

Werken. Deel 2

Michiel de Swaen

editie Vital Celen, Camille Huysmans en Maurits Sabbe

bron

Michiel de Swaen, *Werken. Deel 2* (eds. Vital Celen, Camille Huysmans en Maurits Sabbe). De Sikkell, Antwerpen 1929

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/swae001vcel02_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / Vital Celen en Camille Huysmans

Mauritius
Treurspel

Het treurspel *Mauritius* komt voor in handschrift III.

Kan. C. Looten bezorgde er een uitgave van in de 'Ann. du Com. Flam. de Fr.', 1902.

Onze uitgave biedt den tekst uit het handschrift.

Dr V. CELEN.

Persoonagien

MAURITIUS, keyser.

CONSTANTINA, keyserin.

TIBERIUS, PROBUS, VERUS, JUSTINIUS, hunne soonen.

EUSTOLIA, hunne dochter.

NARSES, PHILIPPICUS, PHOTINUS, crygsoversten van Mauritius.

PHOCAS, dwingelant.

LEO, krygsoverste van Phocas.

CONON, verrader van Mauritius.

RUFUS, ARCAS, hoplieden van Mauritius.

LYFWACHT.

VOESTER, vertroude van Constantina.

HAER soontie, stom.

Het tooneel is te Constantinopelen in 't keyserlyk voorhof.

Eerste bedrijf

1^{en} *Uytgangh*

Philippicus, Photinus

PHILIPPICUS

Mynheer ik ben 't gevaer te nauwernoot ontcomen:
Geheel het leger is voor Phocas; 't ryk van Romē
Heeft eenen and'ren heer, dan Vorst Mauritius.

PHOTINUS

Die tydingh perst my 't hert, Mijnheer Philippicus,
Des keyzers onheyl sal den staet met hem verpletten.

PHILIPPICUS

Een wederspanningh heir verkent nogh Recht, nogh wetten;
Den Rykstaf buygt voor 't sweert, t vermogen voor 't geweld.
Soo ras in't leger wiert des vorsten last vermelt
Tot overwinteringh der benden, in het Noorden
Van d'Isterstroomē, rees in alle de slaghorden
Den oproer: het gesach der oversten was uyt.
De scharen rotten t' saem, en roepen overluyt:
'Indien Mauritius het Noorden wil bewaren,
'Hy treck er hene, en stut den inval der Avaren,
'Wy houden goede wacht, aen dees sy van den vloet.
'Syn afgekeertheyt is ons langh bekend; het bloet

'Der crygslien was van outs by hem in cleyne waerde.
 Op desen roep verschynt elk met den blooten swaerde
 In d'hant. De Ruytery en 't voetvolk onder een
 Vermengt, en eens gesint, betuygen in 't gemeen,
 En sweeren nimmermeer Mauritius te volgen,
 Geen insicht, geen ontsach can breyd'len de verbolgen
 Gemoederen. Men trapt de standaerts met den voet,
 Men schuert de Vaenen: al wie tegenworstelt moet
 Verplet syn. Endelyk begint men te bedaeren
 Door t' samenstemmingh, en eenwilligheyt der schaeren
 Tot wederspanningh: soo ryst, uyt twist, verdrach,
 Uyt stoorigh, rust. Men raemt aen wie men sal 't gesach
 Des legers, met de Kroon en Keyserstaf opdragen.
 Maer nimmer was myn hert door meerder schroom verslagen
 Dan als ik Phocas sagh verheffen op den schilt,
 En door het leger, nu gheel vreedsaem en gestilt,
 Omdragen, met gejuych, en hantgeklap der troepen,
 Door wie men onder een, eenstemmigh hoorde roepen
 'Langh leve Phocas, vorst van Rome.

PHOTINUS

Ick beken,
 Myn heer, dat ik my selfs niet tegenwoordigh ben,
 Naer een soo vreemde maer. Hoe? Phocas, vorst van Romen?
 Een hopman tot dien trap van eer en grootheyt comen,
 Tot onderdruckingh van Mauritius? een helt
 Door vorstelyke keur, in's keysers troon gestelt?

PHILIPPICUS

Is uw' verbaestheyt groot de myne en is niet minder;

Dogh geene grootheyt is op aerden vry van hinder;
't Geluk, gelyk de ramp, heeft synen wederkeer,
Men merkt hier in, 't beleyt van eenen opperheer,
Voor wiens gerechtigheyt en goddelyk vermogen,
Den koningh en den slaef eenparigh syn gebogen.
Indien men dit beleyt naukeurighlyk doorsiet
Des keyzers ongeluk en is soo wonder niet.
Gy hebt met my verwenscht, het gen wy nogh betreuren,
Wanneer Chaganus, schier voor Constantinus mueren,
Die groote menigte van krist'nen, in hun bloet
Versmoorde, om dat den vorst, uyt een te wreet gemoet,
Ontsey voor yder hoofd vier penningen te geven.
Naer dese daet begost hem yder te begeven,
Syn naem wiert hatelyk by menigh onderdaen;
Men sagh hem voor tiran en niet voor keyser aen.
Ik selve die tot hem, soo vierigh ben genegen,
En con niet, sonder schroom, die wreetheyt overwegen.

PHOTINUS

Myn heer, wie hadde dit oyt van den vorst verwacht?
Hy, die soo yverigh Godts wetten nam in acht,
De clachten der gemeent genadiglyck aenhoorde,
En't heyligh Recht soo kloek met synen schouder schoorde
Wort door een misslagh quyt den roem van soo veel deught.
En met'erdaet wanneer myn ziel dat feyt geheught,
Mauritius doet my Mauritium vergeten.

PHILIPPICUS

Al sien wy eenen vorst op's werelts troon geseten,
Al voert hy 't hoogste woort naevolgens synen wensch,

Hy is soo wankelbaer als eenen andren mensch.
 Dit leert my syn misdaet medogentlyk aenschouwen;
 Hoe grof hy heeft gefaelt, syn rampen doen my rouwen,
 En toont my syn bedryf 't gen ik verwysen moet,
 Syn onheyl houdt my voor 't gen my versuchten doet.
 Terwyl voor myn gesicht syn groote deughden schynen,
 't Gelykt my dat syn feyl allenxkens gaet verdwynen:
 En als ik hem aenschouw met sulk een straf beswaert
 Het dunkt my dat hy was een beter nootlot waert.
 Dit doet my synen val, en ondergangh beclagen,
 Dit wekt my om voor hem myn goet en bloet te wagen.

PHOTINUS

Ik stem uw opset toe, en blyv' hem tot'er doot
 Getrouwhigh; mynen eedt verbindt my in den noot
 Te sterk, om dat ik hem lafhartigh sou verlaten.
 Indien myn raet, of daet, of leven hem can baten,
 Ga voor, ik volgh u na door allerley gevaer.

PHILIPPICUS

k' Heb langh daer op gemikt, en vinde niet, alwaer
 Beginnen om den loop syns ongevals te stutten.
 Al d'oudste benden en krygsoversten beschutten
 Den Dwingelant; hy praelt vol hoogmoet, en trotseert
 Mauritius, met al wie syn bevelen eert.
 Waerschylyk wie dien vaert betracht te wederstreven
 Verwaereloost met syn, ook synen keysers leven.
 Best sullen wy dien storm ontwyken in 't begin
 En schuylen, met den vorst en 't vorstelyk gesin,
 Tot Theodosius met d' Asiaensche scharen

Ons ondersteune in dese aendringende gevaeren...
 Hier comt den keyser self met Narses, hooren wy
 Wat tot syn onderstant hem best geradigh sy.

2^{en} Uytgangh

Mauritius, Narses, Philippicus, Photinus

NARSES

O Vorst, het is my leet u dit bericht te geven.

MAURITIUS

Philippicus, syt gy alleen my trouw gebleven?

PHILIPPICUS

Heer keyser, 'k heb vergeefs het uyerst uytgestaen,
 Geheel het leger keert den nek, wy syn verraen.

MAURITIUS

Hoe? heeft er dan niet een van soo veel krygsgeleden
 En oude benden voor Mauritius gestreden?

PHILIPPICUS

Den veltheer Priscus wiert in 't eerst der muytery
 Gevangen als een guyt, en door de ruytery
 Gebracht voor Phocas, die onaengesien syn jaeren
 En daden, d'handen smeed in syne gryse hairen
 Nogh vers belauweriert, en sleurd' hem als een hont

Ter aerden, twyl den helt aen syn eelmoeden mont
 Niet d'alderminste clacht uyt ondult liet ontvlieden.
 d'Omstaende bende der meyneedige oorlogslieden
 Involgende den haet van Griekens dwingelant,
 Doorbooren 't oudt geraemt en krimpnd ingewant
 Des veltheers, met geweld van vinnigh hellebaerden,
 Tot dat hy crachteloos blyft uytgestreckt ter aerden,
 Waer Phocas, met den voet, hem 't stervend hert toedouwt.
 Dit sagh een lyftrouwant door wie 't my wiert ontvouwt,
 Terwylen wy 't gevaer te samen syn ontvloden.

MAURITIUS

Onmenschelyke daet!

PHILIPPICUS

Hier nevens dee hy dooden
 Den marschalk Pertinax, met twintigh van syn wacht.

MAURITIUS

Gy siet uyt dit begin wat uytcomst my verwacht:
 Dogh niet verbaest my, 'k ben gheel in den wil des Heeren
 Getroost. Com, Narses; com, Photinus, 't luk can keeren:
 Beset de suyerpoort en burgwal; rukt by een
 Wat wapen dragen can, 't gevaer is algemeen:
 Haelt op de valbrugh; schikt de roosters; spant de keten;
 Ondekt de borgery, en alle d'ingeseten
 Den noot.

3^{en} Uytgangh Mauritius, Philippicus

Philippicus, den burgh is u vertrouwt:
Ga, schik myn lyfwacht waer den noot vereyscht, ontvout
's Rykx standaert; 't is nu tyt van winnen, of van sterven.

PHILIPPICUS

O Vorst! k sal 't leven eer dan myne trouheyt derven.

4^{en} Uytgangh

MAURITIUS, *alleen*

Gy die geheel den al bestiert, naer uwen wil,
En alle uytwendige beroerten altyt stil,
En ongestoort doorstaet: gy die de tegenwichten
Van rampen en geluk beswaren cont en lichten
Met eenen oogewenk; die aller scheps'len lot
In uwen eeuw'gen raet geschikt hebt. Grooten Godt!
By wiens almogentheyte en eyndeloose waerde
Al 's wereltes grootheyte is, gelyk wat stof en aerde:
Gy hebt my in gesach, geluk en mogentheyte
Verheven, mynen troon door glans en majesteyte
Verheerlykt, boven al des wereltes koninkrycken.
't Beliefd' u myn geslacht en stamme te verrycken
Met kindren soet van aert en edel van gemoet:
't Beliefd' u myn gesin met vollen overvloet
Van aerdsche goederen te zeg'nen. Al die gaven

Uyt deernis, my gejoint den minsten van uw slaven
 Syn d'uwe; in uwe hant is gheel myn rust en macht,
 Myn scepter, kroon en ryk, myn leven en geslacht,
 Gelyk 't al van u quam, soo moet het naer u keeren.
 Gy kont my van geluk, besittingen, en eeren
 Beroven als 't u lust. 'k Heb tegen u misdaen,
 En ben volveerdigh om van uwe hant t'ontfaen
 Soodan'ge straf als 't u behaegt my op te leggen.
 k'Verwacht uw vonnis, en wil sonder tegenseggen,
 Aenveerden het besluit van uw genadigh hant.
 O goedertieren heer! kapt, kerft hier, schend en brand
 Verplet, vermorsel my, verniet my in dit leven,
 Behoudens dat gy 't my voor eeuwich wilt vergeven:
 Maer t' wyl g' uw strenge recht met myne straf voldoet,
 Ey, spaer togh, bid ik u, spaert het onnoosel bloet,
 Spaert myne gemalin, en kinderen te gader.
 Al wat 'er is misdaen misdee den man en vader,
 Den man en vader wenscht alleen gestraft te syn.
 Stort neder, goede Godt, stort neder al de pyn
 Die myne sond verdient op myn strafweerde leden,
 En laet, ik bid u weer, d'onnoosele met vreden.

5^{en} Uytgangh **Mauritius, Conon**

Maer, wat vraegt Conon?... Spreek.

CONON

Heer keyser, 't crygsgerucht
 Bedaert, het lantvolk comt niet meer naer stat gevlucht

De borgery begint haer vreesse te betoomen.

MAURITIUS

Door wien hebt gy soo ras dees nieuwe maer vernomen?

CONON

Ick com uyt Narses naem, die door Photinus wacht
 Hiervan versekert wiert. Nauw was de wraek volbracht
 Op Priscus oude romp en afgeslete leden,
 Of Phocas voelt syn hert bevredight: 't licht der reden
 Ervonkt in synen geest. Dat dierbaer heldenbloet
 Soo jammerlyk gestort verbeelt aen syn gemoet
 De reukeloosheyd van syn aenslagh. Het meedoogen
 Ontstelt syn woeste ziel, en 't schynt dat m'in syn oogen
 Of traenen wort gewaer of iets aen traen gelyk.
 Tot drymaels keert hy die naer 't uytgestrekte lyk,
 Tot drymaels tracht hy 't selve uyt deernis aen te spreken,
 Maer syne stemme blyft in syne keel versteken,
 De droefheyd houdt met cracht syn spraek en woorden op.
 d'Omstaende schaeren staen verslagen; eenen trop
 Van deftige oversten en moedige hoplieden,
 En sien niet wat dien rouw en weedom magh bedieden.
 Men schikt de legerplaets, en, sonder iemants last,
 Een yder kiest de wyk, die op syn bende past.

MAURITIUS

Segh Narses dat hy sigh doet vorder onderrichten:
 Blyft dese tydingh vast sy sal myn hert verlichten.

6^{en} Uytgangh**CONON (*alleen*)**

Rampsaligen, ga heen: den grontsteen is geleyt
Tot uwen ondergangh; gy siet niet dat men vleyt
Om dies te veyliger u in het net te krygen.
Vraegh Narses vry om raet, hy sal u seker swygen
't Gen hem onkundigh is: den Keyser Phocas stelt
Tot uw verderf in 't werk en listen en geweld.
Uw grootheyt is ten eynde, en uw geluk verlopen;
't Bloet der gemeenten heeft te langh om wraek geropen.

Tweede bedrijf

1^{en} *Uytgangh*

Constantina, voester

Ach! Voester vleyt my niet; ik voorspel al te klaer,
 Myn rampen: myn gemoet is van nu af gewaer
 De smerten die myn ziel sigh niet en can verbeelden.
 De voorgedachten, van dees ongelucken, speelden
 Al langh in mynen geest: 'k heb naekt genoegh voorsien
 Wat al die muytery en oproer wou bedien,
 Van als dien aertsverraer in 't aensicht wiert geslagen,
 Wanneer hy by den vorst quam over Priscus klagen.

VOESTER

Mevrou, gy maekt u self rampsaligh voor den tyt.
 Sult gy wanhopen van den zegen voor den stryt?
 Hoe? Als'er in een ryk beroerte is opgeresen,
 Can sonder vorsten ramp die niet bevredigt wesen?
 En moet den keyser syn van syne kroon berooft,
 Om dat een bende volcx een hopman kiest voor hooft?
 Gelooft my, om een vorst uyt synen troon te werpen,
 Men moet veel lanssien, men moet veel sweerden scherpen:
 Dat werk heeft swarigheyt, gevaer, en aerbeyt in,
 Men comt niet sonder bloet tot een soo groot gewin.
 Waerom soo licht gelooft onsekere geruchten?
 Wat macht heeft Phocas, om dat gy hem soude duchten?

Wat voor crygsoversten, wat amptlien staen hem by?
 Wie van den edeldom wilt houden met syn zy?
 Want, schoon geheel het heir weerspanigh was geworden,
 En Phocas tegen u aenvoerde hun slagorden,
 Biedt Constantinus burgh hem geenen wederstant?
 Die zuyl van 't Ryk, wiens vest genoegsaem is bemant
 Om af te sien 't geweld van veele koninkryken,
 Sal sy voor eenen hoop van vloekverwanten wijken?
 Gy hebt hier Narses en Philippicus, wiens raet
 En dapperheyt opweegt soo menigen soldaet:
 Gy hebt Photinus, en, om andre niet te melden,
 Gy hebt den Keyser self, den braefsten aller helden,
 En vreest gy nogh?

CONSTANTINA

Het is dien helt, die my verflaut;
 Waer hy uyt desen noot, ik waere min benaut.
 O Voester! mynen angst en is niet uyt te drucken!
 't Gevaer van die ik min schuert myne borst aen stucken;
 Ik kan myn oogh op geen van myne kinders slaen,
 Of worde op selven stont, als met de doot bevaen.
 Nu perst my een alleen, dan dry, dan vier te gader.
 Maer boven al beswaert my hunnen weerden vader;
 Al wat ik voor hun ly is by die perssingh kleen.
 't Voorsien van synen ramp vernietigt al myn ween.
 Mauritius! myn vorst! my waerder dan het leven!
 Heeft vader u met my daertoe soo hoogh verheven
 Op dat ons t' samen sou verplett'ren sulk een val?
 Is dit de soete rust en 't minnelyk geval,
 Die my uw vaste trou en grootheyt dee verhoppen?
 O wankelbaer geluk! hoe ras syt gy verlopen!

Hoe spoedigh stort gy neer! 'k Was van myn oirsprong af
Geschikt tot Keyserin, gebooren met den staf,
En conde, voor ik sprak, bevelen en gebieden.
'k Sagh in myn eerste jeught, met duysent edellieden,
Veel vorsten op myn wenk tot allen last bereyt.
Geheel de prael van 't ryk met al de heerlykheyt
Myns vaders, quam te saem in mynen schoot gesegen.
Het scheen dat al den pronk grootdadigheyt en zegen
Der eeuwen, t' myner roem en grootheyt was vergaert.
Ick wiert door reyne min met eenen prins gepaert,
In wien myn herte vondt al 't gen het conde wenschen,
Behaeglyk aen den heer, en minsaem aen de menschen
Liefalligh in syn aert, en dapper van gemoet,
Al wat ik in hem sagh was edel, groot en soet.
Hy stygt naer vaders doot tot in den top van eeren,
Hy siet syn ryken staegh aenwassen en vermeeren;
Syn heldennaem bereykt de palen van den dagh;
Den vorst der Persen moet syn keyserlyk gesach
Verkennen, en verheugt sigh in syn vrient te wesen.
Tot desen trap van eer en hoogheyt opgeresen
Voorsiet den hemel my met een vruchtbaren schoot.
Myn dochters bloeyen voort, myn soonen worden groot,
En Theodoos belooft van syne kintsche dagen,
Dat hy ook met de daet dien grooten naem sal dragen.
Syn jeught versterkt dees hoop; hy schynt door 't gansche ryk
In deught en dapperheyt syn vader gheel gelyk,
En wort door hem vereert met 't keyserdom van Oosten.
Wat cost myn edel hert meer toeven, meer vertroosten,
Wat cost my meer voldoen? wat cost ik wenschen, dat
Ik niet besitten con, of met 'er daet besat?

O valsche vreughden! o bedriegelyke grootheyd!
 Terwyl 't geluk, soo 't schynt, gevest in mynen schoot leyt,
 't Ontsnapt, 't ontvliegt my; 'k sie eens om, en ben het quyt.
 Dien ramp beviel me, op dien beclagelyken tydt,
 Wanneer den coningh der bloetdorstige Avaren
 Bloetdorstiger dan sy, het ryk quam ingevaren
 Met 't vier en sweert in d'hant, en met een enkel sleep
 Het lant van volk beroofde: Ach! 't was dees wreeden kneep,
 Die 't rat van myn geluk eerst springen dee aen stucken.
 Wat syn my zedert dien al ween en ongelucken
 Gevallen op den hals!... Mauritius, 'k sagh dan
 Een feyl, het gen m'in u alleen berispen can.

VOESTER

Hier comt den vorst Mevrouw, bedwingh uw bittre clachten.

2^{en} Uytgangh

Mauritius, Constantina, Narses, voester

MAURITIUS

Waerom uw hert aldus in droefheyd te versmachten
 Myn liefste keyserin? de maeren syn versoet.
 Des vyants moetwil sal, met syn opsiedend bloet
 Bedaeren: 't woedend rot begint naer rên te luysteren
 Men hoopt den oproer in syn oirsprongh te verduysteren.

CONSTANTINA

Die tydingh streelt u vorst.

MAURITIUS

Verset dien achterdocht
 Gy sult eer lange sien een opset uytgewrocht
 't Gen uwen weedom sal voor't meeste deel verminderen.
 Ik bid' u, syt bedaert, en sorgt voor onse kinderen,
 Terwyl ik overlegh wat t' onser rust verstreckt.

CONSTANTINA

'k Wensch dat u Godt daer toe den rechten wegh ontdekt.

3^{en} Uytgangh **Mauritius, Narses**

MAURITIUS

Wy connen nu in rust en vryheyt overwegen,
 Wat middlen in een saek soo lastigh en verlegen,
 Ons oirbaer syn en die (behoudens roem en eer)
 Gedooglyk syn uyt dwangh, aen eenen opperheer.
 Het feyt is openbaer, en, om naer Recht te spreken,
 Ik vinde my verplicht te straffen en te wreken;
 Maer 't rasende geweld verplettert myn gesach:
 Ik vraegh niet wat ik doen, maer wat ik dulden magh;
 Dit is het eenigh wit waerna 't my voeght te wercken,
 En 't eenigh dat ik u bevele te bemercken.
 U trouheyt, dapperheyt, en raet syn my bekend;
 En in den wreeden noot die myn grootachtingh schendt,
 'k Wil van myn opperrecht niet 't minste deel af leggen,

Voordat gy my daer op sult uw gevoelen seggen.
Spreek Narses.

NARSES

Te veel eer doet my uw Majesteyt,
Heer keyser; dogh gelyk gy myn getrouwigheyt
Waerdeert, 'k wil alles wat my mooglyk is bedryven,
Om in dees achtbaerheyt altyt by u te blyven.
Twee swarigheden stelt my uw beradingh voor;
Een hoogheyt-schender door verwaentheyt buyten spoor,
Met synen opperheer te brengen tot versoeningh.
Den wederspannigen is plichtigh aen voldoeningh,
En derft syn rechter self wegstellen door geweld.
Den opperheer is in syn recht-saek vast gestelt,
Maer om die 't houden staen ontbreekt hem het vermogen.
Dees' wil het al door dwangh; dien magh het niet gedoogen;
Dees derft onwettelyk rechtschendery bestaen;
En dien magh wettelyk niet van syn recht afgaen:
Twee staetsgeschillen, die elckanderen tegensteken;
Hier wreveligh geweld; daer onmacht om te wreken.
Uyt desen tegenstryt blykt claerder dan den dagh,
Dat hier geen hoop is van versoeningh noch verdrach,
Ten sy men wedersyds wilt afgaen en toegeven.
Indien gy tusschen u wilt effenen 't oneven,
Heer keyser, dit geschil wort nimmermeer geslecht
Voor hy van syn geweld, gy wycke van uw Recht.
Dogh, wie sal naer de wet en reden vonnis stryken
Hoe dat gy van uw Recht sult wettigh mogen wyken?
't Is sorglyk aen een vorst te wyken voor geweld;
Wie door toegevingh 's ryx beroerten effen stelt
Schynt aen oproerigheyt een nieuwen voet te geven:

D'eerst houdt nogh qualyk op of d'andre wort verheven,
 En wacht van 't feyl geen straf maer diergelyke loon.
 Soo ondermynen twist en wederspalt den troon,
 Wanneer sy voor geen Recht nogh wetten moeten duchten.
 Indien gy seker cost verargernis ontluchten
 Heer keyser, dit gevaer waer lichtelyk t' ontgaen,
 Met Phocas eenige voorwaerden toe te staen.

MAURITIUS

O Narses! ghebt gelyk: 't is swaerlyk om betoogen,
 Wanneer en hoe een vorst magh afgaen syn vermogen;
 Hy is in alle noot aen syne plicht gehecht;
 't Gen hy daer tegen doet is altyt tegen recht:
 Syn achtbaerheyd moet hem meer weert syn dan syn leven;
 Aen die verbintenis en magh hy noyt begeven;
 Hy houde t' allen tydt veel hooger in gewicht
 't Verlies van synen roem dan 't derven van het licht.
 Ik nam dien eerplicht waer van myne jonge jaeren,
 Maer heb nu meer dan roem en leven te bewaren;
 De ruste van den staet, myn ondersatens bloet
 Waerdeer ik veele meer, dan al myn eygen goet.
 Ten sy men middel vindt, om Phocas wraek te stutten,
 Dien twist gaet goet en bloet myns onderdaens uytputten,
 Verpletteren de stêen, verwoesten 't platte lant,
 En stellen 't gansche ryk in eenen lichten brant.
 Dies wensch ik myn gesach een weynigh te versetten,
 Om dese jammeren en rampen te beletten;
 En, door gedoogsaemheyd die naer de tyden neygt,
 Te keeren het gevaer dat myn gemeenten dreygt.
 Maer hoe geweldigh my hun opsicht maekt verlegen,

Dien schender van myn roem steekt my geduerigh tegen;
 En myn gemoet vergeet het voordeel van den staet,
 Wanneer het sigh verbeelt dat godeloos verraet.
 Soo wort myn angstigh hert staeg heen en weer gedreven,
 Nu om te weygeren en dan om toe te geven.

NARSES

Heer keyser, als den staet sulk een beroerte lydt,
 Toegeven is van noode en weygren buyten tydt.
 Men moet voor een misdaet somwylen d'oogen luyken,
 Wanneer men niet en derft of can de straf gebruyken;
 Dit hebben, langh voorheen, meer koningen gedaen.
 Een uytgestelde straf wort op syn tydt voldaan;
 Het gen geen macht vermagh can list te wege brengen.
 Een vorst moet wederspalt gedoogen en gehengen,
 Soo langh tot hy geweld can dwingen door geweld.
 Laet dien weerspannigen braveeren in het velt.
 Betrouwt hem voor een tyt 't bestier van uwe benden,
 Ontveyns vreedsamelyk de rampen en ellenden,
 Die synen oproer baert, tot 't Asiaensche heir
 Met Theodosius, den mont van 't swerte meir
 Besette, en overscheep in Constantinus wallen.

MAURITIUS

'k Vrees dat naer uwen wensch dit niet en sal uytvallen.
 Gelooft gy Phocas soo uyt sinnigh, of verblint,
 Dat hy met sulk een macht niet vorder onderwindt,
 En, sigh vernoegende met Priscus te doen dooden,
 Niet sien sal naer een troon die hem van selfs gaet nooden?
 Neen, syn hoogmoedigheyt is my te seer bekend:

Syn feyl is op myn kroon en rykstaf aengewendt;
 Verwacht niet dat syn drift in haer besluit verslappe,
 Voor hy myn mogentheyte met gheel myn huys vertrappe.
 'k Heb syn eergierigheyt al langen tydt bespriet;
 Syn herte vol van sucht naer hoogheyt en gebiet
 Syn opgeblasen moedt en heeft my niet bedroogen,
 Van als hy Priscus ampt en ooreloogs vermogen
 Benydde, en soo verwaent quam klagen tegen hem.
 Let op syn ommegang; syn reden, uytzicht, stem,
 Gheel syn gestalte schynt van tyranny te spreken.
 O Narses! wist ik waer myn kinderen versteken,
 Waer myne keyserin versekeren, 'k vond my
 In desen rampspoet van 't meest achterdencken vry;
 't Syn dese die myn hert beroeren en verdrucken.

NARSES

Gy laet uw groote ziel te seer door vrees weghrucken
 O Vorst, 't gevaer is verre om dat gy 't soo ontsiet.
 Gy weet wat Conon ons...

MAURITIUS

Spreek my van Conon niet;
 Syn eenigh oogwit was my sorgeloos te maken.
 Te weten Phocas liet sich door berouw aenraken
 Van Priscus doot... Dien list verscheen my al te klaer;
 Maer 'k heb met voordacht dit ontveynst, voor dien verraer,
 Om hem in 't alderminst geen achterdocht te geven.

NARSES

Ik ben aen myne plicht ook niet te cort gebleven,

En heb de Suyerpoort versterkt met goede wacht.
 Photinus neemt de trou der borgery in acht;
 Men spant op synen last de ketens door de straten.

MAURITIUS

Ik wil dit niet alleen op syne sorgh verlaten;
 Volgh Narses, gaen wy sien wie sigh met ons vereent;
 'k Vrees d'ongestadigheyt der driftige gemeent
 Die sigh geduerigh als een weerhaen laet bewegen,
 En uyt veranderingh hoopt voordeel, winst, en zegen.

4^{en} Uytgangh

CONON, *alleen*

Myn vreugde ryst in top; den keyser Phocas naekt
 De wallen, met een heir dat sigh ontsachlyk maekt,
 En in syn eersten vaert de stat sal overrumpelen.
 Men hoort de borgery niet meer inwendigh mompelen,
 Elk spreckt in 't openbaer syns hertens meyningh uyt.
 Mauritius wort van den troon geschopt; 't besluyt
 Gaet vast; geen Narses, geen Photinus sal 't beletten.
 Sy hebben schoon de poort en wallen te besetten,
 Al d'eerste benden syn voor onsen nieuwen heer,
 Een yder haekt om hem met alle liefde en eer,
 En onderworpenheit te gaen verwellecomen.
 De straten staen gepropt van menschen, die als stroomen
 Vergad'ren om den vorst in syn triomf t' ontfaen.
 Soo noemt men syne comst; de dry stats-orden gaen
 Hem tegen: geestlykheyt, gemeente en edellieden

Beyveren om eerst hem hunne dienst t'aenbieden.
 Ik heb dit groote werk soo heymlyk aengeleyt,
 Dat sigh Mauritius op desen stont nogh vleyt.
 Maer syn' uytstootingh, en verderffenis genaken:
 Ter werelt heeft men noyt in statelyke saken
 Bemerkt, soo spoedigen en grooten ommekeer.
 Van al de troepen, die Mauritius nogh eer
 Twee dagen, voor hun vorst en opperhoofd verkenden
 Behout hy nauwelyx syn wacht; al d'andre wenden
 Den standaert van hem af naer Phocas... Maer, hier is
 De Keyserin, die reeds in haer verbeeltenis,
 Het ongeluk voorsiet. Ik moet haer droefheyte vleyen,
 Op dat sy haeren val geruster sou verbeyen.

5^{en} Uytgangh

Constantina, Conon, voester

Hoe staen wy Conon? Wat voor tydingh brengt gy mee?
 Wat seght men in de stat?

CONON

Mevrouw, de rust en vree
 Syn algemeen; men hoort van oproer nogh van muyten;
 Men weet van storingh, nogh van binnen nogh van buyten,
 Een yder wil den vorst getrouw syn tot 'er doot.
 Bevredigt uw gemoet, wy sien ons buyten noot
 Van scheuringh: d'oorloghslien bejegenen elckandren
 Met vree, wy sullen twist in eendracht sien verand'ren.

CONSTANTINA

Dat geve Godt! Maer ach! myn hert verhoopt het niet.

CONON

Ontschuldigh my mevrou; 'k ga waer men my gebiet:
Ick moet voor d' aenkomst van de mert en 't raedshuys sorgen.

6^{en} Uytgangh **Constantina, voester**

Dees antwoord' Voester, heeft iet duyster en verborgen,
Och! och! ik vreesse dat wy seker syn verraen.

VOESTER

Gy merkt al wat men seght staeg t' uwer nadeel aen:
Wat twyffelachtigheyt can ons dees' antwoord leeren
Mevrou? Wy sullen twist in eendracht sien verkeeren?

CONSTANTINA

Te weten als myn vorst gedreven is uyt stat.

VOESTER

Maer, Keyserin...

CONSTANTINA

Ik heb dit al te wel gevat;
Myn geest gingh in het hert van dien verrader lesen.

Elk, seght hy, wil den vorst ter doot getrouwigh wesen;
 Soo noemt hy Phocas. O vervloekelyk bedryf!
 Wee mynen Keyser! wee my rampsaligh wyf!
 Wee! wee, myn kinderen!

VOESTER

Mevrou! wat spooreloosheyd
 Is dit?

CONSTANTINA

Swygh, Voester, swygh, of segh wat trouweloosheyd
 Wort mynen heer bereyt!... Mauritius! myn helt!
 Myn weerde vorst! 't voorsien van uwe rampen knelt
 Myn herte toe!... myn lief! uw lot doet my beswyken.

VOESTER

Waer is nu, Keyserin, dat moedigh hert!...

CONSTANTINA

Een blyken
 Van seker ongeluk! myn herte niet gewent
 Aen ongegronde vrees, voorseght my al d'ellend
 Van myn rampsaligh huys, door dit inwendigh schroomen.
 Men moet verdwelmt syn, of door waensucht ingenomen,
 Om niet te sien wat dees' verraedsche rust bediedt.
 Het gansche leger smaedt Mauritius gebiet,
 Versaekt syn eesten heer, om een tiran te volgen,
 Die door bloetdorstigheyd ontsteken en verbolgen
 Bysanssens wal genaekt, en 't is er al in vree,
 Men weet van geen beroerte... Is dees hoveerde stee

En borgery bereyt te pralen of te vallen
 Met vorst Mauritius, hoe hoort men langs de wallen
 Soo weynigh krygsgerucht? waer blyft het stormgevaert',
 En schiet-tuygh? hoe verwacht het volk soo onvervaert
 Een vyant, die met vier en bloedigh stael in handen,
 Niet anders voorheeft, dan verwoesten, moorden, branden?
 Mislejde Voester! swygh, en vleyt myn hert niet meer:
 Ik sie den ondergangh van myn geluk en eer...
 Daer comt Photinus... och! al myn gewrichten beven.

7^{en} Uytgangh
Constantina, voester, Photinus

PHOTINUS

Waer is den keyser!...

CONSTANTINA

Wat bericht hebt gy te geven?
 Spreekt uyt...

PHOTINUS

Mevrou, waer is den keyser? het doet noot,
 Den vyant naekt...

CONSTANTINA

O maer my wreeder dan de doot...
 Gy bergh myn kinderen... Ik ga myn man versellen...

8^{en} Uytgangh**VOESTER (*alleen*)**

Mauritius! myn heer, en keyser! hoe ontstellen
De rampen van uw huys myn krimpene geraemt'
Tibeer! Eustolia! Justinus! och! hoe praemt
My uw aenstaende noot!... O keyserlyke vruchten!...,
Onnoosle kinderen!... waer sal ik met u vluchten?

Derde bedrijf

1^{en} *Uytgangh*

Mauritius, Constantina, voester

MAURITIUS

Verset die wreede clacht, Mevrouw, het is nu tydt,
 Te scheppen nieuwen moedt, te toonen wie gy syt.
 Des vyants voorwacht is in 't sicht van onse wallen,
 Hy can ons onvoorsiens, en schielyk overvallen,
 'k Mistrouw my van de trou der Bysantyners, die
 Begint te waggelen met myne heerschappie:
 Gy hebt d'ontrouwigheyt des legers reeds vernomen,
 't Is noodigh dat men sorghe om desen noot t' ontcomen
 Terwyl er ons nogh tyt en middel wort gejoint.
 Het jacht is veerdigh, gaet, vertrekt op desen stont
 Met onse kinderen en trouwste dienstgenoten.
 Myn boesem is door u gevaer als toegesloten,
 Myn ziel wort in de sorghe voor myne kroon verflaut
 Terwylen u myn ooghe, met my, in noot aenschouwt.
 Ach! mocht ik u eens sien in sekerheyt geborgen,
 'k Sou voor myn eygen self met minder onrust sorgen,
 En schoon my d'uyterste vervolgingh overviel
 Ik sou nogh syn getroost in myne tweede ziel;
 Maer nu gy met my syt in een gevaer benepen,
 Myn herte wort door twee benautheên toegeknepen,
 En 't gen ik heden ly soo langh gy met my lydt

Is my een dobbel wee, een doodelyken stryt.
 Indien gy van de helft myn smerten wilt verminderen,
 Vertreckt togh, met ons kroost, waer niemant u can hindren;
 Soo ras gy syt met hen dit wreet gevaer ontgaen,
 Myn trouwigh herte wort met minder angst bevâen.

CONSTANTINA

Wat derft gy, weerde lief, my hier voor oogen leggen?
 Geloof gy dat myn hert daer niet sal tegen seggen,
 En dat uw levens noot my minder pyn aendoet,
 Dan 't gen ik voor hun leet en 't myne vreesen moet?
 Geloof gy, dat, soo ras wy syn 't gevaer ontcomen,
 Myn ziel ophouden sal van voor uw hoofd te schroomen,
 En dat myn ramp my sal verdragelyker syn,
 Als ik van hier vertrecke en u verlate in pyn?
 Och? weert my dat gedacht, het doet myn trouheyt hinder;
 Vreest gy soo seer voor my, ik vrees voor u niet minder;
 Terwyl gy voor my lydt, denkt wat ik voor u ly,
 Wilt gy dat ik vertrek, vertrekt dan ook met my.
 Ik was uw deelgenoot in voorspoet en verblyden,
 Ik blyve uw deelgenoot in tegenspoet en lyden;
 Myn hert ontsiet, met u, geen onheyl, geenen noot,
 Myn hert wort noyt van u gerukt, dan door de doot.
 Indien gy geerne 't licht wilt t' myn'er liefde derven,
 'k Wil niet min geeren ook voor uwe liefde sterven;
 Myn teerheyt wil aen d'uw niet wyken in gewicht,
 't Gen u de trouw belast, belast my myne plicht.
 Dunkt u, dat myn vertrek uw smerten sal versoeten,
 Denkt wat om uw gevaer myn hert sal lyden moeten;
 Terwyl gy soo besorgt voor myn gerustheyt syt,
 Vergeet niet wat myn ziel om uw onrustheyt lydt.

Ach! cost ik u de rust, de vrede wedergeven
 Ik gaf, meer dan myn rust, ik gaf 'er voor myn leven:
 'k Sie niet wat my behoeft als gy maer rust geniet
 't Gen ik in u bemin en is myn voordeel niet.
 Uw deughden conden my soo nauw met u vervoegen
 Dat uw geluk alleen myn herte con vernoegen,
 Niet om dat uwe trou my daervan deel aanbodt,
 Maer om dat mynen vorst en bruygom dat genoot.
 Begeert gy dan myn hert aen dese ween t'ontrucken
 En sorgt voor myne niet maer voor uw' ongelucken,
 En wilt gy dat ik my bevry van dit gevaer
 Ik stem aen alles toe, ga voor, ik volgh u naer.

MAURITIUS

Mevrouw, om dat ik my sou aen dien noot ontrecken,
 't Is noodigh dat men eerst u sie voor my vertrecken;
 Uw liefde wil dat ik voor my sorgvuldigh sy,
 Na dien gheel uwe rust gelegen is in my:
 Gedenkt dan, eer gy my nogh meer sult spreken tegen,
 Dat alle myn geluk gheel is in u gelegen,
 En dat, om my te sien bevryt van angst en pyn,
 Gy, tegen desen noot, eerst moet versekert syn.
 In uw vertrek bestaet de ruste van myn leven;
 Het gene gy my wenscht moet gy my selve geven,
 Vertrekt dan, op dat ik gheel uwen wensch geniet,
 't Wyl gy in myne rust uw eygen vrede siet.
 Nadien gy mynen troost behertight boven allen,
 Stemt myne bede toe, soo sal my troost bevallen,
 En gy van uwen kant tevreen syn en voldaan,
 Als gy uyt mynen troost den uwen sult ontfaen.
 Dogh 't gen my heden doet myn ongeluk beclagen,

Is, dat g'om mynent wil moet dese rampen dragen,
 En dat den wreedden slagh die my van roem berooft,
 Van myne schouderen gaet vallen op uw hoofd.
 De teerheyt, die uw hert comt t' myner liefde drucken
 Vermeerdert myne ween, beswaert myn ongelucken;
 En hoe gy meer gevoelt het gene my benaut,
 Hoe meer my uwe smert en medelyden rouwt.
 Maer, spyt de swarighêen, die my en u soo pramen,
 Ik wil met cracht van deught de bleeke nyt beschamen,
 En toonen dat het hert van een rechtschapien helt
 Can onberoert doorstaen vervolgingh en geweld.
 Al valt my 't leger af, myn roem sal staende blyven:
 Myn herte, verre van een lafheyt te bedryven,
 Verheft sigh tegen noot, verraet, en ongeval:
 Sy stormen te vergeefs, myn moedt verduert het al.

CONSTANTINA

O edelmoeden helt! meer uwe deugdhen blyken
 Meer uwe rampen my doen treuren en beswyken:
 'k Gevoel met meerder smert d'ontteeringh die gy lydt,
 Wanneer myn ziel bemerkte het gen gy weerdigh syt.
 Ach! moest men sulck een helt tot sulck een kroon verkiesen,
 Om dat hy die daer na soo schandigh sou verliesen?
 En moest my sulck een vorst tot lief gegeven syn
 Om hem met my te sien in soo veel smaet en pyn?
 O nootlot! noyt genoegh met suchten te betreuren!
 O jammerlyken val! hoe can 't myn hert verdueren?

MAURITIUS

Vorstin, bedwingt dien rouw en innerlyken strydt;

Denkt dat gy moeder, kint en vrou van vorsten syt.
 Dat welgebooren hert magh door geen ongevallen,
 Hoe swaer die mogen syn, sigh laten overvallen;
 Trou, moederschap, geboort, geslachte, staet en bloet
 Versoeken van uw hert een onbesweken moedt.

CONSTANTINA

Trou, moederschap, geboort, geslachte, bloet en staten
 Versochten dat my 't luk sou nimmermeer verlaten,
 En eyschen sy van my een edelmoedigh hert
 Ik had van hen verwacht meer toevingh, minder smert.
 Eylaes! hoe qualyk syn myn hopen uytgevallen!
 't Gen my verlichten moest wort 't swaerste leet van allen

VOESTER

Mevrouwe, matigh togh 't geweld van uwe druk.

CONSTANTINA

Wat spreekt gy my van maet in sulk een ongeluk
 Wiens grootheyt alle maet en palen gaet te boven.
 Had my een sachter lot myn kind'ren comen roven
 Den vader had my nogh in sulk een leet getroost!
 Of waer ik weduwe gebleven met myn kroost
 Myn weedom wiert versoet in een soo druckigh quelen
 Als ik des vaders geest en wesen had sien spelen
 In syn doorluchtigh zaet, en synen edlen aert
 Uytschynen, in syn soons, een beter nootlot waert.
 Maer, 't gen myn ziele doet door eenen dootstryt pramen,
 Den noot dreygt mynen vorst en kinderen te samen,
 En, tot vervullinge van myn beklaeglyk lot,

Verjaegt my uyt den troon, vol laster, smaet, en spot.
 'k Moest my een hert van stael en yser laten smeden
 Om sonder smert t' aensien al die rampsaligheden.

MAURITIUS

Mevrou, die vreesse jaegt u verder dan 't betaemt,
 En uwe teerigheyt wort voor den tyt gepraemt:
 Gy stapelt ramp op ramp, ellenden op ellenden.
 'k Hoop dat den hemel die ten deele sal afwenden
 Van myn vervolgte stam, en van uw edel hert
 Afweiren het geweld van een soo wreede smert.
 Maer 't is te langh gedraelt, den tyt dient waergenomen.
 Ga, trouwe voester, doet myn kinderen hier comen;
 'k Wil dat gy u terstont met hen te sloop begeeft.

2^{en} Uytgangh
Mauritius, Constantina

CONSTANTINA

Wat keyserin heeft oyt soo wreeden tyt beleeft!
 Mauritius! myn vorst! wat lot is ons beschoren?
 Waer hene stiert gy my? eylaes! wy syn verloren!

3^{en} Uytgangh
Mauritius, Constantina, Tiberius, Probus, Verus, Justinus, Eustolia,
voester

MAURITIUS

Comt hier myn kynderen, myn kroost, myn eygen bloet,
 Omhelst uw vader eerst nu gy vertrekken moet.

Tibeer,! Eustolia! myn kindren al te gader,
Omvangt my, drukt myn borst.

TIBERIUS *met d'andere*

Myn heer! myn liefsten vader!

VOESTER

Och! och! myn herte breekt!...

CONSTANTINA

O wanhoop! o verdriet!

MAURITIUS

Myn Probus! myn Tibeer! myn soons, beroert u niet!
Myn dochter laet uw hert soo hevigh niet ontstellen.
Ik volgh u, gaet maer voor; ik com u vergesellen:
Eustolia! myn troost! myn dochter! schep togh moedt.

EUSTOLIA

Och Vader! och myn vorst!

MAURITIUS

Vertreckt togh met' er spoet.

CONSTANTINA

Myn kinderen! hoe is uw Moeders hert bedroogen!
Ik had u tot den troon en grootheyt opgetoogen,
Tot voorspoet, eer, en roem, gesach en Majesteyt
Sorgvuldigh opgevoedt. Ik hadde my gevleyt,
Dat gy in uwen schoot het erfdeel soudt vergadren
Uw nagelaten van soo edele voorvadren...

Mar ach! hoe qualyk valt al myn verwachtingh uyt!
 Uw grootheyt is voorby: uw schatten syn tot buyt
 Gegeven aen het hoofd der wreetste dwingelanden.
 De steden van uw ryk en onderworpen landen
 Verwachten, vol van schroom, verwoestingh, brant en moort;
 Den vreemdelingh sleypt wegh het gen u toebehoort,
 En stoot u uyt den troon, gelyk verworpelingen.
 O wreedden noot!

KINDEREN

Och! och!

VOESTER

Myn liefste voesterlingen
 Comt, volgt my, het is tyt...

CONSTANTINA

Och! Voester! och! waerheen?

MAURITIUS

Vorstinne, houd togh in die buytenspoorigheen,
 Wy moeten voor 't geweld en 's hemels schickingh wycken.

CONSTANTINA

Myn vorst! myn kinderen! gy doet myn hert beswyken.

EUSTOLIA

Vrou Moeder, laet ons gaen waer ons den Keyser sendt.

MAURITIUS

Och! spoeyt u, Keyserin...

CONSTANTINA

O hartseer! o ellend!
Myn weerste lief!.. eylaes! hoe sal ik u verlaten!

4^{en} *Uytgangh*

**Mauritius, Constantina, Tiberius, Verus, Probus, Justinus, Eustolia,
voester, Rufus**

RUFUS

Myn heer, het krygs gebaer ryst door de naeste straten:
Den veltheer Narses wort door Phocas aengetast.
Hy heeft de binnenwacht der zuyerpoort verrast
Mits hem in d'halve maen geen weerstant wiert geboden.
Hy trekt de stat in met verlies van weynigh dooden;
Dit doet den veltheer u boodschappen door myn mont.

CONSTANTINA

O schandelyk verraet!

MAURITIUS

Mevrou, vertreckt terstont
Met onse kinderen; ik volgh u strax te paerde.

CONSTANTINA

Och! vlucht met ons te saem, myn liefste vorst!...

MAURITIUS

Myn waerde
 Vorstin, en wederstreef togh myn versoek niet meer.
 Gy Rufus, leydt mevrou.

KINDEREN

Myn vader! mynen heer.

CONSTANTINA

O pynelyken dwangh! o onverdraeglyk lyden?

MAURITIUS

O wreedden noot!...

5^{en} Uytgangh

Mauritius, Photinus

Hier comt Photinus van ter syden
 Gewondt in 't aengesicht.

PHOTINUS

Heer keyser, 't is gedaen
 Den booswicht Conon heeft uw Majesteyt verraen,
 Hy is met gheel de stat voor Phocas aengespannen.
 Dien woesten dwingelant en vindt niet t' overmannen
 In d'ongetrouwe vest; een yder valt u af
 En wenscht hem zegen met uw keyserlyke staf.

MAURITIUS

Getrouwe vrient! den wil des Heeren moet geschieden!

PHOTINUS

Ontrent tweehondert van uw trouwigste edellieden
 Weerstaen met Narses en Philippicus 't geweld
 Des vyants, die al wat hem voorcomt nedervelt,
 En, met den bystant der ontrouwige ingeseten,
 Vol spyt en tooren breekt, door d'uytgespanne keten,
 En sigh een wegh baent langs de hoogstraet naer het hof.
 Den braven Narses gheel bemorst met bloet en stof,
 Stut hunnen aenval met cleynachtingh van syn leven,
 Om uwe Majesteyt meer vluchtens tyt te geven:
 Hy harselt naer de plaets van sint Sophiens kerk
 Die hy afschutten dee met een vast bollewerk,
 Om daer te veyliger sigh aen 't gevaer t' ontrecken.
 Hy bidt den vorst terstont naer d' haven te vertrecken.
 Mits daer geen hoop meer is van langer uyt te staen.

MAURITIUS

O trouwe dienaers! 'k wensch uw edelmoede daen
 't Erkennen naer waerdy...

6^{en} Uytgangh**Mauritius, Narses, Philippicus, Photinus****NARSES**

O Vorst, wat wil dit seggen?

MAURITIUS

Getrouwe helden!...

NARSES

Vlucht, en wil niet wederleggen.

PHILIPPICUS

Wy bidden u, Mynheer, neemt uwen tyt togh waer.

MAURITIUS

O schandelyken noot!...

NARSES

Volgh gy den Keyser naer
Photinus, met de wacht, die wy daer buyten lieten.

7^{en} Uytgangh **Narses, Philippicus**

NARSES

De stonden, weerde vrient, die ons nogh overschieten
Syn cort: Waer heen gevluht? ontdekt my uw besluit.

PHILIPPICUS

Mauritius gesach, en heerschappy is uyt
Myn heer, ik wil voortaan geen wapens meer aentrecken,
Maer heymelyk my in een eensaem slot vertrecken,
Om daer myn eygen selfs den oorloogh aen te doen,

Tot myn'er schulden boet en 's Alderhoogstens soen
 Dat opset heb ik langh in myn gemoet gedragen,
 Dogh, voelde noyt daer toe van al myn levens dagen
 Soo vurige begeert, dan als ik heb gesien,
 Hoe eenen grooten vorst, van soo veel oorlogslie, en
 Die onder syn soldy en hoogh vermogen stonden,
 Soo weynigh heeft getrouw aen synen dienst gevonden.
 O valsche werelt! o bedriegelyken schyn!
 Uw yd'le grootheyt sal niet meer myn oogwit syn,
 Myn ziele wil voortaan een meerder goet betrachten.

NARSES

Ik volgh om daer by u myn nootlot af te wachten.

(Groot crygs-gerucht.)

8^{en} Uytgangh **Leo, Conon, wachten**

LEO

O spyt! Mauritius is desen noot ontgaen.

CONON

Heer Leo, trecken wy recht op de haven aen,
 Ik heb een roey-schip klaer! wy sullen hem vervolgen
 Al waer hy door den kolk der stroomen ingeswolgen.

(Crygs gerucht)

Vierde bedrijf

1^{en} *Uytgangh* Rufus, Arcas

RUFUS

Och! Arcas! in wat ramp vervalt dien grooten vorst!
 Syn ongeluk benaut myn hert en sluyt myn borst
 Door angst en droefheyt. Soo hy t' scheepe was getreden
 Met syne Keyserin en kinderen, besteden
 Wy onse sorgh en cracht, om hem met alle spoet
 Te brengen uyt 't gevaer. Het weder en den vloet
 Geleeken ons besluyt eendrachtigh toe te stemmen,
 Wanneer wy met een galm van jammerlyke stemmen
 Van 't land afstaken vol verslagentheyt en schroom.
 Men trekt het zeyl in top: de kabbelende stroom
 Door twintigh riemen, van weersyden doorgesneden,
 Wykt voor de kiel, terwyl de landen en de steden
 Van ons afschuyven met geboomten en geberght.
 Den schrik verslapte dan een weynigh: yder bergt
 Syn voorraet, soo best can, voor 't storten van de baeren.
 Des vorstens onrust schynt allenxkens te bedaeren,
 Door d'hope van syn huys haest uyt den noot te sien.
 In dese stilte ryst een fel en onvoorsien
 Ontweder t' effens op. Een swerf van duystre wolcken
 Beswalkt den dagh: den stroom der watervloen, in kolcken

Verdeelt, weerstaet de drift der roeyers, en den vaert
 Der holle kiel. Den wint keert tegen ons, en baert
 Onstuymigh in 't gedruys der opgeheven watren:
 Terwyl het vreet gedreun der dondervlaegh, al schat'ren
 Gehoor en hert ontschudt. Het zeyl wort van de ree
 Gescheurt en sliddert langs den mast, tot in de zee.
 De riemen tegen een gebroken, 't roer van 't steven
 Gesmeten, laten 't jacht onstierbaer hene sweven
 En slingeren, ter gena van 't schuymend element.
 Het sloopshol, door den vloet en storm half omgewendt,
 Begint het bracke nat, al sincken, in te swelgen.
 Dan rysen jammeren, wanhopen, en verbelgen
 En treuren hemelwaert; ons hert wort toegeklemt
 Door schrik en angst. Het bloet trekt innewaerts en stremt
 In d'adren der vorstin, die tusschen doot en leven
 In 's vorsten armen swymt: hy, sonder eens te beven
 Of t' harselen, verwacht kloekmoedigh het beschik
 Des hemels, twyl den wint, op eenen oogenblik,
 't Schip met een swaren golf doet rysen uyt de stroomen
 En stooten tegen 't strant. Dit wiert terstont vernomen
 Door Conon, die den vorst en 't vorstelyk gesin,
 Met syn verraedsen hoop omvingh. De keyserin
 Door't versch gevaer, nogh in haer hert, met schroom benepen,
 Siet sigh, met haeren heer, en kroost, ter slachtbank slepen,
 En, van een minder noot, naer meerder overgaen.

ARCAS

Ik ben, als met de doot, om hunnent wil bevâen,
 O vrient! wie sal 't geheym des hemels doorgrondeeren?
 Een deugtsaem keyser van syn eygen volk en heeren

Verlaten, en verraen door synen ondersaet,
 Terwyl een snooden wulp, een eere loos en wraet,
 Bloetdorstigh, woest en wreet, wort op den troon verheven!
 Wat reedlyk mensch can dit bemercken sonder beven?
 'k Sagh dien geweldenaer, in 't Hebdomum, omvâen
 Door al de standen van het ryk, in synen waen
 Verydelt, op 't gejuych der dwase borgeryen,
 Tot keyser, heer en vorst uytroepen en inwyen.
 Het raedshuys, Edeldom, gemeente en geestlykheyd
 Toeeygent een verraer den glans der Majesteyt,
 En ciert een vloek-romp, die den beul moest vierendeelen,
 Met Constantinus kroon en edle ryk-juweelen.
 O tyt! o eeuwen! o beklagelyk geval!
 Maer vrient, bedencken wy wat ons behoeden sal
 In desen ommekeer: ik heb voor my genomen
 Te veynsen, om den haet des dwingelants t' ontcomen,
 En mynen vorst, can 't syn, te dienen in den noot.

RUFUS

'k Ben met u eens gesint: geen onheyl, geene doot
 Sal my den keyser en myn trou-plicht doen vergeten...
 Com, laet ons gaen ik ben begeerigh om te weten,
 Wat end Mauritius en syne stam verbeyt.

ARCAS

Ik volgh, en blyv' met u tot alle ramp bereyt.

2^{en} Uytgangh
Phocas, Conon, Leo

PHOCAS

Uw trou verplicht my, en uw diensten overstreven
 O Conon, wat ik u can tot vergeldingh geven.

CONON

'k Dien uyt genegentheyt, maer niet, uyt eygenbaet,
 Heer keyser: sie my aen als uwen ondersaet,
 En onderworpen slaef, die nimmer sal gedoogen,
 Al wat in t'minste can vercleenen uw vermogen.

LEO

Geheel de stat verheugt, in uw verheven lot,
 O vorst! Mauritius dient yder een, tot spot;
 't Moet u een ongemeen, en groot vernoegen wesen,
 Op een soo corten tyt soo hoogh te syn geresen.

PHOCAS

Gy mist, daer faelt tot myn vernoegingh noch veelmeer
 Dan gy u duncken laet.

LEO

'k Beken recht uyt, myn heer,
 Dat uwe meyningh my seer moeylyk is om vatten.
 In een besittinge van grootheyt, eer en schatten

Die uw voorsaten soo veel sorgen, sweet, en bloet
 En aerbeyt heeft gekost, wat is 't dat uw gemoet
 Misnoegt? wat can 'er nogh aen uw begeert ontbreken?
 Bemerck den luyster van uw vorstlykheden; reken
 Hoe menigh rycken, en lantschappen uwe kroon
 Ten dienste staen; weegt op 't gesach van eenen troon
 Aensienelyk by al de koningen der aerde;
 Verbeelt u gheel den glans en ongemeene waerde
 Van 't keyserlyk gebiet, het gen in uwen schoot
 Vreedsamigh nedersakt, en sonder slagh of stoot
 U jont op eenen dagh, al, wat na menigh jaeren
 Vorst Constantinus heeft door duysenden gevaeren
 Te nauwernoot versaemt; gy vindt u in 't genot
 Van soo veel heerlykheyt, en goederen, als tot
 Vernoeogen van uw hert, en wenschen can verstrecken.
 Gy siet uw haters voor uw voeten nederstrecken,
 Mauritius met gheel syn huys in uwe macht.
 Syn syne kinderen, of hy, by u verdacht,
 Gebied, gy wort van hen en uwe vrees ontslagen.

PHOCAS

Geen keyserlyk gesach, geen kroon can my behagen
 Soo langh Mauritius soo edelmoedigh blyft:
 Syn ramp verheft hem; syn groothertigheyt verdryft
 De schandvlek van syn val. Syn schrickige ongelucken
 Vermeerdren synen moedt in plaets van t'onderdrucken.
 Begeert gy, dat ik my verheuge, in syn ellend,
 Maekt dat in hem niet sy dan synen naem bekent;
 Dat hy uyt lastigheyt, en vreesse voor syn leven
 Versoeke myn gena, al schudden ende beven.

't Is weynigh dat syn lyf is onder myn geweld,
 'k Wens, dat syn achtbaerheyt daer nevens sy gestelt:
 Soo langh hy die behoudt, 'k verwensch al mynen zegen;
 Syn leven quelt my 't minst; syn eere steekt my tegen.

LEO

Denkt gy, heer keyser, hem te spaeren?

PHOCAS

Ver van daer;
 Maer 'k wil, dat syne doot syn grooten naem beswaer,
 En yder hem, in 't end, van synen roem geweken,
 Sie, niet als eenen vorst, maer als een slaef besweken.
 Syn doot alleen is my een al te cleyne wraek;
 Soo langh syn eernaem leeft, sy doet my geen vermaek.
 Gheel myn begeiren is, dat eerst in hem begeven
 Syn achtingh voor syn hert, syn glory voor syn leven;
 Op dat wie hem hier na soo schandigh siet verplet
 Op syn cleynhertigheyt niet op myn aenslagh let,
 En oordeel, dat my 't lot dee tot den troon verkiesen,
 Om dat hy weerdigh was den selven te verliesen.

CONON

Hoe wilt gy, mogend vorst, dat winnen op syn moedt!

PHOCAS

Het leven van syn vrou' en kind'ren is hem soet;
 En maekt het syne hem voor geenen noot verlegen,
 Misschien sal hun gevaer syn ziel daertoe bewegen.
 Daer valt my tot dien end iet dienstigh in 't gedacht.
 Segh Constantina, dat ik haer alleen verwacht
 Om alle middelen tot eendracht t' overleggen.

3^{en} Uytgangh
Phocas, Leo

LEO

Mynheer, wat sal sy u, wat hebt gy haer te seggen?
 Gy weet hoedanigh gy by haer in afkeer syt;
 Gy kent haer vinnigheyt. Wilt gy aen haer verwyte
 En bitter schelden u vrywilligh uyt gaen setten?

PHOCAS

Geen schelden, Leo, geen verwyte sal my beletten;
 'k Wil 't alles uytstaen tot vernoegingh van myn haet.
 Hoe meerder ondult en misbaer sy blyken laet,
 Hoe meer voldoeningh en genucht my sal bevallen.
 Hoe 't uytvalt 't moet altyt tot haer verdriet uytvallen,
 't Sy dat zy toestemt, of hoogmoedigh wederstreeft.
 Wie weet of haeren trots en fierheyt niet begeeft
 Wanneer sy van verdrach en vree sal hooren spreken?
 Wie weet of hy dan self my niet sal comen smeken,
 En kennen voor syn staets-gesel en ryx-genoot?
 Och! cost ik hem daertoe eens brengen voor syn doot,
 Ick sou in eenen slagh een dubbele wraek verwerven,
 Hem siende synen roem en leven t' samen derven.

LEO

Hier comt Mauritius hoveerde gemalin.

4^{en} Uytgangh**Phocas, Constantina, Leo, Conon, lyfwacht****PHOCAS**

Geef stoelen lyftrouwant... Sit neder Keyserin...
 Gy hebt waerschyglyk met verwonderingh vernomen,
 Mevrouw, dat ik met u tot t' samenspraek wou comen;
 En dat ik, t' wyl gij mij uw meesten vyant acht,
 Naer vredehandelingh en uwe vrientschap tracht:
 Dogh 'k hoop, indien gy my vreedsamigh wilt aenhooren,
 Dat gy, uyt uw gemoet alle achterdocht sult stooren;
 En 't gene nu, door my, schijnt tegen u gepleegt
 Ontschuldten, als gy siet waer door ik wiert beweegt.
 Den eersten oirsprongh, der beroerten, is geresen
 Uyt Priscus gierigheyt en hoogmoet, lang bewesen,
 Maer al te laet geweirt. Mevrouw, 't was u verclaert,
 Hoe weynigh ik myn rust en leven heb gespaert
 Om desen tweedracht in syn wortel te verpletten;
 Gy weet hoe vierigh ik my tegen hem durf setten,
 En uyt den naem van 't heir vervord'ren syne straf,
 Als dien Patricius my eenen kaeksmeet gaf
 In 't aensien van den vorst, die scheen door dit gedoogen,
 Den veltheer toe te staen syn wetteloos vermoogen.
 In dese storingh heb ik stadigh aengeleyt
 Ten dienste van den staet, en syne Majesteyt,
 Om Priscus dwinglandy en hoogmoet te vermind'ren;
 En dus den oproer van het leger te verhindren,
 Dat tegen syn gesach eendrachtigh was gekant.
 Wat myn verkiesingh raekt, ik moest die, overmant

En tegen mynen dank gedogen, om de schaeren,
 Te houden in hun trou, in 't bysyn der Avaren,
 Die voordeel sochten uyt ons onderlinge twist.
 Indien' er iet in dees uytvoeringh is gemist
 Mevrouw, dit sy 't geval maer niet aen my geweten.

CONSTANTINA

'k Bekenne dat gy u getrouwigh hebt gequeten,
 In myn heer vaders dienst, en heb nogh in 't gedacht
 Hoedaenigh gy van hem bemint waert en geacht.
 Maer, als ik van syn jonst en goetheyt u magh spreken,
 Gy weet in uw gemoet hoe dese u syn gebleken,
 En hebt gy aen Tibeer uw trouwigheyt betoont,
 Hy heeft met overvloet daer tegen u beloont.
 Dit heeft my 't allen tyt met sekerheyt doen gissen,
 Dat gy gedencken soudt al uw verbintenissen;
 En dat de dochter sou te beter syn gedient,
 Om dat soo veel van u den vader had verdient.
 'k Beken het u rechtuyt, wanneer men d'eerste maeren
 Der wederspanningheyt in 't hof quam openbaeren
 Ik heb met twyffelingh en moeyten nauw geloof,
 Dat Phocas sou daervan geworden syn het hoofd.
 Schoon of men, soo gy seght, u daertoe heeft gedwongen,
 Waerom soo onvoorsiens de keyser vest besprongen
 En raet en geestlykheyt genootsaekt door het swaert
 Tot 't gen, waertoe gy segt dat g' ongewilligh waert.
 Moest gy, om dat het heir in syne trou sou blyven,
 Uyt Constantinus wal uw heer en keyser dryven,
 Syn trouwe dienaers self bedreygen met de doot,
 En jagen syne vrou en stam in sulck een noot?

Waer in dit noodigh was en can ik niet beseffen:
 Dogh om geen klachten meer daer tegen te verheffen
 Laet al 't voorleden daer en leght uw voorstel uyt.
 Waer over vraegt gy my? wat is 't dat gy besluyt
 Tot welstant van het ryk, tot ruste van de landen?

PHOCAS

Mevrouw, dees alle bey syn in des keyzers handen;
 Den oorloogh, of de vree, de stoorigh of de rust
 Verbeyden synen last, en hangen van syn lust.
 Hy heeft syn vryen wil geheel en ongeschonden:
 Heb ik my tegen hem, soo 't schynt, iet onderwonden,
 Dit is om beters wil, en slechts uyt dwangh geschiet.
 Men kent geen overheyt, geen orden, noch gebiet
 In oproer, oirsprongh van verwerrigh en mistrouwen.
 Den wederspannigen en is niet weer te houwen.
 't Gesach is uyt, hy volgt syn toornigheyt of baet.
 Hoe was 't my mogelyk te sorgen voor den staet
 En vorst, wanneer ik self, als met geweld, gedreven
 En weghgesleypt, my moest aen muyters overgeven,
 Men roept my toe, men heet my wellecom, men wydt,
 Men huldt en kroont my, eer my vryigheyt en tydt
 Van spreken, wort gejont. Ik sie voor my gebogen
 Den raet en adel, gheel de stat kent myn vermogen,
 Sy sweeren my, al 't saem, hun trou, als uyt een mont,
 Den keyser wort verjaegt al op den selven stont,
 In eenen ommekeer, die gheel het ryk dee wagen,
 Wat kon ik anders doen, dan dulden en verdragen?
 Dogh ik en vraegh, Mevrouw, geen voordeel uyt myn macht,
 Ik neem den welstant van het Ryk alleen in acht:

En om, al wat u can verdacht syn, af te breken,
Ik vraegh u selve hier om van verdrach te spreken.

CONSTANTINA

Van wat verdrach? Wie is den oirsprong van 't geschil?
Wie heeft den twist begost? Indien men eendracht wil,
En tot de vreedsaemheyt rechtsinnigh sy genegen,
Men sta d'oproerige muymakers dapper tegen,
Men suyvere de stat en 't hof van oorloghslien,
Men schicke 't leger, om den vyant 't hoofd te bien,
Men doe den keyser in syn roem en troon erstellen:
Soo sal men hem, in 't end, sien naer versoeningh hellen,
Soo wort oneenigheyt en tweedracht bygeleyt.
Wat meer believen sal aen syne Majesteyt,
Is redelyk van hem eerbiedigh af te vragen.
Dogh, Phocas, om dat u dit voorstel sou behagen,
Stilt wederspanningheyt, en legh de wapen af,
'k Verseker, op myn woort, u van den veltheer-staf;
Soo vindt gy 't wettelyk vermogen voor u open,
't Gen gy niet anders kont, dan tegen recht verhoppen.

PHOCAS

Mevrou, myn keur en doet aen 't recht geen ongelyk;
Men heeft dit nogh voor heen gesien in 't Roomsche Ryk.
De krooningh van een helt can geene wetten stooren,
Als hy door kercke, volk en Adel is gekooren;
Dit is een onderlingh, en wettelyk verbont.
'k Bekenne dat my 't self, in d'aenvangh tegenstont,
En had ik op dien tydt myn vryen wil behouwen,
Gy soude heden niet, om myn verkiesingh, rouwen.

Maer dit's te laet beclaegt, het werk is nu volbracht,
 En 't weygeren en hangt voortaan niet van myn macht.
 't En staet my niet meer vry de kroone neer te leggen,
 Gemeent en Raedshuys magh, met recht, daer tegen seggen;
 De staten syn aen my, ik aen de staten vast,
 De kroon wort my een plicht te samen met een last.
 Dogh, is Mauritius tot vrede soo genegen,
 Waerom misgunt hy my een deel van synen zegen?
 Hy neme my, met bey syn soons tot Ryxgenoot,
 Soo vindt hy nogh in my een steunsel in den noot:
 Den last van 't keyserryck is swaer om t'onderschraghen,
 Vier helden vinden daer soo veel sy connen dragen.
 Indien dit voorstel niet aen synen wensch voldoet,
 Hy denk niet wat hy wilt, maer wat hy volgen moet;
 Nogh 't leger nogh den Raet sal immer onderschryven,
 Dat Phocas heden sou' uyt staets bestiering blyven;
 Het ryk heeft synen raet, en deegen wel van doen.
 Daer siet gy 't eenigste besprek tot vrede en soen,
 't Gen ik Mauritius met eeren voor can leggen;
 't Hangt nu van synen wil of ja of neen te seggen.
 Hy hope nimmermeer dat ik de kroon aflegh,
 Sy baent tot eer en roem my al te schoonen wegh;
 Een helt die immer wort tot haer genot verheven
 Verlaet het noyt, dan met den lesten snik van 't leven.

CONSTANTINA

Hoveerde dwingelant, vol loosheyt en verraet!
 Is 't soo, dat gy den vorst syn vryen wille laet?
 Te weten 't is hem vry van weygren en verkiesen,
 Wanneer gy hem syn kroon en achtigh doet verliesen,

Het leger en den staet van synen dienst afleydt,
 En hem, soo schandelyk, door stat gevangen leydt.
 Maer spyt den wreeden last van uwe dwinglandyen,
 Syn edelmoedigh hert sal noyt geen perssingh lyen,
 Syn vryen wil alleen trotseert al uw geweld,
 't Is vrucht'loos gheel uw macht en list in 't werk gestelt;
 Gy sult togh nimmermeer syn ziel soo ver bewegen,
 Dat hy, uyt laffigheyt, een schandigh werk sou plegen.
 Geen noot, geen rampspoet drukt rechtschapien hoogmoet neer:
 En denk niet snoonen, dat de dochter van Tibeer
 Haer man onweerdige gevoelens sal instorten;
 Sy siet haer leven liefst dan haeren roem vercorten.
 Trouloose! myn gedult wort uwe boosheyt moe:
 Legh af die kroon, dien staf, sy comt myn keyser toe...
 En gy afvallige, waer is uw trou gebleven?
 Sult gy vor een tiran uw Keyser tegenstreven?
 Verdient dit syne jonst? gedooft dat uwen eedt?...
 Gaet, pesten van den staet en vorsten, uytgereet,
 Om eendracht, recht, en wet, en trouheyt te versmachten,
 Gy moogt uw weerde straf op synen tydt verwachten.

5^{en} *Uytgangh*

Phocas, Leo, Conon, lyfwacht

PHOCAS

't Is veel te vroegh gedreygt: ik sal daer in voorsien,
 Verwaende, en maek het soo dat uwe trotsheyt dien,

Om u met meerder smaet en smerten te verdrucken.
 Hebt gy myn wraeksucht doen in 't eerste deel mislucken,
 Ik neem het tweede waer; u naekt een ongeval,
 Dat allen eeuwen, volk, en stam verbasen sal...
 Ga Leo, doet de soons in 's vaders bysyn dooden...
 U, Conon, is de wacht van 't vinnigh wyf geboden,
 Sorgh dat haer geenen mensch in 't heymlyck spreek, of sie.

6^{en} *Uytgangh*

PHOCAS, ALLEEN

Ik geev' met lust den toom aen myne rasernie:
 Geen opsicht sal myn haet in syn besluyt beletten,
 Ik moet Mauritius met gheel syn huys verpletten.

7^{en} *Uytgangh*

Mauritius, Tiberius, Probus, Verus, Leo, lyfwacht, voester, haer soontie

MAURITIUS

Rampsaligh teelsel van soo edelmoedigh bloet!
 Uw ramp versmacht my 't hert, uw droevigh nootlot doet
 Het margh in myn gebeent' het bloet in d'aders stijven.
 Nu sie ik d'hemelwraek door Phocas hant bedryven,
 't Gen my voorseyt wiert, door de letters van syn naem.
 Myn Godt! uw orden is my altyd aengenaem,

Ik blyve aen uwen last vrywilligh onderworpen.
 'k Sie niet de hant waer door myn huys wort omgeworpen,
 Maer uwen eeuw'gen wil die dese hant gebruykt.
 Terwyl my Phocas treft myn rouwigh hert ontluylt
 Myn oogh, om uw besluylt in syn bedryf te mercken:
 Wil my, genade godt! in desen noot verstercken.

TIBERIUS

Myn vader! mynen vorst! waer gaen sy met ons heen?

MAURITIUS

Waer 't Godt belieft, myn soon.

TIBERIUS

Wy syn met Godt tevreen.

PROBUS

Och! och! sy hebben ons de deegens afgenomen!

VOESTER

Onnoos'le! 't is nu ver met uw gesach gecomen!

LEO

Wat voor een kint is dit!

VOESTER

't Is 't jongste van de vier.

LEO

Dit is een valsche vrou... Hael strax Justinus hier,
 En neemt dit wicht met u, of 'k sal 't u doen berouwen.

MAURITIUS

Wat doet gy Voester? Laet geheel den last van rouwen
 En ongelucken, voor myn druckigh huys alleen.
 Die bystant is voor myn verlaten stam te cleen:
 Sult gy uw eygen soon voor mynen overgeven?

VOESTER

O cost ik, vorst, met myn en al myn kinders leven
 Versek'ren uw geslacht, behoeden voor dien noot!
 Ik liep met hen al 't saem blymoedigh naer de doot.

MAURITIUS

Den hemel wil u voor soo trouwe liefde loonen!

LEO

Ik segh u, hael terstont den jongsten van de soonen.

LYFWAcht

Sa wyf, ga voort.

MAURITIUS

Ga heen, brengh hier myn liefste kint.

VOESTER

Ey, laet my doen, myn heer!...

LYFWAcht

Al woorden in den wint
 Ga voort... of...

VOESTER

Dreygt of stoot gy sult niet op my winnen

LEO

Com lyfwacht, trekt dat wyf strax met geweld na binnen
En keert niet voor sy u Justinus overgeeft.

VOESTER

Is 't daerom dat den vorst u soo verheven heeft
Troulosen, om dat gy syn stamme soudt verdrucken!

LEO

Moet ik dat hatigh wyf dan self van hier weghrucken?

LYFWACHT

Sa, niet te tieren, voort...

VOESTER

Barbaer, comt g' aen myn lyf?...

MAURITIUS

Och Voester! hael myn soon.

LYFWACHT

Dat 's een hartneckigh wyf.

MAURITIUS

Ga Voester, wil niet meer den hemel wederstreven;
Hy vraegt my gheel myn huys ik wil 't hem overgeven.

VOESTER

Myn alderliefste vorst...

MAURITIUS

'k Gebiede 't u, ga heen,
Hael myn Justinus hier, weest met myn lot tevreen.

8^{en} Uytgangh

Mauritius, Tiberius, Probus, Verus, Leo, lyfwacht

TIBERIUS

Wat praemt de Voester om Justinus te versteken,
Hoogweerde vader?

MAURITIUS

Och! gy doet myn herte breken!...
Tiberi! mynen soon!

VERUS

Myn vader!...

PROBUS

Mynen vorst!
Och! waerom soo bedroeft?

MAURITIUS

Comt, druk u aen myn borst,

Myn kindren! Verus com! com Probus! valt te gader
My om den hals!... omhelst uw jammerlyken vader.

TIBERIUS

Heer Keyser! moet gy dan van ons gescheyden syn!

MAURITIUS

Myn soon!...

TIBERIUS

Dit waer voor u en ons te groote pyn;

VERUS

Neen, myn heer vader, neen; wy willen by u blyven.

PROBUS

'k Sal my, door geen geweld, oyt laten van u dryven.

MAURITIUS

't Behaegt den hemel niet myn alderliefste kroost!
Myn soons! myn eygen bloet! ik hadde my getroost
In mynen ouderdom, uyt u, veel ed'le neven
't Aenschouwen, in myn huys vol heerlykheyt verheven,
Maer ach! hoe vals heeft my die ydle hoop gevleyt.

TIBERIUS

O Vorst! hoe pynigt my dees uw mistroostigheyt.

MAURITIUS

Veel meer benauwen my d' ellenden die u naken.

LEO

Hier comt het wyf... Mynheer 't is tyt uw clacht te staken.

9^{en} Uytgangh**Mauritius, Tiberius, Verus, Probus, Justinus, Leo, voester, lyfwacht****MAURITIUS, *aen Justinus***

O kint! dat ik nogh eens u aen myn herte druk,
 Eer my dien noot van u, en uwe broers afruk!
 Myn soon! myn hertelief! gy schuert myn boesem open!
 Moet gy soo jongh, soo teer, voor vaders schult bekoopen?
 Onnoosel lam! o wee! o hopelose pyn!
 't Is dan met u gedaen rampsaligste Justyn!

VOESTER

Och och! wat mensche can dit onberoert aenhooren?

MAURITIUS

O soon! syt gy daer toe uyt eenen vorst geboren?

KINDEREN

O wee! o wee! o wee!...

MAURITIUS

O Kinderen! mocht ik
 Myn vaders hert, voor u, op desen oogenblik,
 Met ingewant en bloet en margh ten besten geven!

KINDEREN

O wee! o wee! o wee!...

MAURITIUS

Mocht ik u met myn leven
Bevryden van dien noot!...

LEO

Myn heer 't is meer dan tyt.

KINDEREN

O wee! o wee! o wee!...

MAURITIUS

O doodelyken stryt!

Vijfde bedrijf

1^{en} *Uytgangh* Constantina, Rufus

RUFUS

Gy praemt my Keyserin u een bedryf t'ontvouwen,
Dat my inwendigh comt door schroom en angst benauwen.
O woeste wreetheyt! o onmenschelyke moort!

CONSTANTINA

Voldoet myn liefdens eysch; op dat de Moeder hoort,
Het gen den Vader moest aenschouwen voor syn oogen.

RUFUS

Den wreeden Leo, met een hert soo onbewogen,
Als synen naem bediet, sagh 't keyserlyk geslacht
In 't neerhof, nalyx met den droeven vorst gebracht,
Of geeft vier beulen last om 't vonnis uyt te voeren:
Sy vallen, elk syn proy, als wolven aen, en snoeren
De handen op den rugh. Den eersten grypt Tibeer,
By 't krolligh hair, en drukt hem plat ter aerden neer,
Gelyk een weir-loos lam ter slachtingh vast gebonden:
Daer geeft hy, met de byl, hem in den nek dry wonden,
Die 't edelmoedigh hoofd afscheyden van het lyf.
Een ander legt de hant op Probus, die half styf

En stram door schrik, aensagh syn broers vermoorde leden,
 Terwyl den wreeden hem de strot heeft afgesneden,
 En 't kloppend herte dee versmooren in syn bloet.
 Een derden tyger springt naer Verus, als verwoet:
 Hy vat het trillend kint al bulderen, en tieren,
 En drukt den moortpriem ongenadigh door de spieren
 En adren van den hals, die achter over gaet,
 't Wyl met het purper zap de ziel het lyf verlaet.
 Maer ach! Justine! hoe sal ik uw end beschryven!
 't Gedacht alleen daervan doet myne tong verstyven;
 Myn hert gevoelt een wee, gelyk aen d'hoogste noot,
 Wanneer ik my verbeelde uw schroomelyke doot.
 Och Moeder! Moeder och! laet myne stem verstommen,
 Eer, door soo wreet verhael, uw hert wort toegeklommen.
 Dat bloedigh schouspel praemt myn ziel met eenen gruw
 En, eer ik 't u vertel, ik schrik alree voor u.

CONSTANTINA

Myn hert becomt syn wit als ik u hoor ontvouwen
 't Gen myne levens kracht allenxkens doet verflauwen.

RUFUS

'k Sagh dien onnooslen, in de klauwen van een gier
 Benepen, met een flauw en stammelend getier,
 Syn vader manen, tot beschermingh van syn leven
 Vergeefs. Den wreden beul, door helsche nyt gedreven,
 Ontbloot de teere borst soo wit als elpebeen,
 En, spalckende met 't vliem de ribben dwers van een,
 Rukt met een woeste hant al schueren en al wroeten,
 't Hert uyt de borst, en werpt het voor den vaders voeten,

Waer 't in syn stollend bloet, en 't drabbigh slyk verstyft.

CONSTANTINA

O tyger! O barbaer! O bloethont!... Wat bedryft,
Wat seght den vader dit aensiende met syn oogen?

RUFUS

Mevrou, men sagh hem van 't beginsel ingetogen
Door schroom, soo roerloos als een beelt van marmer staen.
Alleen syn oogen, door den rouw ontluystert, gaen
Nu aerd nu hemelwaers: daer kan men 't herte kennen
Daer telt men al de ween, die d'ingewanden schennen
Des vaders; daer in siet men al de rampen weer
Der kinderen... Daer kapt men 't hoofd weer aen Tibeer;
Daer snyt men Probus strot; daer wort den hals doorsteken
Des derden broeders, twyl den vader ombesweken
Al desen noot verduert, met een stantvasten moedt.
Maer endelyck begint syn edel helden-bloet
't Ontroeren, als hy siet Justinus borst doorsyden.
Syn aengesicht versterft; de vraek en 't medelyden
Versamen in syn hert, en deelen syne plicht.
De teerheyt overwint, en lydt geen tegenwicht;
Syn moedigheyt geraekt aen 't wagg'len en 't beswyken;
Hy yselt, schudt, en beeft, al syne crachten wyken.
Ten lesten roept hy, uyt het diepste, van syn borst
Met een gebroken stem: ontfangt, o hemel-vorst,
Al dit onschuldigh bloet, tot soen van uwen tooren.

CONSTANTINA

Godtsvruchten helt! wie can al dese ween aenhooren

En niet betreuren?... 't hert des droeve moeders moet
 Versmooren, in een zee van soo veel kinder-bloet!
 O alderliefste soons! O keyserlyke vruchten!
 Uw blyden opgang comt op duysent ongenuchten,
 En ween, en rampen uyt. Hebt gy tot sulk een end
 U van uw kints gebeent de grootheyd aangewendt,
 Om een soo schandelyke en wreede doot te sterven?
 Tiberi! reeds bequaem om grootvaers ryken t' erven,
 En gy, o Probus? aen uw vader soo gelyk!
 Met Verus yder een soo lief, soo minnelyk!
 En gy onnoosel lam! Justinus! jongste broeder!
 Het leste en soetste pant van uw bedrukte moeder!
 Had my den hemel nogh gejont in desen noot,
 Dat ik uw leden mocht versamlen naer uw doot,
 Besproeyen met myn traen, omvangen in myn armen!

RUFUS

Myn weerde keyserin, ey staekt dit bitter karmen.

CONSTANTINA

Och Rufus! ghebt gelyk: 't is nu geen kermens tyt.
 Wegh kermen! tranen wegh! maekt plaets voor felle spyt
 Voor wraeksucht, raserny, onduldigheyd, en tooren.
 'k Heb niet te swichten; man en kind'ren syn verlooren:
 Myn dulden is vergeefs; den wreeden dwingelant
 Vernoegt sigh in myn leet. Brengt vier, ik wil den brant
 Met eygen handen in dees woeste wooningh steken.
 Geen noot ontstelt my: 'k wil myn man en kinders wreken;
 Begeert het nootlot, dat ik mede nederstort,
 Ik storte: 't is genoegh als ik gewroken wort.

RUFUS

Mevrou, gy weet wat last my Conon heeft gegeven.

CONSTANTINA

Hoe? als ik 't myne waegh, vreest gy nogh voor uw leven?

RUFUS

Men wage 't niet vergeefs, mevrou, op dat de wraek
Ons diene, niet tot spyt en druk, maer tot vermaek.

CONSTANTINA

Waer is de Voester? sou ik haer niet connen spreken?

RUFUS

Sy dacht sigh 't uwer troost en bystant te versteken,
Maer wiert door Leos last geworpen in een kot.

CONSTANTINA

O pynelyken dwangh! O ongenadigh lot!

RUFUS

Hier comt den dwingelant, 't is tyt dat wy vertrecken.

CONSTANTINA

Och! mocht ik mynen vorst nogh eens myn hert ontdekken!

2^{en} Uytgangh**Phocas, Leo, Conon, lijfwacht**

PHOCAS

Gy hebt my, Leo, daer een trouwen dienst gedaen.
 Soo wil ik dat verwaent geslachte doen vergaen,
 En 't vorsten bloet voor 't bloet des onderdaens doen boeten.
 Daer con geen liever wraek myn toornigheyt versoeten
 Dan dese: hunnen trots wort endlyk onderdruckt,
 En is myn opset door syn lafheyt niet gelukt,
 't Lukt my door syn beroerte en onvrywilligh lyden.
 Ik wil hem selve sien syn hoogste noot afstryden
 En my in syn ellende en hartseer gheel versaen:
 Behoudens dat hy klage en suchte, ik ben voldaan.
 Ga lyfwacht, hael my dien hoogmoedigen gevangen.

3^{en} Uytgangh**Phocas, Leo, Conon**

CONON

Tibery dochter sal al wat sy can aenvangen,
 Om uwe Majesteyt te werpen uyt den troon.
 Sy steunt op Cosroes en haeren oudsten soon,

Die tegen u een heir in Asien oprucken.

PHOCAS

Ik sorgh in tyts, om dit besluyt te doen mislucken;
Niceyens lantvoogt sal daer op myn last ontfaen.
En soo dat schendigh wyf iet vorder derft bestaen,
'k Sal haer, eer sy my deirt, doen endlyk neder maken.

LEO

Grootmogend vorst, ik sie Mauritius genaken.

4^{en} Uytgangh **Mauritius, Phocas, Leo, Conon, lijfwacht**

MAURITIUS

Wat vraegt gy Phocas? wat gebiet gy? is myn doot
Beslooten, of bereyt gy my een wreeder stoot,
Om 't vaderlyk gemoet tot ongedult te brengen?
g'Hebt macht, beveelt; ik wil uw wreeden last gehengen,
Gy kont, naer uwen lust nu schenden, moorden, woen,
Gy kont my alle leet en smert, en smaet aendoen,
En 't past my alles wat gy opleght te gedogen.
Gy hebt in uw geweld het keyserlyk vermogen;
Het heir, geheel den raet, gehoorsaemt uw gebodt:
Gy hebt in handen, met uw onderdaenens lot,
't Lot van Mauritius; hy can u niet ontwycken.
Den Heer der Heeren die all' aerdsche koninkryken,

Naer syn oneyndige voorsienigheyt erstelt,
 't Vernederde verheft, 't verheven nedervelt,
 En in syn hant draegt al de Mogentheen der aerde,
 Liet toe dat ik, vol smaet, uyt myn voorsatens waerde,
 En Rykstoel wiert geschopt, en gy daer in geset.
 Het voegt my synen wil t'ontfangen als een wet,
 En al uw dwing'landy en wreetheyt te verdragen,
 Om, voor u wykende, te volgen syn behagen.
 Daer siet gy myn besluyt. Verwacht niet dat ik laf,
 Of ongeduldigh kreune, en klage van de straf,
 Die hy, door uw bedryf, myn huys wil oversenden.
 Gy strekt tot geessel aen Godts hant, om my te schenden;
 Ik eer syn deerenis in uwe onmenschykheyt,
 En syn rechtveerd'gen wil in uw onrechtigh feyt.

PHOCAS

En ik verheuge my in syn gerechtigheden,
 Om eenen vorst te syn, en om u te vertreden:
 Nu ik Godts geessel ben ik pas op syn besluyt,
 't Gen hy rechtveerdigh wil, voer ik rechtveerdigh uyt.
 Men heeft my wettelyk op eenen troon verheven,
 Waeruyt gy door den staet syt wettelyk gedreven;
 En als de wet u doet voor my te rechte staen,
 'k Sie u niet meer als vorst, maer als misdadigh aen.
 Gy wort voor mynen stoel van moordery betegen;
 Nadien ik Rechter ben het past my recht te plegen;
 Soo siet men, in de straf, die gy hier onderstaet
 d'Uytwerckingh van 't gerecht, en niet van mynen haet.
 Indien u swaere ween en smerten syn te dragen,
 Gy hebt dies over u, niet over my te klagen;

't Is 't bloet van uw gemeent, 't is 't overtreden recht,
 Dat wraek ten hemel roept, en u die straf opleght.
 Dogh, nu my 't recht gebiet uw vonnis voorts te dryven,
 En denk niet dat myn hant hierin te cort sal blyven;
 Het oordeel is gevelt, de straffen syn bereyt,
 Verwacht de volle maet van d'hoogste strengigheyt.

MAURITIUS

Ik ben daertoe gereet, en can van nu af seggen,
 Hoe mensch'lyk Phocas is om straffen op te leggen:
 Ik heb alree gevoelt 't gewicht van syne hant.
 'k Verbey ook anders niet van eenen dwingelant
 Die met geweld en list, in mynen troon gedrongen,
 Tot syn verkentenis, heeft kerk en raet gedwongen.
 Soo eygent Phocas sigh vorst Constantinus macht,
 Soo trapt hy met den voet het vorstelyk geslacht,
 En naer hy op den troon, door oproer is gestegen,
 Hy acht het wettelyk, en roemt op 's Hoogstens zegen.
 O schendigh lasterstuk! O grouwelyke daet!
 Wort dan een keyzers keur gewettigt door verraet?
 En was er oyt een volk dat spreken durf van wetten,
 Om synen eygen vorst en keyser af te setten?
 Gemeente en keyser syn in onderlingen echt,
 't Gemeent is onderdaen, den keyser heer van 't recht,
 Misbrykt hy syne macht, 't misbryk is tegen reden,
 Maer daerom magh 't gemeent den keyser niet vertreden.
 Hy sy een dwingelant, en goet slechts in den schyn,
 't Gemeent moet niettemin hem onderworpen syn,
 En is hem schuldigh dienst, eerbiet, en trou te gader
 Gelyk de kindren syn aen hunnen echten vader.

'k Beken ik heb gefaelt uyt onvoorsichtigheyd,
 En menigh onderdaen naer syne doot geleyt:
 Myn misslag is te groot, ik can niet tegenspreken,
 Sy heeft in 't openbaer voor gheel het Ryk gebleken;
 Maer, heb ik straf verdient, van wie verwacht ik die?
 Is 't van myn leger, raet of borgery? door wie?
 Door Phocas? uyt wiens macht, bevelen of vermogen?
 De werelt-vorsten syn alleen voor Godt gebogen,
 Hun troon verkent geen troon dan synen: syn gebiet
 Is boven myn gesach; al 't ander ken ik niet.

PHOCAS

Gy sult noghtans 't gesach van Phocas moeten kennen.

MAURITIUS

Schoon gy, naer uw begeert my moorden kont en schennen,
 Schoon gy myn leven, stamme en kroon hebt in uw hant,
 'k Ben altyt uwen heer gy mynen dwingelant:
 En doet gy, door geweld, myn lichaem nederbuygen,
 Noyt sal u myne ziel de minste plicht betuygen;
 'k Blyv' altyt die ik ben, spyt d'alderhoogste noot,
 'k Blyv' altyt uwen vorst in leven en in doot.

PHOCAS

'k Weet middel om dien trots en hoogmoet te verdrucken,
 Die u alleenlyk dient tot meerder ongelucken.
 Trouwanten, haelt my hier de dochter van Tibeer.

MAURITIUS, STIL

Myn Godt! stort over my gheel uwen bystant neer!

Myn zielens rouw, en wee en syn niet af te meten.

PHOCAS

Gy laedt Mauritius met desen ysren keten.
Rukt hem 't merkteken af van 't vorstelyk gebiet,
Opdat hem in dien smaet syn Constantina siet.

5^{en} Uytgangh

Mauritius, Phocas, Constantina, Leo Conon, lijfwacht

CONSTANTINA

Rechtveerden hemel! och! wat sie ik voor myn oogen?
Mauritius! moet gy dit voor uw doot gedogen?
Myn Keyser! mynen heer! met ketenen gelaen!

MAURITIUS

Mevrou, laet u niet een onweerdigh woort ontgaen:
In alle swarigheyt die ons can overvallen,
Is ongeduldigheid het meeste quaet van allen.

PHOCAS

Sien wy of u dit quaet niet haest bevangen sal.

CONSTANTINA

O schendigen verraer! die in ons ongeval,
En rampspoet u verheugt, en daer toe schynt verheven
Om aen ons hert en huys den lesten steek te geven,

Nu toont gy wie gy syt, nu kent men uwen aert.
 Uw slaefsche wreetheyt, haet, en bloetdorst openbaert
 Sigh aen de werelt, met al uwe ondankbaerheden.
 Troulose! erkent gy soo al de goetjonstigheden
 Die u Tiberius soo milt bewesen heeft!
 Verdiende vader dat gy met syn dochter leeft
 Soo wreet, soo eerloos, soo onmenschelyk? Verdiende
 Myn goetheyt, dat gy my met sulk een ontrou diende,
 Myn bloet, myn stam en troon vertrapte met den voet?
 O hatigh monster tot verwoetheyt uytgebroot!
 O schroom! o laster van voorgaende en nakende eeuwen!

PHOCAS

Mevrouw 'k vernoege my in u te hooren schreeuwen.
 Trouwanten slaet dat wyf de boey aen yder hant.

CONSTANTINA

Meyneedige! derft gy my aendoen dese schand?
 Hebt gy tot sulk een feyt soo langh myn jonst beseten?
 Hebt gy met uwen vorst ook uw vorstin vergeten?
 Comt trouweloose! comt weerspannige! siet daer
 Uw wettelyken heer, by een geweldenaer.
 Hier staet Mauritius, daer Phocas: hier een vader
 Des vaderlants; daer een oproerder, en verrader.
 Hier eenen vorst die eyscht; daer een tiran die dreygt.
 Is 't mooglyk dat uw hert nogh naer den lesten neygt,
 En dat gy, om syn haet en wreetheyt te behagen,
 Uw heer en keyser doet de boey en ketens dragen!

PHOCAS

Hier lyfwacht; voegt daer by nogh dese kroon van look.

MAURITIUS

Soo eyndigt 's werelts roem en pracht, in stank, en rook.

PHOCAS

Vereert hem met gejuych en maetklank van trompetten.

Uytbauwingh en geschal

CONSTANTINA, *stil*

O spyt! o smaet! hoe comt gy mynen moedt verpletten!

MAURITIUS

Mevrou, vergeet u niet in sulk een ongeval;
 Behouden wy den moedt, wy overwinnen 't al:
 Geen Phocas, geenen noot can onsen roem verdrucken.
 En gy, verleyder! die nu met myn ongelucken
 Den schim houdt en uw hert met mynen smaet voldoet,
 Twyl ik dit alles ly, tot myner misslags boet,
 Gedenkt wat straffen u nadesen staen te lyden.
 Een schroomelyken ramp hangt, met verloop van tyden,
 U over 't hoofd: hy leeft, hy comt, hy is naer by,
 Die wreken sal op u al wat gy pleegt op my.

PHOCAS

Hoogmoedigen! derft gy my dreygen in de banden?
 Weergadeloose spyt! uw lot is in myn handen,
 En gy trotseert my?... O onlydelyke smaet!...
 'k Wil dat Bysanssens vest, dat Keyserryk en staet
 Van myn rechtveerde wraek en uw verwaentheyten wagen.
 Hier priemen, vliemen hier! hier pynen, smerten, plagen,

Quetsueren? 'k Wil myn haet voldoen met mynen spyt.
Syn hoogmoet, synen trots belet niet dat hy lydt,
Dat hy d'uytwerckigh voel van myn getergden tooren.

CONSTANTINA

Bloetdorstige! al uw woen en wraeksucht is verlooren.
Gy cont Mauritius doen lyden allen leet,
Gewelt, en ramp: gy kont wat schandigh is, en wreet
Versamen om syn roem en leven t' onderdrucken,
Maer uwen aenslagh sal u nimmermeer gelucken.
Spyt al de wreetheyt die gy t' syner noot bereyt,
Sal syn godtvruchten naem en edelmoedigheyt,
Door allen eeuwen syn vercondigt en gepresen;
Terwyl gy sult verwenscht, vervloekt, gelastert wesen
Om uw onmenschlykheyt, rechtschennis, en verraet.

PHOCAS

Sleypt wegh dat monster; spoeyt; doorboort dien onverlaet
En doet syn snooden kop op eene spiesse planten.

MAURITIUS

O Constantina!...

CONSTANTINA

O Mauritius!...

6^{en} Uytgangh

Mauritius, Phocas, Leo, Conon lyfwacht

PHOCAS

Trouwanten,

Geen uytstel meer; voldoet myn wraeksucht en 't gerecht.

MAURITIUS

Gy syt rechtveerdigh Heer, en oordeelt altijd recht.

TOT MEERDER EERE GODTS

De Zedighe Doot ***van Carel den Vijfden***¹

1 De Zedelijke Doodt van Keyser Carel den Vijfden, Tonneelspel door M. De Swaen.

'De Zedighe Doot van Carel den Vijfden' komt voor in *hs. IV*.

Naar dezen tekst bezorgde Kan. Looten een uitgave in de 'Ann. du Com. Flam. de Fr.' 1899.

*In 1707 werd het tooneelspel gedrukt door P. Labus, Duinkerke. Deze tekst verschilt meermaals met dien uit het *hs.*; ook werd De Swaen's spelling niet behouden. Willems gaf daarvan een herdruk in zijn 'Belgisch Muzeum' in 1843. Een separaatdruk verscheen in 1844.*

Wij gebruikten voor onze uitgave den tekst uit 's dichters handschrift en voegden daaraan de varianten toe uit den druk Labus. De spelling-varianten zagen wij voorbij, om dezelfde reden als voor 'De Gecroonde Leersse.'

DR V. CELEN.

[Klinck-dichten]

Een reeks 'klinck-dichten' en een inhoudsopgave gaan het tooneelstuk vooraf in den druk Labus. Hier volgen deze:

Klinck-dichten op dit Tonneel-stuck, en wel-verdienden roem van den uyt-stekenden Poët M. DE SWAEN.

Hier stapt den grootsten Vorst met lust van 't hoogh Gesagh,
 En geeft sijn Soon,
 In 't aen-sien van den Raedt, 't gen' Eeuw noch tijdt en sagh,
 De Staf en Croon.
 Hij leght de staele klingh, Ghewaet, en 't Harnas af,
 Met blij ghemoet,
 En acht de Grootheyd van sijn staet als stof en kaf,
 Bij 't Eeuwigh Goet
 Gheluckigh die sijn hert wel overwinnen kan,
 En daerom streeft,
 Want 't is den kloecksten Helt, en noyt volpresen Man,
 Die hier soo leeft.
 Hoe deftigh en hoe soet, betoont dit in sijn werck,
 De wijse SWAEN,
 Waer voor hij blijft bekranst in 't hoogste Goden-perck,
 Met Lauwer-blaen.

A. DE FRANCE.

Heeft eer Boëtius, Cats, Vondel, door hun schrijven
 Het hoogh-geleerde breyn der Wijsen soo ontstelt,
 Soodat men noch ter tijdt van haeren lof vermelt;
 Waer sal ick met den lof van Heer DE SWAEN nu blijven:

Sijn achtbaerheyt en roem met recht moet boven drijven,
 Want in de Vlaemsche Tael doet hij ons klaer verstaen
 Hoe Keyser Carel heeft sijn Rijcken afghegaen,
 Om vol oodtmoedigheyt in deughden te beklijven:
 De stellingh, maet en klanck van sijn verheven Dicht,
 Soet-aerdigh en vol kracht ons in de ziele sticht;
 Sal hem dan lof en roem in eenigh deel ontbreken?
 Neen, dat Apollos heyr brengt mijrten en lauwrier,
 Om Heer DE SWAEN sijn werck met vollen glans en swier,
 Met eerlijckheyt en pracht naer waerde te besteken.

M. BONDU.

Naer dat dien grooten Vorst Carolus had ghe-toont,
 Door sijn Manhafte deught en vroomme Oorloghs-daeden;
 (Die sijn ghesalfde kruyn met Lauwren over-laeden)
 Hoe hij noyt in 't ghevaer sijn selven had verschoont,
 En hoe een Coningh moet den goeden onderdaen,
 (Door d'oeffeningh van 't Recht) van ramp en leet verschoonen;
 Heeft met een vrijen wil sijn Rijcken ende Croonen,
 Aen sijnen SOON en BROER groot-daedigh af ghestaen.
 Schoon dan dien schrandre Gheest DE SWAEN ons schijnt
     ontruckt,
 Dat 't lichaem leydt in 't graf, de ziel is hoogh is verheven,
 Sijn gheest blijft doch bij ons soo langh wij sullen leven,
 Dit wordt ons in dit werck seer deftigh uyt-ghedruckt.

F. REMEY.

Goeden Leser siet hier aen 't Lest Gesangh van onse SWAEN,
 In het welck hij vooren stelt 'Hoe dien vroomen
     Neerlants Helt,

Croon en scepter overgheeft aan 'Sijn soon terwijl hij leeft:
 O voorwaer! soo deftigh stuck 'Dat al langh moest zijn in
     Druck,
 Om onsterflijck sijnen Naem 't Overleveren de faem,
 Want het is soo wel gedicht 'Dat het jeder onderricht,
 Soo dat 't niemant wijcken moet 'Van wie const oyt heeft
     ghevoet,
 Leser leest dit bondigh werck 'Met aendachtigh ooghe-merck,
 Ghij vindt wat vermaekt en leert 'Weerdigh dat men
     't altydt eert.

M. DE COCQ.

DE SWAEN herleeft hier door sijn Werck, dat klaer doet blijcken
 Dat hij in d'oeffeningh der const een Meester was,
 Die voor geen constenaers der Rijm-konst moeste wijcken.
 Veel tijdt sijns levens heeft het bloeyende Parnas
 De soete vruchten van sijn gheest-rijck breyn ghedraghen,
 Waer door hij houden sal altydt een goeden Naem:
 Schoon dat d'onvluchtbaer doot sijn lichaem heeft verslaghen
 En in het graf ghestort: nochtans de vlogghe faem
 Verbreydt al om sijn lof die noyt gheen doot sal krencken.
 Soo langh dit deftigh werck sal blijven in het licht,
 Sijn schranderheyt die sal gestaegh hem doen ghedencken.
 Want wien dit werck doorleest, die wordt stracks onderricht,
 Hoe hij door sijn vernuft de blijcken komt te gheven
 Van KEYSER CARELS Deught, soo langhe naer sijn doot:
 Soo doet DE SWAENES Pen den Keyser weer herleven,
 Soo leeft hij door de const die staegh sijn Roem vergroot.

C. DROOMERS.

Wie dit Tonneel-stuck met een rijp vernuft door-leest,
 Die sald'er Catos en Homerus gheesten vinden,
 En roepen van DE SWAEN, dit is een Man gheweest!
 Die in sijn wercken kon dees geesten t'saemen binden:
 De suyverheyte der Tael daer Neerlant nu van dwaelt,
 Die heeft hij over al ghestelt in hoogen luyster;
 Soo dat men segghen magh, sijn stijl die zegghen-praelt,
 En treckt ons Moeder-tael vol lever uyt het duyster:
 Langh leef sijn Wercken, waer bij Vondel, Cats en Krul,
 Hun dichten vol van gheest wel moghen neder-stellen,
 Schoon 't nijdigh mom-ghebroet hier teghen bass en brul,
 Sij met den tijdt dit werck noyt sullen neder-vellen.

P. LABUS.

Historie of cort verhael en in-houdt van dit Tonneel-stuck.

Behelsende den vrijwillighen af-stant van 't besit der Coninghrijcken, Landen, Heerschappijen en Groot-heden van Keyser Carel, den Vijfden van dien Naem in 't Roomsche Rijck, den eersten in den Troon van Spaaignien, Indien, etc. en den Beheerscher van de seventhien machtige Nederlantsche Provincien.

In 't eerste bedrijf

Des Keyzers vorstelijcke deughden en hoedanigheden worden verbeelt door twee sijnder getrouwste dienaers Oraignien en Egmont, die te kennen geven de droefheyte die sij hebben over de vernemingh van 's Keyzers besluyt, die levende, sijne Troonen en hun wilt verlaten, ten voordeele van zijnen

eenigen Erfgenaem Philippus, Coningh van Engelant; hun selven hier door in-beeldende, voor eerst, de verscheuringe van 't Landt die naeckende was door de verscheydentheyt der zeden in Carolus en Philippus; en ten tweeden, de vreesse die sij hadden van niet genoeghsaem gheloont te worden voor hunne dappere en onvermoeyde diensten door 's Keyzers Naesaet.

Den Keyser beveelt Oraignien en Egmont dat alles door hun veerdigh gemaect worde, en den Adel ten Hove verschijne om op den ghestemden tijdt tegenwoordigh te zijn in den openbaeren afstand van sijne Majesteyts Heerschappijen, welck gebodt sij volbrengen.

Philippus moedicht den Keyser te vergeefs met den onderganck sijnder vijanden; want rijpelijk overdenckende de bitterheden di 'er zijn in de wereltsche Grootheden, krijgt daer van eenen af-keer.

Den Keyser alleen zijnde komt in eenen self-strijdt op den afstand sijnder Rijcken: maer den nederigen Gheest verwinnaer blijvende van sijne hooghmoedighe gedachten, stelt sijn voornemen vast.

Het welck hij met open-hertigheyt ontdekt aen Philibertus van Savoyen sijnen geheymen Raedt, die hem tracht met wel-ghegrunde reden van sijn besluit af te trekken: maer vergeefs, want den Keyser gebiedt hem sijnen Sone te bereyden tot aanveerden sijnder Rijcken.

In 't tweede bedrijf

Philippus alleen zijnde, veynst niet te weten van 's Keyzers voor-nemen, en Philibertus bij hem komende met een bedruckt gemoet, wordt gevraeght de reden sijnder droefheyt,

die hij seght te spruyten uyt den krancken ouderdom van den Keyser, en de vreesse der aenstaende ongelucken die Nederlant dreyghden door sijnen af-stant; waer over Philippus oock schijnt bedroeft te zijn, siende dat hij in een soo machtige Heerschappije stont overvallen te worden van vijanden, selfs schuygende onder 's Keyzers getrouwste onderdanen, waer over Philibertus hem troostende, seght dat in den Nederlantschen Edeldom de getrouwste dienaers en kloekste Helden te vinden zijn, ghereet tot sijnder hulpe, maer vergheefs, want den gront sijns hert ontdeckende, verklaert sikh teenemael van hun te mis-trouwen en te haeten, uyt reden van hunne groote vrijhey; hier op worden door bey dese Princen (elck volgens genegentheyt) verhaelt de deughden en gebreken van den Nederlantschen Adel, die Philippus vreest in 's Keyzers af wesen.

Marie, een van des Keyzers Susters en Weduwe van Lodewijck Coningh van Hongarijen bij-komende, wordt door Philippus gevraeght het eynde van sijne Majesteyts besluyt, doch ver stelt daer van 't verhael tot de komste van haere Suster Eleonore Weduwe van den kloek-moedigen Franciscus den I Coningh van Vranckrijck, en vraeght aen Philippus (nieuwelijcks gekomen uyt Engelant) den staet der Religie van dat Rijck, en gesontheyt van sijne Bruyt Marie, wettige dochter van Henricus den VIII, die hij seght vernoegt te zijn om het herbloeyen des waere Geloofs in haer Rijck, verhaelt haer Conincklijke deugden en de bittere schamperheden waer mede den Engelschen Edeldom en Gemeente hem bejegt heeft; Philippus wordt hier op van Marie getroost door 't verhael der ongebondentheden van Engelants onstuymigh grauw, en d'hope van sikh daer over te vreden in de besittinghe van 's Werelts machtighsten Troon, daer

bij voegende de reden waerom den Keyser dit Trouwverbond met Engellant heeft aen-gegaen.

Eleonore bij-komende stilt het groot verlanghen van Philippus, en versoect met hem in heymelijck gespreeck te treden tot ontdeckinge van 's Keyzers besluit, streckende tot sijne Grootheyt.

In 't derde bedrijf

Den Keyser met beyde Susters praemt sijnen Sone Philippus door soo stercke redenen als hij kan om den last sijnder Croonen te aenveerden, hem vertoonende den arbeyt die hij heeft moeten uytstaen tot behoudenis van 't Keyser-Rijck, Spaignien, Indien, Nederlant, Italien, etc. welckers sorgen sijn lichaem cranck en onbequaem gemaekt hebben tot hunne voordere regeeringhe, waer over Philippus sich verontschuldicht om sijne ervarentheyt in 't beheerschen, geveynst sich ongewilligh tot desen last, uyt vreesse die hij heeft, soo voor de beroerte der Nieuw-gevonden Landen, als voor d'aenstaende scheuringe in Nederlant en 't Rooms Rijck; maer den Keyser hem voor oogen stellende dat een kloecken Vorst, als hij, sich moet betrouwen op den Godt der Heyr-krachten die hem in sijne Christelijcke voor-nemens en swaere krijgstochten soo wonderlijck gezegent heeft; en leerende de Vorstelijcke plichten, besluit sijnen af-stant, en gebiedt Philippus sonder voorder tegen-reden, sijne Heerschappijen t'aenveerden; doch versoect voor 't leste aen sijne Majesteyt dat hij soude willen in 't Hof blijven, om hem in alles onderdanigh te helpen; maer dit versoeck wordt hem af-geseyt, uyt vreesse van twist onder weder-zijdsche Gunstelingen: in 't eynd Philippus wort oock minnelijck tot de Heerschappije

versocht, door beyde des Keyzers Susters Marie en Eleonore.

Philippus verhaelt sijn Croonen-lodt aen Philibertus, die hem hier over geluck en voorspoet wenscht, met opofferingh van sijnen ghetrouwen dienst die door Philippus versocht wort; en komende in eenen self-strijdt rakende sijn aenstaende geluck, bekent aen Philibertus dat eenen Vorst noyt sijn Croonen-recht en behoorde af te gaen dan met sijn leven; die hem doet sien dat den Keyser in dit noyt voor ghedaen werck meer wint, dan in 't overheeren van veele Landen; dan beyde dese Princen vertrecken in 't geheym om daer verder over t'handelen.

Oraignien en Egmont hier op verschijnende, en sien dat Philippus hun niet en geweerdicht te kennen, en sig in alles vertrouwt aen Philibertus, treden t'saemen in verachtelijke redenen tegen hem, en krijgen kittelingen van wederspanningheyt.

In 't vierde bedrijf

Eleonore verklaert aen Egmont de vast-stellingh van 's Keyzers afstant, die sij seght te geschieden door eenen afkeer van de Wereltsche Grootheden, welck groot werck hij in haer bij-wesen schijnt toe te stemmen; waer op sij hem voor oogen stelt alle de rampen, swaerigheden en ongenuchten die 't geval verborgen houdt in 't beheerschen van machtige Coningh-Rijcken, en besonderlijck te voorschijn gekomen in die Eeuwe, soo door de grouwelijke oorlogen tusschen de Christene Princen, als door de verscheuringe der waere Religie, in Duytslandt, Engellant, als oock door 't ongeval gheleden door Lodewijck, Coningh van Hongarijen, hij en sijn geheel legher verslagen door den Turck, en het Rijck

verwoest: waer op Egmont (gevleyt door een verhoopte beheerschinge) stelt dese rampen ter zijden, en maect het genot van een Heerschappij lieffelijck en soet; Marie hem over dese redenen berispende, hertoont hem d'ongelucken die de Vorsten onderworpen zijn; en Egmont eer hij henen gaet tracht haer te beweghen om den Keyser te verwinnen tot veranderingh van sijn besluyt, waer toe sij geensints ghenegen is.

Eleonore siende Egmont heel bedroeft vertrecken, vraeght de reden sijnder droefheyte, en wat hij denckt van des Keyzers af-stant, die voor antwoordt geeft dat hij door sijne Majesteyts Heerschappij-verlatinghe vreest voor de Nederlanden die gedreyght wierden door d'instellinge van d'Inquisitie (oft anders geseyt de praminge der geweten).

Den Keyser sich vertoonende met sijn Edel-lieden, verklaert aen Egmont en Oraignien 't besluyt van den af-stant sijnder Coningh-Rijcken, die alles door vaste redenen vergeefs te wege brengen wat sij kunnen om den Keyser sijn voor-nemen te doen veranderen, verheft soodanigh hunne trouw en dapperheyte, dat hij hun naer Godt toe-schrijft alle de zegenen die hem verleent zijn; waer over dese Princen sijne Majesteyt met een ootmoedige teerhertigheyte seer bedancken en beloven volgens versoeck, sijnen Sone Philippus getrouwelijck te dienen.

In 't vijfde bedrijf

Marie sprekende met Egmont over 's Keyzers standvastigh voornemen; tracht Egmont te vreden te stellen met hem de deughden en hoedanigheden van Vorst Philippus voor oogen te houden; niet tegenstaende haere redenen, hij blijft vol

vreese en onrust om d'aenstaende rampen, en betracht des Keysers Suster Marie te verwilligen op dat sij de Nederlanden soude willen blijven regeeren, 't welck sij ongesint is te doen, hem opentlijck verklarende dat sij daer oock van af-stant wilt doen, en haer met den Keyser gaet in eensaemheyte vertrecken; sij troost hem andermael, toonende wat vruchten ende rijckdommen de Nederlanden soudentoevloeyen met eenen vrijen koop-handel op Spaegnien en haer Indiaensche Rijcken.

Den voornaemsten Edeldom vergadert zijnde, om de plechtigheden van den af-stant des Keysers Heerschappijen bij te woonen, soo voert Philibertus het woort voor den Keyser, verklarende de redenen die sijne Majesteyt bewogen hebben, om dit voor-ghenomen werck te brengen tot sijn langh-gewenschte eynde.

Waer op den Keyser met Philippus sijn Soone tredende in de vergaderinge, ondersteunt door Oraignien, hem verhaelt de moeyten, swaerigheden en dappere krijghs-tochten die hij onderstaen heeft tot behoudenis sijner Heerschappijen, en sijne naturelijcke krachten hier door verswackt zijnde, besloten hadde sich van den swaeren last sijnder Rijcken t'ontbinden, en die met een vrijen wille op te dragen aen sijnen Sone Philippus, bequaeme jaeren hebbende tot de Regeeringhe, en versoect aen sijn onderdaenen voor erkentenis van sijne liefde aen hun bewesen, dat sij sijnen Sone soudent willen getrouwelijck dienen en voorstaen, 't welck sij sijne Majesteyt met een bedruckt gemoet beloven te doen; als oock aen sijnen Sone dat hij de Nederlantsche Staeten met kracht soude helpen en beminnen, 't gene Philippus met oodtmoedigheyte belovende, wordt van den Keyser ghezegent en begifticht met de Coninklijcke

teeckens en gewaeden daer sijne Majesteyt mede bekleet was, onder de toe-juyginge van d'heele Gemeente die hunnen nieuwen Coningh wenschen een langh en geluckigh leven in sijn Heerschappijen; terwijl den Keyser hem buyght en den Alderhoogsten door een hert-grondigh Gebedt bedanckt voor de genade aen hem gedaen, van met soo vrij en gerust gemoet een werck te doen dat noyt Vorst of Godts-gesalfdem hem heeft voor gedaen; anders geen oogh-wit hebbende als 't overdencken van 't soet genot der Hemelsche Croone die hem bereyt was door den Coningh der Coninghen.

Persoonagien

CAREL⁽¹⁾ de V, keyser.

PHILIPS⁽²⁾, de II, synen soon.

MARIE⁽³⁾ koningin van Hongarien{⁽⁵⁾ sijne susters

ELEONOOR,⁽⁴⁾ weduwe, van Vrankrijk{⁽⁵⁾ sijne susters

PHILIBERT, hertogh van Savoijen.

WILHEM,⁽⁶⁾ prins van Oragnien.

LAMORAL, graef van Egmont.

Edelen, Vrouwen, Lijfwacht, stom.

Het Tooneel is in het hof van Brussel.⁺

(1) Rooms Keyser etc.

(2) 's Keysers Sone en Coningh van Engheland.

(3) Marie, Wed^{we} van Lodewijck Coningh van Hongarijen.

(5) 's Keysers Susters.

(4) Eleonore, Weduwe van Franciscus den I Koningh van Vranckrijk.

(5) 's Keysers Susters.

(6) Oraignien, Egmont. Verscheijde Edel-lieden en Lijf-wachten van den Keyser.

+ De Vertoon-plaets is in 't Coninghlijk Paleys der Stadt Brussel.

Eerste bedrijf

1^{en} *Uytgangh* Oragnien. Egmont

ORAGNIEN

Heer graef, gy oordeelt recht, geen vorst sal oyt na desen,
 Aen Neerlant soo gelieft, en soo weldadigh wesen
 Als Carel: geen en vorst heeft oyt soo wel vereent
 Met 't opperste gesach den welstant der gemeent;
 Hy weet de herten en gemoederen te winnen,
 En⁽¹⁾ die hem dienen magh moet t' samen⁽²⁾ hem beminnen.
 Gemeensaem, sonder dwangh, en statigh, sonder pracht,
 Betrouwt hy lijf en kroon, aen sijne borgers wacht,
 En voegende de liefde en majesteyt te gader,
 Voldoet niet min de plicht van keyser, als van vader.
 Is 't wonder dat hy soo bemint wort, en geeert?...
 Ick, die, van mijne jeught, ten hove, heb verkeert,
 Vont sijnen inborst soo eelmoedigh, en verheven,
 Dat d'eer van sijnen dienst, mij waerder scheen, dan 't leven,
 En syn goetjonstigheyt aenwassend met myn trou
 Trok onder syn gebiet de stamme van Nassau,
 En deede, nevens my, myn broeders alles wagen,
 Om syner rijcken last en grootheyt t'onderschragen.

(1) wie.

(2) samê.

EGMONT

Prins wiert gy, met uw huys, dus aen syn dienst gehecht
 't Geslacht van Egmont volgt uw voorbeelt na met recht;
 Ook sal my geen geval, nogh tyden doen vergeten
 De plaetse die ick heb in syn gemoet beseten:
 Maer, boven al de jonst my door den vorst gedaen,
 Bekoorde my den roem van syne heldendaen;
 Syn deught, in weerwil, van den nyt, ten top gestegen,
 Behaegde my veel meer, dan alle synen zegen:
 Den prys van 't weldoen wiert by my niet ondersocht,
 't Scheen my genoegh te syn als ick hem volgen mocht.
 Ick con de groothey, van syn ziele, niet beoogen,
 Of wiert, als uyt my self, door haeren glans getoogen:
 Ick sagh die, overal, haer selven staegh gelijk,
 Door geen geluk verwaent, geen ramp beroerelyk.
 Door sulck een voorbeelt, tot grootdadighey, gedreven,
 Wat con ick minder doen, dan synen moedt nastreven,
 Dan treden nevens hem in⁽¹⁾ d'edle heldenbaen,
 En naerdoen 't gene my, door hem wiert voorgedaen?
 'k Beken, indien er iet in my magh syn gepresen,
 Dat dient niet myne deught, maer syne toegewesen,
 En trad' ik oyt met roem⁽²⁾ in 't bloedigh oorloghsperk
 Syn deught onstak myn ziel, tot soo verheven werk.

ORAGNIEN

Dees groote gaven, die in hem soo hoogh uytschynen
 Doen niet dan myn gemoet door sorgh en hartseer pynen,
 In d'overdenckigh, van syn' krancken ouderdom;
 Die stoot geheel myn hoop, gheel myn verwachtingh om,

(1) d'Edelmoede baen.

(2) hem.

En stelt my dagh en nacht syn nakend end voor oogen.
 't Vernieuwen van syn smert vernieuwt myn mededoogen;
 Syn minste wee dient my tot stof van meerder rouw.

EGMONT

Wanneer ick syn verlies van soo naerby⁽¹⁾ aenschouw,
 En met Philippus hem begin te vergelycken,
 Geen minder pijnlijckheit doet mijnen moedt beswijcken.
 Hoe seer verschilligh is den Vader van den Soon!
 Den eersten, spyt den glans der keyserlycke kroon,
 Vergeet hoe hoogh syn weerde en eernaem is verheven,
 Om met syn borgers in gemeensaemheyte te leven.
 Den tweeden, ydel door syn nakende oppermacht
 Voedt niet dan trotsheyt, pracht, en prael, in syn gedacht,
 En 't dunkt hem synen staet en grootheyt te vercleenen,
 Als hy syn dienaers sou een minsaem oogh verleenen.
 Terwyl den vader voor sighself niet eygen heeft,
 't Schynt dat den soone niet, dan voor sigh selven, leeft.
 Och? hoe veranderen de saken en de tyden!
 Wat sal ons Nederlant, door sulk een vorst, niet lyden!

ORAGNIEN

Naer soo veel ampten soo getrouwelijck bedient,
 Wy hebben met'er daet geen cleynen loon verdient;
 Maer 't sal Philippus niet becomm'ren, licht ontvallen,
 Wat in syn vaders tydt en dienst is voorgevallen,
⁽²⁾Den Franschen aenslagh op het Roomsche ryk belet;
 't Oproerigh Essen⁽³⁾ met den Saxenaer verplet;
 Den twist en weerspalt uyt Castilien gebannen;

(1) nae bij.

(2) Des vijants aenslagh.

(3) Hessen.

De rust van Oostenryk, de vlucht der Ottomannen;
 Den welstant van den staet, de glory van Godts Kerk,
 Den aerbeyt uytgestaen in 't bloedigh oorloghsperk
 Soo menigh rycke winst en heereycken zegen,
 Door onsen arm en moedt vervordert⁽¹⁾ of vercregen
 Syn by Philippus in geen achtigh noch gewicht:
 Hy leght al dese daen te last aen onse plicht,
 En niet verlegen, om het gene wy verdienen
 Acht ons genoegh erkent met d'eer van hem te dienen.

EGMONT

O prins! dat Nederlant soo roem- en zegen-ryk,
 Het schoonste en beste deel van gheel het spaensche ryck,
 De bloeme van Euroop, den pronk,⁽²⁾ van alle landen,
 Sal endelyk ontfaen het jock van vreemde handen,
 En onder het geweld die'r trotse monarchy
 Den vrydom sien verdrukt van syne heerschappy.
 Wat pijnlijckheit sal dit voor onsen Adel wesen
 Aen wie den keyser soo veel jonsten heeft bewesen!

ORAGNIEN

Stil graef; sie, hier verschynt den vorst met synen soon.

2^{en} uytgangh

Keyser, Philippus, Oragnien, Egmont

ORAGNIEN

Geheel den Edeldom gehoorsaemt uw geboon,

(1) vervoordert.

(2) glans.

Heer keyser, ieder comt ten hove, naer uw orden,
Dat stiptelijk door ons sal waergenomen worden.

KEYSER

'k Betrouwe dit op u; gaet prinssen, en voorsiet
Dat dees vergaderingh in volle rust geschiet.

3^{en} uytgangh **Keyser, Philippus**

PHILIPPUS

't Onrustigh Vrankryk⁽¹⁾ schynt syn hoogmoet in te toomen,
En Hendryk heeft 't bestant vreedsamigh aengenomen,
Daer toe bewogen door de Britsche koningin,
Die dit voorsichtelyk beleydt heeft, en niet min,
Met uwe Majestetys vernoegingh is becommert
Dan om haer ryck te sien door⁽²⁾ zegen overlommert.

KEYSER

O Prins, die tydingh brengt geen cleyne vreugden mee:
'k Beken, ick ben voortaan een minnaer van de vree,
En tot gerustigheyt en peys niet min gedreven,
Dan eertijts tot den krijgh. Hoe wisselt 's menschens leven!
Hoe seer veranderen syn wenschen met den tydt!
't Hert van een jongen vorst, de grootheyt toegewyt,
En door den glans verdwelmt van syn verheventheden,
Betracht alleen het pat van eeren in te treden.

(1) Duytslant.

(2) met.

Het soete lockaes, van een helden-naem, verleyt
 Hem dikwils uyt den wegh van syn voorsienigheyt
 Die tegenstrevende syn eersucht en syn zegen
⁽¹⁾Hem toont dat syn geluck is in de vree gelegen.
 Wat baerde dese drift al menigh ramp en druk!
 Eylaes! hoe wanckelbaer, hoe broos is 't wapen-luk!
 Hoe groov'lyk dwaelt⁽²⁾ een helt als hy daer op derft steunen!
 't Geval scheidt syn genucht in rycken te doen dreunen,
 Te slechten nevens d'aerde een hoogverheven hof,
 Den aldertroutsten troon te brieselen tot stof.
 Gelooft wie't heeft beproeft: ick heb nu menigh jaeren
 Doorstaen en onderkent de groote ryx-gevaeren,
 En met ervarentheyt geleert, wat swaeren last
 Een machtigh heerschappy op vorsten-schouders past.
 De liefde der gemeent, de vrede met gebueren,
 Doen aller staten rust en welstant altijd dueren.
 Geluckigen monark, die op die zuylen bouwt
 Waer op men noyt vergeefs⁽³⁾ syn roem en macht betrouwt!
 Syn grootheyt neemt soo aen in luyster en in crachten
 Dat alle vorsten naer syn bontgenootschap trachten.

PHILIPPUS

Heer keyser, desen raet van uwe majesteyt
 Stelt myn gehoorsaem hert noyt in vergeteltheyt
 Dogh soo den hemel door myn wenschen is bewogen
 'k Sal die nogh langen tydt met u genieten moogen,
 En 't voorbeeld volgen van dit wonderlijk beleyt,
 Dat u verheven heeft, tot sulck een heerlijkheyt,

- (1) Hem toont dat in de vrede is meer geluck ghelegen.
 (2) doolt.
 (3) zijn macht en heeft betrouwt.

En soo veel volckeren met iever aengedreven,
 Om onder uwe wet en heerschappy te leven.
 'k Wensch dat die heerschappy nogh menigh jaeren duer,
 Tot breydel en ontsicht van vreemde⁽¹⁾ en nagebuer,
 Tot roem van Godes kerk, tot rust der ondersaten,
 Tot schaemte, schrik en schroom van alle die ons haten.

KEYSER

Prins, 'k vinde myne ziel bevryt van heerschens lust;
 De koninginnen, om uw grootheyt, en myn rust
 Becommert, sullen u daer op myn meyningh seggen:
 Ga, laet my hier alleen dit vorder⁽²⁾ overleggen.

4^{en} uytgangh

KEYSER, *alleen*

Wat schrickige beroerte, angst, drift, begeerte, en strijt
 Gevoel ik in myn hert op een en⁽³⁾ selven tydt!
 Myn opset, in 't begin niet machtigh mij t'ontroeren
 Verschynt nu schroomelyk en swaer om uyt te voeren.
 Wat lydt myn bangen geest geweld, en overlast!
 Myn ziel en is niet min, aen roem en eersucht, vast,
 Dan aen dees soo geliefde en langbewoonde leden,
 Waer mede sy weleer quam in de werelt treden.
 O grootheyt! oogmerk, doel en wit van myn begeirt
 Hoe strengelt gy met u myn hertelust! hoe deirt
 Myn droeve ziel 't voorsien van u te bitter scheyden!
 O vorst! O onderdaen! hoe seer syt gy gescheyden⁽⁴⁾

- (1) Vremde.
- (2) voordere.
- (3) eenen.
- (4) verscheyden.

Van een! wat ysselycke afgrondigheyt verschijnt
 My tusschen beyde! och! waer verliest sikh, waer verdwijnt
 Myn naem, myn achtbaerheyt, myn glory, mynen zegen
 In dees veranderingh, wiens angstigh overwegen
 Myn strydend herte schuert!... Och! wat besluyt ick, wat
 Beoogh ick in het werk dat myn gemoet aenvat?
 Des werelts beste deel staet onder myn vermogen:
 Millioenen menschen voor myn keyser-troon geboogen
 Bepalen in myn jonst, hun welvaert, met hun hoop.
 Myn eernaem houdt in toom de vorsten van Euroop,
 En dee den Ottoman van myne grenssen wycken.
 De bloem van d'Oosters' en West Indiaensche rycken
 Verluystert mynen glans: sy storten in myn schoot
 Den onwaerdeerb'ren schat, die haeren gront besloot.
 't Schynt dat den hemel gheel den roem van duysent jaeren
 Tot myne heerlijkheyt heeft willen t' saem vergaeren;
 En stap ick heden neer van soo verheven troon?
 Ontmaek ik my van al die grootheen, voor een soon
 Die synen vaders jonst en goetheyt sal vergeten,
 Misschien, soo ras hy is in myne plaets geseten?
 Hoe sal dit edel hooft, dat geen gebieder ken,
 Soo schielyk en soo laegh sikh self vernederen?...
 Gedencken van myn roem, pracht, rykdom, staten, machten
 Gesach en helden-daen, vertrekt uyt myn gedachten,
 Verbergt u voor myn oogh, laet myne ziele vry:
 Ick wil gescheyden syn van gheel myn heerschappy;
 Ick wil gheel myn begeirt naer aerdsche grootheyt stutten,
 Geheel myn staetsucht en eergierigheyt uytputten,
 Versaken alle lust en tijdelijk genot,
 Om gheel vereent te syn met mynen Heer en Godt...
 Hier comt Savoyens prins te rechter uer getreden.

5^{en} uytgangh
Keyser, Philibert

KEYSER

Com, laet my u myn hert ontdecken; ik wil heden
 Getrouwe vrient, my van den swaeren last ontslaen,
 Die myne ziel weleer heeft met de kroon ontfaen.
 Geen grootheyt sal my meer benev'len noch bekooren:
⁽¹⁾Ick sluyt, met myn gedacht, voor haer myn oogh en ooren;
 En myn leetwesigh hert, te langen tydt verleydt,
 Ontdekt nu naektelyk des werelts ydelheyt,
 En wil gheel haeren glans,⁽²⁾ en hoogheyt soo vergeten,
 Als of het noyt, daervan, het minst en had beseten.⁽³⁾
 Neen, neen; de werelt heeft by my geen achtigh meer;
 De vuylnis van haer lust, de broosheyt van haer eer,
 't Bedrogh van haeren glans, den niet van haer vermogen,
 Geheel haer wanckelheyt, verschijnt nu voor myn oogen;
 Nu sie ik wat sy is, nu sie ik wat ik ben.
 Den snellen ommedraey der tyden, die, met hen,
 My onderworpen maekt aen duyst veranderingen,
 Vervoert nu myn gedacht ver boven d'aerdsche⁽⁴⁾ dingen
 Om af te spiegelen een eeuwich-duersaem goet.
 O Philibert! wat is den ydelen overvloet
 Van rijkdom, weelde, en pracht by 't eeuwich vergeleken?
 Dat m'opneem al den tydt myns levens, dat men reken
 Al d'ueren in myn jeught met vreughde doorgebracht,
 De jaeren van myn ryck, de grootheyt van myn macht,

- (1) Ick sluyt voor haer mijn hert, met mijn gedacht en ooren.
 (2) prael.
 (3) geweten.
 (4) vreughden.

Den roem van mynen naem, door menigvulde zegen,
 Tot op den troon van eere en glory opgestegen;
 Wat is dit anders dan een wint, een rook, een niet?
 Gelyk een snellen schicht, een vlugge watervliet,
 Soo syn myn heldendaen, genuchten, en vermogen,
 Geheel myn heerlykheyt verslenst, vergaen, vervlogen,
 Terwyl ik neerstap naer d'oneyndige Eeuwigheyt,
 Waer my rechtveerde loon naer⁽¹⁾ wercken is bereyt.
 Eylaes! indien ik, op den lesten myner stonden,
 Met ijdele handen voor den rechter word' bevonden,
 Wat voordeel doet my dan geheel des werelts schat,
 Die ik soo blindelings, soo reukeloos besat?
 Neen, Philibert, ik wil voor goet van alles scheyden,
 Om tot dien lesten stont my beter te bereyden.

PHILIBERT

O vorst! ik stae verbaest op een soo vreemt⁽²⁾ besluit:
 Myn herte beeft voor u, myn bange boesem sluyt,
 Hoe sult gy machtigh syn dat werkstuk uyt te voeren?

KEYSER

Den Heer is mynen steun, niet can myn ziel ontroeren.
 En wat is, segh my togh,⁽³⁾ al 't goet dat ik verlaet?
 Ick was in mogentheyt, grootdadigheyt, en staet,
 Voor alle kristene gecroonden hoogh verheven:
 Ick heb myn sinlijkheyt en jaeren toegegeven
 Soo veel voldoeningh als myn⁽⁴⁾ achtbaerheyt toeliet:
 Myn opperste gesach en keyserlyk gebied
 Was uytgebreyt van op- tot onder-gank der sonnen:

- (1) nae.
- (2) vrent.
- (3) doch.
- (4) 't mijn.

'k Heb schier geen vyanden bestreên, of overwonnen,
En d'opperhoofden wijt verdreven of gevaen.

Van al die zegenen, genucht,⁽¹⁾ en heldendaên
Is slechts een bittere gedenckenis my over.

⁽²⁾Myn tijt en roem vergaen gelyk een dorre lover,
En laten my niet dan een krancken ouderdom.

PHILIBERT

De jaeren gaen voorby en keeren noyt weerom,
Maer uwen roem blijft staen spyt uw verloope jaeren;
Uw lauwerCroon vergroent op uwe grijse hairen,
En tuygt d'onsterflykheyd van uwen helden naem,
Op wie vergeteltheyd met alle uw haters t' saem,
Op wie de tijdt en doot het minste niet vermogen.
Al is uw edle kruyn door aerbeyt krom geboogen,
Dien wijt beroemden naem houdt uw grootachtigh staen,
Den vyant tot ontsach, tot vreugt den onderdaen.

KEYSER

Ey, swygh van mynen naem, en van myn kranke leden,
Dien is slechts eenen damp, die gaen te grave treden,
Dien wyst my d'ydelheyd, die spreken van de doot.
O Philibert, eer my verrasse desen noot,
'k Wil rekenen met myn betichtende geweten.
Ick sal den wysen raet en leeringh noyt vergeten.
Die, in gelyk geval, een vrient my achterliet:
'O Keyser! als een mensch syn eynde naken siet,
"t Is billijk alle sorgh voor aerds genot te staken,
'Om ruymte tusschen tydt en eeuwigheyd te maken.

(1) ghenuchten.

(2) Mijn daghen zijn.

Och! die waerschouwingh is mij stadigh in 't gedacht.

PHILIBERT

Is uwen eernaem dan by u niet meer in acht
 Myn weerde heer en vorst? Hebt gy geen achterdencken,
 Dat desen afstant sal uw eer en glory krencken,
 En dat men achten sal als een cleynhertigheyt
 't Werck dat gy onderneemt uyt sorgh voor d'Eeuwigheyt?
 Wat sullen Saxenaers en bitse Hessers seggen?
⁽¹⁾Wat sal het Fransche hof u niet te laste leggen,
 Wanneer gy van uw macht en heerlijkheyt berooft
 In d'eenigheyt verschuylt met uw gelauwert hoofd?
 Hoe! moet men in een kuyl en schuyelhoek syn verborgen
 Om voor syn lesten strijt en eeuwich lot te sorgen?
 En kan een kristen vorst, al swaeyen synen staf,
 Niet eeren synen Godt, en dencken op syn graf?
 Hoe menigh heylige gesalften en propheten
 En hebben tot het end' niet op den troon geseten,
 Voldaen aen hunne plicht, voldaan aen hunnen Heer,
 En 't eeuwich heyl ontfaen naer tijdelijke eer?
 Moogt gij, soowel als sy, niet steunen op Godts zegen?...
 Waerom dan ingegaen soo ongebaende wegen?
 Waerom een werk begost dat reden tegenstreeft,
 Waer van d'Aeloutheyt schier geen⁽²⁾ wettigh voorbeeld geeft?

KEYSER

Ik volgh des Heeren stem en die van mijn geweten,
 Een leydsman sekerder dan 't voorbeeld van Propheten:
 En wat de werelt op mijn afscheyt smallen magh,

(1) Wat sal soo menigh Hof.

(2) voorbeeld meer en geeft.

Verwerp ik om de sorgh van mynen jongsten dagh.
 'k Wil myn verborgen hert tot in de diepste hoecken
 Van syn genegentheyt⁽¹⁾ naukeurigh ondersoecken,
 Doorsnufflen myn gemoet, myn meyningh en begeirt
 In 't gene Godt mishaeft en myne ziele deirt.
 Wat heb ik, in 't bestier van 't opperste vermogen
 Gestoot door oproer, twist, en bloedige ooreloogen
 Al veel verwaereloost, gedooft of uytgewrocht,
 Hetgen my naderhant tot leet en wroegingh brocht!
 Och! wat al schulden! wat besmeuringen en smetten
 Ontdek ik in myn ziel! wat heb ik nauw te letten
 Op myn gedekt gewisse en ongrondeerbaer hert,
 Wiens lust en onlust, door elckanderen verwert,
 Soo naekt, soo bloot staen voor d'alsiende rechters oogen!
 Hoe soet van d'ander⁽²⁾ kant wort mynen geest bewogen
 Om, vry van alle lust naer aerdsche vreugt en eer,
 Te rusten in den schoot van mynen Vorst⁽³⁾ en Heer,
 En daer een proefstuk van dat saligh lot te smaken,
 Hetgen, voor eeuwich, moet gheel myn voldoeningh maken!
 Wegh werelt! laet my los! wegh grootheyt! ik vertrek,
 Ik volgh den lieven roep, den soeten minnetrek,
 De noodingh van myn Godt myn eenige verwachtingh.
 Myn hert te langh verleyt door ijdele betrachtigh
 Van wellust, rijkdom, pracht, en tijdelyk genot,
 Wort endeljk, voor goet⁽⁴⁾ vereent met synen Godt.
 Com Philibert, gy moet myn soon daer toe bereyden;
 Dogh, draegt u in 't geheym, van myn besluit, bescheyden.

(1) genegentheên.

(2) d'and're.

(3) Godt.

(4) vereenicht met sijn Godt.

Tweede bedrijf

1^{en} uytgangh

PHILIPPUS, *alleen*

Wat is 't, togh,⁽¹⁾ dat den vorst voor my verborgen houdt,
 Het gen hy, naer ik merk, syn susters heeft betrouwt?
 Indien de gissingh my de waerheydt doet ontdecken,
 'k Denk dat hy sich bereydt om uyt het hof te trecken.
 Hier comt den hertoogh;⁽²⁾ 'k sal misschien door hem verstaen
 Wat my van syn beslyt den Keyser geeft te raen.

2^{en} uytgangh

Philippus, Philibert

PHILIPPUS

Uw wesen hertoogh⁽²⁾ schynt my vol becommernissen.

PHILIBERT

O vorst! de reen daer van syn lichtelyk te gissen:
 Als 't hoeft in lyden is de leden syn in smert,
 Soo treft des keyzers quael myn medelydend hert.

(1) doch.

(2) Hertogh.

(2) Hertogh.

Syn uytgemergelt vleys en buygende gebeente,
 Beroert het raedthuys, en becommert de gemeente,
 Een iegelijk gevoelt syn alderminste leet.
 Hy was in syn bestier soo vaderlyk gereet
 Om d'onderdanens weên, en lasten te vermind'ren
 Dat s'hem beminnen als naturelycke kindren.
 Een enkel hooftsweer van dien goedertieren vorst
 Benaut dien in 't gemoet, en desen in de borst:
 Het droef gerucht alleen van syne pijnlijkheden
 Verbaest de borgery, ontrust geheele steden;
 Syn quelligh lyden doet den Edeldom gewelt,
 Het gantsche lantschap is om synen noot ontstelt:
 Daer is geen mensch, die niet, met vreugt, syn bloet sou geven,
 Tot toevingh en behout van een soo dierbaer leven.
 Ach! nu 't gemeene volk, uyt enckele⁽¹⁾ deerenis,
 Met sulk een keyzers smert soo medelydend is,
 Wat medelyden moet my in de ziel niet prangen,
 Die soo veel jonsten heb van syne hant ontfangen?

PHILIPPUS

Heer hertoogh⁽²⁾ uwen rouw, en 't lyden, der gemeent,
 Syn wonder wel gegront en wettelyk vereent;
 Des keyzers daden en uytmundende eygendommen
 Syn tot den hoogsten top van eeren⁽³⁾ opgeklommen;
 De gaven van syn ziel syn onwaerdeerelyk:
 Dees maken syne ween aen u soo pynelyk,
 En uw dankbaerigh hert gevoelt met groote reden
 Al 't gen hy lyden moet in syn verswakte leden.
 Maer, eer gy uwe druk soo hooge rysen doet,

(1) enckel.
 (2) hertogh.
 (3) glory.

Bemerck, wat nevens u myn ziele lyden moet.
 Met wat verbeeltenis begrijpt gy 't medelyden,
 Dat myn gemoet beswaert om sulk een vaders lyden?
 Wat maete geeft gy aen myn achterdocht? wat maet
 Aen myne hertens rouw,⁽¹⁾ die 't al te boven gaet?
 In 't lastigh overwicht, van soo veel heerlykheden,
 Wort myn heer vaders hulp my 't effens afgesneden
 Die door d'aensienlykheyt van syne heldendaen
 De spaensche grootheyt dee in vollen⁽²⁾ luyster staen.
 Is 't niet te duchten dat de macht van soo veel rijcken
 Met hem aen 't wagglen is, en gaet met hem beswijcken?
 En vrees ik niet, met recht, dat, met syn⁽³⁾ droeven val,
 Die machtigh heerschappy ter neder storten sal?
 Ach! spreek⁽⁴⁾ voortaan niet meer van uwe pynlyckheden,
 Vergeet d' ontsteltenis van landen ende steden,
 Verswijgh my wat gemeent, wat kerk, en adel lydt,
 En overweegh alleen 't geweld van mynen strijt;
 Gy sult soo spoedigh niet daer van de grootheyt vatten,
 Of, al uw lyden sal in damp en rook uytspatten.

PHILIBERT

Heer koningh, uwe ziel en herte syn gestelt,
 Gelyk 't betaemlyk is aen eenen grooten helt:
 Die sorgh en teerigheyt bewysen bey te gader,
 Dat gy den waeren soon syt van sulk eenen vader;
 Dogh dese teerigheyt en sorgh beletten niet,
 Dat gy den last aenveert die u den Heer aenbietet.
 Uw volkren, in den noot van Carel te verliesen,
 Vertrousten sigh dat 't lot Philippus wou verkiesen

- (1) herten-rouw.
- (2) volle.
- (3) dien.
- (4) spreekt.

En hebben gheel hun hert en liefde aen u gehecht:
 Sy sien in u den steun den schermheer van hun recht,
 Den waeren erfgenaem van 't Oostenryx vermogen;
 Die van de wiegh, in deught en eeren opgetoogen,
 Den indruk heeft ontfaen van dien verheven geest,
 By allen vorsten soo aensienlijk en gevreest.
 Naer soo veel jaeren, door beroerte en krygh gedreven,
 Sy hopen, onder u, in vrede en rust⁽¹⁾ te leven.

PHILIPPUS

Ick wensche dat den vorst nogh veele⁽²⁾ jaeren leef,
 En hen het soet genot van rust en vrede geef,
 Op dat hy magh met hen⁽³⁾ genieten en bemercken
 De welverdiende vrucht van soo veel heldenwercken,
 Tot myn bysondre vreught, en ieders in 't gemeen.
 Dogh, naer het onderstaen, van soo veel pynlykheen,
 Indien den hemel my nogh vorder⁽⁴⁾ wil beproeven
 En door het swaer verlies van sulk een helt bedroeven,
 Het eenigste, dat in dien noot my troosten sou,
 Is uw stantvaste deught en onverbroken trou,
 In d'hope dat gy soudt den soone willen dienen
 Om 't gene by u magh des vaders jonst verdienen.

PHILIBERT

Heer koningh wat door my tot heden wiert gedaen
 Is eygen aen de plicht van eenen onderdaen:
 En als gy my bequaem tot uwen dienst soud achten,
 'k Sou stadigh het voldoen van dese plicht betrachten
 Uyt lout're dankbaerheyt, indachtigh t' allen tijdt

- (1) rust en vree.
- (2) menigh.
- (3) hun.
- (4) voorder.

Wat ick u schuldigh ben, en wat gy weerdigh syt.
 Maer als der kroonen sorghe u daer toe sou verbinden,
 Gy soudt in uw gevolgh veel trouwe dienaers vinden,
 Voornaemlyk in dit lant, in helden soo vermaert.

PHILIPPUS

Neen, ik mistrouwe my te seer van hunnen aert,
 En segh u, 't gene noyt ontdekt⁽¹⁾ heb aen een ander,
 Myn gunstelingens plaets is voor geen Nederlander.
 Sy syn soo langh gewent aen sachte heerschappy,
 Dat hen het soetste jock schynt eene slaverny;
 Soo groote minnaers van de vryheyt hunner staten,
 Dat sy in hunnen vorst den minsten eersucht haten.
 Sy houden syn persoon geduerigh in hun macht,
 Ja, eygnen sigh alleen de sorghe, van syne wacht,
 En van syn hert jaloers, gelyk van syn vermogen,
 Sy connen daer, by hen,⁽²⁾ geen vreemdelingh gedoogen.
 Aldus besoet'len sy den glans der majesteyt,
 En comen⁽³⁾ licht tot smaet door die gemeensaemheyt,
 Waer langs sy sigh soo seer in 't hoogh gesagh indryven,
 Dat slechts den naem alleen den prins can overblyven.
 Voorwaer, die heerschen moet op een soo snoo bedingh
 Gelykt min eenen vorst dan eenen heurelingh.

PHILIBERT

'k Beken men siet in hen⁽⁴⁾ dusdanige gebreken;
 Daertegen hebben sy veel gaven die uytsteken:
 Onwilligh sullen sy geen cleynen⁽⁵⁾ last ontfaen,
 Gewilligh nemen sy de swaerste⁽⁶⁾ lasten aen;

- (1) ick noyt bekend.
- (2) schier bij hem.
- (3) kommen.
- (4) hun.
- (5) kleyne.
- (6) grootste.

En als der vorsten roem en 't vaderlant sulcx vragen,
 Syn veerdigh goet en bloet ja 't leven selfs te wagen.
 De vryheyd wordt by hen geacht voor 't hoogste goet;
 Tot die'r behoudenis ontbreekt hen noyt den moedt;
 Dogh s'yveren niet min om voor hun prins te stryden
 Als vreemd'lingh of gebuer syn heerlykheit benyden,
 In 't uysterste gevaer soo onberoerelyk
 Als in den aerbeyt kloek en onvermoeyelyk.
 Gelyk hun middelen syn nimmer uyt te putten
 Soo can geen swaerigheit hun ondernemigh stutten;
 Hun moedt groeyt met den last en wederstrevigh aen,
 Sy wagglen nimmermeer, maer vallen neer of staen.
 Hun herten syn seer swaer om dwingen, licht om leyden:
 In jonsten uytgestort, in 't vragen seer bescheyden;
 In d'aenvangh onversaegt; voor d'aenvangh ryp van raet;
 Gespaersaem in hun huys; mildadigh voor den staet,
 Voor wiens nootwendigheit sy hun gemak vercorten,
 Ja hunne goederen vrywilliglyk uytstorten.
 Soodanigh wierden sy bevonden in den tydt
 Van uw doorluchtige voorvaderen, soo wydt
 Vermaert, om hunnen moedt en prinselyke zeden:
 Soodanigh acht den vorst, uw vader, hen⁽¹⁾ noch heden;
 Soodanigh heeft hy hen⁽¹⁾ in vrede en krygh beproeft,
⁽²⁾Wanneer hem hunnen raet en arrem heeft behoeft,
 Terwijl hy, onder hen⁽¹⁾, d'oproerigen⁽³⁾ hun vleug'len
 En dert'le hoogmoedt wist gestrenglyk te beteugelen.

PHILIPPUS

Syn heerschigh was te sacht voor hunnen wrevlen aert,

- (1) hun.
- (1) hun.
- (2) Wanneer hun Raedt en Arrm hem heeft in noot behoeft.
- (1) hun.
- (3) d'oproerighe.

En syne goetheyt heeft het sweert te seer gespaert
 In 't wederspanningh rot syn moetwil te verleeren:
 Die goetheyt diende slechts de Nederlantsche heeren
 Tot voetsel en gestreel van hun hoogmoedigheyt.
 Ick heb voor sommigen een groote tegenheyt,
 Maer, onder dese, meest voor Egmont en Oragnien:
 't Schynt dat de mogentheyt en heerschappy van Spagnien
 Tot hun verneeringh met Bourgondien is vereent.
 Den prins bespriet, met list, de jonsten der gemeent,
 Arglistigh, loos, doortrapt, eersuchtigh, en behendigh
 Besorgt om t' allen tydt te decken syn inwendigh,
 't Ontdecken 't gene hy van andere denkt of vreest.
 Den graef onbuygelijk van inborst, moedt, en geest,
 Vast steunend op syn macht, verydelt in gedachten,
 Stelt syne stam en huys by d'edelste geslachten,
 En acht sigh noodigh aen den Keyser en syn raet:
 Twee groote mannen, maer gevaerlyk aen den staet.

PHILIBERT

Uw majesteyt heeft bey naer hunnen aert beschreven,
 Dogh beyde hebben ook aen vorst en staet gegeven
 Veel preuven van hun moedt, trou, oordel,⁽¹⁾ en beleyt.

PHILIPPUS

Maer hertoogh⁽²⁾ dunkt u niet dat 's Keysers achtbaerheyt
 Hun eersucht wederhout? en magh ik niet, met reden,
 Beducht syn voor hun trou, uyt insicht hunner zeden?
 Indien 't aen vader quam t' ontbreken, dunkt u niet,
 Dat ieder van nu af naer myn vergeldingh siet,

(1) oordeel.
 (2) Hertogh.

En dat ik qualyk sal, naer hun verwachtingh, loonen
 Twee dienaers die weersyds soo grooten ergwaen toonen,
 Ja hun voorleden dienst my rekenen tot schult?
 't Bywesen van den vorst bedwingt hen, tot gedult,
 Maer als eens dit ontsicht, voor goet, geweirt sal wesen,
 Dan wort myn achterdocht, voor welgegrondt, gewesen.
 Hier comt de Koningin der Hongeren, laet my,
 Heer Philibert, met haer, voor weynigh stonden, vry.

3^{en} uytgangh **Philippus, Marie**

PHILIPPUS

Mevrou, uw langh vertoef vermeerdert myne sorgen;
 Com, segh, wat houdt den vorst voor synen soon verborgen?

MARIE

Heer koningh, men ontdekt u strax des Keysers sin;
 'k Verwacht hier, tot dien eynd, de Fransche koningin.
 Ik heb my met den vorst verheugt, om uwe maeren
 Van Engellant, en hoop de vree, voor menigh jaeren,
 Gevest te sien, tot rust, van Spaens en Frans gebiet.
 Hoe vindt sikh de vorstin der Britten?

PHILIPPUS

Sy geniet
 Een volle welstant in 't bestier van haere rycken,
 Waer uyt sy stadigh tracht de ketters te doen wycken:
 Dogh, spijt haer wyse sorgh en Polus vierigheyt,

'k Sie haere volckeren daer weynigh toe bereyt.
 Veel, onder hen,⁽¹⁾ door een verleyde tongh bedrogen,
 Versteken 't waere licht al sien sy 't, met hun oogen,
 En, volgende de drift van hun begeirlijkheit,
 Omhelsen eene leer, die hunne lusten vleyt.
 En, met'er daet, wat heeft men anders te verhopē
 Van een onstuymigh grauw, wiens herten, altyt open
 Naer nieugesintheit, licht beroert syn, en besmet,
 Soo snel en schielijk, als een weerhaen, omgeset?
 Wat heb ik zedert dat verbont al swarigheden,
 Verdriet en ongeneucht⁽²⁾ in hert en ziel geleden!
 't Is waer, de koningin verdient, om haer persoon,
 Niet minder, dan 't genot van eene keysers kroon:
 s' Is weerdigh, om haer deught, en hoffelyke zeden,
 Van 's werelts oppervorst te worden aengebēden.
 Godtvruchtigh en vernuft, ontsacchelyk en soet,
 Behagelyk en wys, beleeft en groot van moedt,
 Verschynt sy op den troon, in 't hof, en langs de straten.
⁽³⁾'t Gelykt dat s' is geschikt om haer woeste ondersaten
 Te reg'len door de wet der waere reedykheit
 En 't meeste deel van hen,⁽¹⁾ door dwalingen verleyt,
 Weer in de Roomsche kerk en godtsdienst te versamen.
 Dees haere gaven en bekoorlijkheden pramen
 Niet weynigh myn begeirt in haere afwesigheit.⁽⁴⁾
 Maer, wat heeft haer gemeent door wrevelmoedigheit,
 Wat heeft den adel my door trotsheit doen verdragen!
 Sy vinden niet in my het gene can⁽⁵⁾ behagen,
 Al myne wercken al myn⁽⁶⁾ woorden syn verdacht.
 Sy schelden, onder⁽¹⁾ hen, myn statigheit, voor pracht,

(1) hun.

(2) ongemack.

(3) 't Schijnt dat sij is geschikt om haere ondersaeten.

(1) hun.

(4) af- wesentheit.

(5) hetghen hun kan.

(6) en mijn.

(1) hun.

Myn rijpheyte voor bedrogh, myn zedigheyte voor listen.
 Sy schynen tegen my om 't hoogh⁽¹⁾ gesach te twisten,
 En hunne bitse⁽²⁾ tongh, op een spotswysen sin,
 Noemt my niet, dan den man van hunne⁽³⁾ koningin,
 Die sonder eygendom, besittingh, noch erflanden,
 Syn onderhoudingh trekt uyt Britse en Iersche landen.
 Mevrouw, hoe denkt gy, dat ik doorsta desen smaet?

MARIE

Gelyk 't een vorst betaemt, die met een rypen raet
 En edle lydsaemheyte ontweerdicht t' overleggen,
 Wat soo baldadige gemeente van hem derft seggen.
 Hun tongen syn gewent te steken naer de kroon;
 Hun dert'le woestheyte stoot geduerigh op den troon:
 Is 't wonder dat s' hun vorst en godtsgesalfden lasteren
 Nadien sy van 't geloof en 's Heerens wet verbasteren?
 Gy hebt seer wijselijck ontveynst hun dertelheyte,
 Wiens kennis tergen moest uw strenge majesteyte.
 Waerdoor hen t' samen wiert gelegentheyte gewesen,
 Opdat gy meer veracht, of meer gehaet soudt wesen.
 Maer dat smaetsuchtigh volck verandert haest van toon,
 Als s' u gesteygert sien, op uw heer vaders troon,
 Waer by de heerschappy der Albioensche rycken
 Slechts als een lantschap is of prinsdom te gelijcken.
 Dogh, nopende uwe trou, gy weet den waeren gront
 En reden, die den vorst aenrieden dit verbont:
 Den iever van Godts wet, den steun van syn vermogen,
 De ruste van den staet heeft hem daertoe bewogen;
 Den t' samenhandel is Madrid en Londen nut;

- (1) 't hooghst.
 (2) spitse.
 (3) haere.

Sy worden wedersyds versterkt, en onderstut,
 Gevest in hun besit, versekert van den zegen,
 En connen, met hun macht, al d'andere overwegen.
 Maer 's Keyzers eerste wit was, door soo wichtigh werk,
 In dat rampsaligh ryk t' erstellen Godes Kerk
 Die zedert Hendryks val van Romen afgesneden
 Door soo veel ketters en dwaelgeesten wiert⁽¹⁾ vertreden.

PHILIPPUS

Dit wit was ook het myn, hier voor heb ik myn rust
 En vreyheydt afgeleyt, met gheel myn herte lust:
 Hier voor wil ik met vreught en vrijen wil versaken
 Al wat op aerden⁽²⁾ can een vorst geluckigh maken;
 Ick sorggh voor heerlykheydt, voldoeningh, nogh gesach,
 Indien myn oogwit slechts syn wensch⁽³⁾ becomen magh.

MARIE

Den Heer, o vorst, is met uw goeden⁽⁴⁾ wil tevreden,
 En weet wat middelen hy daer toe sal besteden;
 't Gelukt of niet, gy hebt van uwen kant voldaan.
 Een prins moet, voor Godts eer, en synen staet, afgaen
 Geheel syn tydelyk vernoegen, en belangen.
 Hy heeft de staf en kroon van 's Heerens hant ontfangen
 Hy geef⁽⁵⁾ den Heere weer al 't gen hy, met den staf,
 En kroon, genadelyk,⁽⁶⁾ en overvloedigh gaf.
 Syn vryheydt heeft hy, door syn heerlykheydt verlooren:
 Hy is niet, voor sijn self, maer voor syn volk, gebooren,
 Verbonden gheel syn lust, begeert, en eygenbaet,
 Op t' offeren tot nut en voordeel van den staet.

- (1) was.
- (2) aerde.
- (3) eynd.
- (4) goede.
- (5) geeft.
- (6) ghenadighlijck.

Het is hem nimmer vry uyt eygen wil te kiezen,
 Hier in sou hy het spoor van syne plicht verliesen;
 Opdat hy nimmermeer in die verkiesingh mis
 Hy volge niet syn hert, maer syn verbintenis.
 Gelyk een stroom, soo sleypt het voorbeelt syner⁽¹⁾ zeden,
 Neerstreamende, achter hem, en landen ende steden;
 Gist dan hoe menigh ziel syn deughtsaem leven sticht,
 En hoe verargerlyk de breuk is van syn plicht.

PHILIPPUS

Soo wort der vorsten lot en trotse heerschappije,
 Met recht genoemt een last en swaere slavernije.

MARIE

Een last die in geluk, genucht en troost verkeert,
 Wanneer den vorst syn lust door reden overheert:
 Des⁽²⁾ overheeringh is den aldergrootsten zegen,
 Die oyt op aerden is ten hemel afgesegen:
 Sy stijft des konings hert, in wyshey, eer, en deught,
 En geeft een voorsmaek van d'oneyndelycke vreught.
 Hier comt vrou Leonoor.

4^{en} uytgangh
Philippus, Marie, Eleonor

PHILIPPUS

Mevrou, stilt het verlangen
 Waer mee myn herte wiert door uw vertoef bevangen.

(1) sijnder.
 (2) dees.

ELEONOOR

Gy waert, heer koningh, in te minsaem onderhout,
Om dat gy naer myn comst aldus verlangen soudt.

PHILIPPUS

Gy weet wat redenen my, buyten die, nogh pramen.

ELEONOOR

Com, volgh; vertrecken wy in 't heymelyk te samen,
Gy wort, in corten tijt, bevrijt van dat verdriet,
En ik in 't luk⁽¹⁾ verheugt, dat gy voor handen siet.

(1) in 't geluck.

Derde bedrijf

1^{en} uytgangh

Keyser, Marie, Elenoor, Philippus

KEYSER

Soo wilt gy, mynen soon, myn opset tegen seggen,
 En my verhinderen den rykstaf neer te leggen?
 Dunkt u, dat desen romp, dit krimpemde gewricht
 Nogh ondersteunen can der kroonen swaer gewicht?
 Gy siet my door den last en jaeren crom geboogen,
 En hebt gy, met myn ween en krankheyt geen meedogen?
 De crachten van myn ziel door sorgen uytgeput,
 Myn leden, door het jock der heerschappy, ontschudt,
 En worden dan by u in geenen acht genomen?
 Hoe! naer ik voor den roem van Duytslant, Spagnien, Romen,
 Bourgondien, Nederlant, en 't Indiaens gebied,
 Myn jeught, en jaeren, in beroerten, en verdriet
 Versleten heb, is 't my nogh geenen tyt van rusten?
 Neen, geen gesach, geen kroon can my voortaan meer lusten.

PHILIPPUS

Heer keyser, ik bemerk, met rouw al uwe smert;
 Uw minste wee doorboort myn medelijdend hert,
 En, gingh het naer myn wensch, 'k nam geeren al uw lijden
 Op my, om u daer van geheelyk te bevryden.

Den aerbeyt doorgestaen, in sulk een heerschappij,
 Verdient, dat gy van sorgh, en alle quelligh,⁽¹⁾ vry,
 Voortaan genieten soudt in volle rust en vreden
 't Aensienelyk besit, van soo veel heerlykheden.
 Dogh, eer gy die versaekt, ik bid 's u,⁽²⁾ overleght
 Op wien gy gheel den last van soo veel rycken legt.
 't Wyl u de krankheyd raedt de kroone neer te setten
 En onvermogend' acht⁽³⁾ tot onderstant der wetten,
 Bedenk of gy met recht in die bestieringh stelt,
 Een onervaeren prins, voor eenen ouden helt.
 Indien den ouderdom uw vingeren doet beven,
 De jonckheyd maekt myn geest tot heerschen onbedreven;
 En verontschuldigh gy u om uw swackigheyd,
 Ick verontschuldigh my, om myn te kleyn beleyt.
 Waerom uw lauwerccroon vrywilligh te verduyteren
 Die uwe rimpelen en jaeren soo verluysteren?
 Waerom den keyserstaf uyt uwe hant geleyt,
 Die gy, ook bevend, voert, met sulk een majesteyt?
 Hoe? hebt gy, onder uw ontsacchelyk vermogen,
 Het alderbeste deel des werelts neergebogen,
 In eene macht versaemt soo veele heerschappien,
 Om van soo krank een hoofd, die overheert te sien?

KEYSER

Dees ed'le heusheyd, en dit nederigh mistrouwen
 Versterkt my in 't besluyt u heden voorgehouwen,
 En doet my hopen, dat gy, door⁽⁴⁾ voorsienigheyd,
 Ver overtreffen sult uw stammens achtbaerheyd.
 Ten onrecht seght gy u, tot heerschen, onervaeren,
 Ick acht u niet min rijp in oordeel, dan in jaeren,

- (1) kommer.
- (2) bid u.
- (3) houdt.
- (4) in.

En denkt gy, dat u tot bestieringh iet ontbreekt,
 Let neerstigh, mynen soon, hoe u myn voorbeelt spreekt.
 Hier in moet gy, voor al, naukeuriglyk bemercken
 Het insicht, van myn hert, het end,⁽¹⁾ van myne wercken,
 Dat stadigh myne ziel, tot plicht, heeft voorgeset⁽²⁾
 Den welvaert van den staet, den steun van 's Heerens wet:
 Prins, in dat voorbeelt moet gy, tot naervolgingh, lesen,
 Niet, wat ik heden ben, maer, wat ik placht⁽³⁾ te wesen.
 Nu buygt myn heerlykheyt, met myne leden om,
 Myn achtbaerheyt vervalt met mynen ouderdom;
 En 't bevende gestel, van myn verslapte⁽⁴⁾ leden,
 Sleypt achter sigh myn geest, al swym'len, na beneden.
 Myn herssens syn beswaert, myn heugenis vercort,
 Myn oordeel wankelbaer, myn crachten uytgestort,
 En onder 't wichtigh vleys, myn ziele soo besweken,
 Dat sy niet liever hoort, dan van haer uytgangh spreken.
 O jeught! hoe syt gy soo vervallen, soo⁽⁵⁾ vergaen!
 O ouderdom! hoe swaer! hoe lastigh comt gy aen!
 Hoe drukt, hoe praemt gy 't hoofd van een gecroonden grijsen,
 Die slechts den naem alleen can van syn grootheyt wijzen,
 En eene schim vertoont⁽⁶⁾ voor eenen opperheer.
 O soone! spreekt gij mij nogh van gesach en eer,
 En wilt gy dit geraemt, dat sigh ter noot can dragen,
 Nogh doen het swaerste ryk des werelts onderschragen?

PHILIPPUS

Den roem van Godes kerk, de rust van 't gantsche lant
 Vereyscht van u die sorgh, van u dien onderstant
 Heer Keyser: dunkt u niet dat dit uw droevigh scheidyden
 Den staet veel rampen veel beroerten sal bereyden?

- (1) eynd.
- (2) voort geset.
- (3) plagh.
- (4) verswackte.
- (5) en
- (6) vertooght

Geheugt u niet de scheur, die d' helsche kettery
 Nogh onlangs heeft verwekt in uwe heerschappy?
 Bemerkt gy niet, dat 't vier van dese godeloosheyd,
 In d' asschen van de vrees verschuyt, met haere boosheyd,
 En weer uytbersten sal, met meerder wederspalt,
 Soo ras den Keyserstaf uyt uwe handen valt?
 Becommert u niet dat de smet van dese pesten
 Sigh weer uytbreyden sal van oosten, tot den westen,
 En door het snoo vergif, van haer behaelykheyd,⁽¹⁾
 Verderven 't beste deel van uwe heerlykheyd?
 Wie weet wat Mexico, wat Peru sal aenvangen?
 Wie weet hoe Napels en Sicilien verlangen
 Naer dees veranderingh, om volgens hunnen wrok,
 t' Ontschudden voor altyt het Arragonsche jock?
 Wie is 't die can voorsien wat monsters, wat gedrochten
 De barbarische kust verbergt, in syne bochten,
 Om s' uyt te werpen, op dien jammerlycken dagh?
 Tot heden houdt uw naem die volckren in ontsagh;
 Tot heden cost hy, in die twistige gesinten,
 Den schrik van uwe macht en strengigheyd inprinten:
 Tot heden heeft den roem, van uwe heldendaên,
 Geheel Euroop verbaest, den woesten Indiaen
 En 't blinde kettters rot doen schudden ende beven:
 Tot heden heeft uw naem de waere kerk gesteven,
 De grootheyt van uw huys versekert met den staet:
 Maer wacht, tot desen met uw heerschingh ondergaet,
 En geen van alle, die uw nasaet willen krencken,
 Op Carels dapperheyd en voorspoet sullen dencken:
 Wacht tot het lichaem, van dit machtigh ryk, berooft
 Van uwen onderstant en ryk-gesegent hoeft,

(1) behaeghlykheyd.

Sal worden aengerant, door vreemden⁽¹⁾ en gebueren;
 Gy sult misschien den staet sien in veel stucken⁽²⁾ schueren,
 Den standaert van beroerte, en weerspalt opgerecht,
 De wetten onderdrukt, met alle trou, en recht,
 't Gesach der heerschappy ontweerdicht en vertreden,
 En van de roomsche leer veel landen afgesneden.

KEYSER

Den Heere leeft, die my, van myne jonkheyt af,
 Als op syn handen droegh, en myn beroemden staf
 Bestierde, tegen die my durven⁽³⁾ wederstreven:
 'k Wiert, door syn zegen, niet, door myn beleyt, verheven,
 Tot soo doorluchtige, soo groote⁽⁴⁾ Monarchy.
 't Is syn' niet mynen arm die 't heir der kettery
 Met d' ongelovigen het stael uyt d'handen rukte,
 En al de vyanden, van synen Naem, verdrukke.
 't Is synen arm die Ryn, Dannauw, en Elbe-stroom,
 Ontroerde, en 't myner rust, door tsidderingh, en schroom
 Geheel Europen en Afrycken deede dreunen.
 Den Heere leeft, die u in 't rijk sal ondersteunen
 En tot behoudenis van uwe landen waekt.
 Dien Godt, die gheel myn hoop gheel myn betrouwen maekt,
 My door syn hulp versterkt, en schoort met syne schouders,
 Dien steun en schermheer, van myn vader, en voorouders,
 Sal ook den uwen syn: dien Godt en Heere leeft,
 Die u, tot desen troon, voor sigh, verkooren heeft,
 En t' syner⁽⁵⁾ glory, in die grootheyt, sal behoeden.
 Dees hope weirt van my vrees, sorgen en vermoeden,
 Versekert, op syn macht, ontfermingh, en gena;
 't Is in dees hoop, dat ick het kroonen-recht afiga.

- (1) vremden.
- (2) deelen.
- (3) durfde.
- (4) trotse.
- (5) 't zijnder.

PHILIPPUS

Indien den Hoogsten, door 't gemeene lot van sterven
 My opley sulck een vorst, en vader t'saem, te derven,
 'k Vond in den overval, van sulck een ongeluk,
 Door synen bystant troost, voor een soo fellen⁽¹⁾ druk,
 En twijffle niet, of hy, insiende myn betrouwen,
 Sou my, in syn bestier, in syn beschermingh houwen;
 Maer, nu, door syn gena, uw wysen raet, beleyt,
 En ondersteuningh my, en 't ryk wort toegeseyt,
 Waerom ontseghyt gy my, 't gen, volgens uw vermogen,
 Gy ons meedeelen kont, en wy u vragen mogen?
 Magh ick, heer Keyser, niet, met reden, houden staen,
 Dat gy die gaven hebt, van Godt voor ons, ontfaen?
 't En is niet voor sich selfs,⁽²⁾ dat werelt-vorsten leven;
 Gheel hun besittingh is hen⁽³⁾ voor hun volck gegeven,
 En dees voorwaerde blijft aen hunne plicht gevest,
 Dat selfs hun eygen nut wijkt, voor 't gemeene best.
 Dit heeft uw voorbeeld ons, tot heden, aengewesen,
 Dit connen wy, hier na, in uw beleyt noch lesen,
 Indien gy, steunend, op des Heerens onderstant,
 Den keyserlycken staf behoudt in uwe hant.
 Den Heer die altyt heeft gesorgt voor uwe staeten
 En sal, tot 't leste toe, u noyt verlegen laeten.

KEYSER

Soo langh dien goeden Heer⁽⁴⁾ my cracht en welvaert gaf,
 Myn arm was nimmer moe in 't voeren van den staf;
 Maer nu de crachten my beginnen te begeven
 't Is tydt dat ik begin eens voor my self te leven;

- (1) felle.
- (2) self.
- (3) hun.
- (4) Godt.

't Is tydt dat myne hant den rykstaf nederleght,
 En myne ziel bemerket wat myn gewisse seght.
 Dit eyscht den Heer van my naer soo veel swarigheden,
 En van u, dat gy soudt voortaan myn plaets betreden.

PHILIPPUS

Ach, eer gy, voor my, treet uyt dien verheven troon
 Heer keyser, vreest gy niet voor d'achtingh van een soon
 Wien gy geweerdicht soo dierbaere gift te schencken?
 Wat sal den ondersaet, wat sal den nasaet dencken
 Indien ik slap en koel, en sonder 't minst bedwangh
 't Wijl gy soo weerdigh heerscht, van u de kroon ontfangh?
 En syt gy niet beducht dat veele sullen seggen,
 Dat u myn eersucht dee uw grootheyt nederleggen,
 En dat ontydige begeirt, van eene kroon,
 Den vader het gesach dee afgaen voor syn⁽¹⁾ soon?
 Ach! ben ik u soo lief, als ik betrouw te wesen,
 En ly niet, dat my word die schandvlek toegewesen;
 En nu gy t' myner min wilt scheyden van den staf
 Gelieft, togh,⁽²⁾ t' myner roem, te heerschen tot in 't graf.

KEYSER

Neen, soon, ick magh in uw bywesen wel belyden
 Hoe seer uw deughden met soo groote lafheyt stryden:
 Uw eer- en kinder-plicht syn altewel bekent
 Om dat soo vuyle smet uw achtingh immer schendt;
 Ook cost ik noyt in u, tot heden, iet ontdecken,
 't Gen uwen eernaem sou, in 't minste deel bevlecken.
 Eylaes! waerom beneemt de krankheyt my de vreught
 Van u myn kroon t' aenbien, alleen, om uwe deught,

(1) den.
 (2) doch.

En ieder te doen sien dat d'afstant van myn kroonen
Door my wort uytgewrocht om uw verdienst te loonen.

PHILIPPUS

O vorst! hoe wort myn hert, door teerigheyt, ontruk
Terwyl gy myne plicht,⁽¹⁾ door sulk een liefde, drukt!
Ach! uw genegentheyt doet aen myn hoogmoet hinder:
Is uwe liefde groot, de myne en is niet minder;
En nu gy, t' myner min, uw grootheyt wilt afgaen,
Ick wensche, t' uwer min, te blyven onderdaen.
Dogh, nu der jaeren last uw crachten doet beswycken,
En gy uyt liefde, my dus wilt verheerelycken,
Ontfangh me als deelgenoot, in uwe heerschappy,
Op dat gy, van 't gewicht der werelt-saken⁽²⁾ vry,
De vrucht, van uwe deught en aerbeyt, moogt genieten,
Terwyl my, t' uwer troost, geen sorgh en sal verdrieten.

KEYSER

Neen, mynen soon, den staf dient nimmer meer gesplist;
Dit waer gelegentheyt, voor scheuringh, ende twist,
Door strijt en baetsucht, van weersydsche gunstelingen,
Tot nadeel van den staet, tot nut der vreemdelingen.⁽³⁾
Een son in 't firmament, in 't ryk een enkle kroon,
Een godtsdienst, eenen vorst versekeren den troon,
Beschutten 't heyligh recht, doen bloeyen lant en steden.
Dogh, tegen myn besluyt, bestee⁽⁴⁾ geen vorder⁽⁵⁾ reden,
En wederstreef niet meer myn soetste herte-lust
Wiens eenigh oogwit is uw grootheyt en myn rust.

- (1) door liefde neder-druckt!
- (2) Werelt sorghen.
- (3) vreemdelingen.
- (4) gebruyckt.
- (5) voorder.

MARIE

Prins, dat des⁽¹⁾ keyzers beên u dienen voor geboden.

ELEONOR

En laet u vorder⁽²⁾ niet, tot sulk een rykstaf nooden.

PHILIPPUS

Het dunkt my ongeriemt⁽³⁾ dit niet te wederstaen.

KEYSER

Ontdekt den hertogh⁽⁴⁾ myn begeirt, hy comt daer aen.

2^{en} uytgangh **Philippus, Philibert**

PHILIPPUS

Den hemel, hertogh,⁽⁴⁾ heeft myn grootheyt onderschreven:
Den vorst wil my syn kroon en rykstaf overgeven.

PHILIBERT

Heer koningh, 'k hebbe dit nu langen tijt verwacht,
En wensch dat uwen roem, grootdadigheyt, en macht,
Aengroeyen tot verderf, van die uw luk benyden;
Dat uw nacomelingh, tot aen het eynd, der tyden,
Uw helden-troon besitte, in rust, en heerlykheyt.

- (1) den.
- (2) voorder.
- (3) ongerijmt.
- (4) Hertogh.
- (4) Hertogh.

PHILIPPUS

Uw trouw is mij bekend, met uw genegentheyd,
 Myn heer, en van myn jonst moogt gy versekert wesen.
 Maer, wat beroerten syn, in myne siel, geresen
 Door dees veranderingh! myn tongh is onbequaem,
 Om af te beelden al de tochten, die te saem
 Myn plicht verdeelen, en myn hertlust onderdrucken.
 Nu comt de deerenis myn boesem openrucken,
 Dan streelt den eersucht myn eelmoedige begeirt.
 Die seght my, dat dit werk aen vaders eernaem deirt,
 En dese leynt my voor den glans van 't hoogh vermogen.
 Die knaegt my in de ziel; dees lokt myn hert door d' ooggen;
 Die spreeket my van myn plicht; dees prickelt myne lust;
 Bey pramen mynen wil, en stooren myne rust.
 O hertogh!⁽¹⁾ als ik moet myn rechte meyningh seggen,
 Een vorst behoorde noyt syn grootheyd neer te leggen:
 De kroonsucht dient soo vast met⁽²⁾ syne ziel gevlecht,
 Gelyk, aen syne ziel, het lichaem is gehecht.⁽³⁾
 Dogh, van wat kant men wil myn vaders daet beoogen,
 't Is deught of swakheyd die hem heeft daer toe bewogen;
 Is 't deught, sy deede hem al d'aerdsche schoonheyd, goet,
 En heerschappy versmaên, uyt grootheyd van gemoet;
 Is 't swakheyd, s' heeft syn ziel 't becommerlyk genieten
 Van sulk een heerlykheyd,⁽⁴⁾ allenxkens doen verdrieten:
 Syn deught roept, dat hy was een meerder grootheyd waert,
 Syn swakheyd toont d'ellend' der menschelycken aert;
 Soo doet my dese⁽⁵⁾ of die meedogende beclagen,
 Dat hy de kroon verlaet, of langer niet can dragen.

(1) hertogh.

(2) aen.

(3) ghe-echt.

(4) Heerschappij.

(5) dees.

PHILIBERT

Heer coningh, van wat kant men dit besluyt bemerk,
 Ick vinde niet, dan eer, en roem in sulck een werk.
 Indien de swackigheyt, van syn verslete⁽¹⁾ leden,
 Den vorst verlaten doet al syne heerlijkheden,
 'k Sie, dat syn grooten⁽²⁾ geest gheel synen moedt behoudt,
 Terwijl, tot synen dienst, het stramme lyf verflaut.
 Had hem begeerlykheyt van⁽³⁾ 't heerschen nogh gedreven,
 Hy cost⁽⁴⁾ u al den last en sorgen overgeven,
 En, u verkiesende, voor synen meegenoot,
 Verschynen in dien prael van eeren tot 'er doot:
 Maer syn eelmoede ziel is hooger opgestegen,
 't Verlaten van een kroon en maekt haer niet verlegen;
 Sy overwint sigh self, sy leght af, sy versaekt
 De soetste grootheyt, die het hert begeerigh maekt;
 En, om den hoogsten trap van⁽⁵⁾ glorijs op te steygeren,
 Sy eyndicht haer begeirt, met eer en roem te weygeren.

PHILIPPUS

'k Beken, als ik de kroon van soo naby aensie,
 Ick oordeel andersins van d'opperheerschappie;
 En haer bekoorlykheyt comt soo myn hert aentreffen,⁽⁶⁾
 Dat haer versakingh my geen roem can doen beseffen.
 'k Verheugh my in den glans van 's werelts hoogsten troon:
 Myn eersucht wort gestreelt door een soo schoone kroon,
 En myne helden-ziel vereenight al haer krachten,
 Om naer d'onsterflynckheyt van mynen naem te trachten:
 'k Vervulle myn gemoet met gheel d' aensienlykheyt
 Die stadiglyk verselt der vorsten majesteyt.

- (1) versleten.
- (2) groote.
- (3) tot.
- (4) konde.
- (5) der.
- (6) betreffen.

Myn plicht heeft schoon 't besluit des Keysers te weerstreven,
 Myn herte wort getoef met soo te syn verheven,
 En myne lust versterkt, door 't recht van myn geboort,
 Toeeygent sich 't besit, dat Spagnien toebehoort.
 Twyl vaders keur my schynt te stryden, met de reden,
 'k Omhels met vreughden syn verlate heerlykheden;
 En syn vernederingh raekt in vergeteltheyt,
 Wanneer ik sulk een kroon sie voor myn hoofd bereyt.
 Soo siet gy, hoe myn hert en ziele t' samen stryden;
 Dit is vol sucht naer eer, en die vol medelyden:
 En hoe geweldigh my beweegt de kinderplicht,
 Der kroonen swaerte haelt myn hert in overwicht.

PHILIBERT

Geen andre neygingh can een koningh wedervaren,
 Als hy de kroon ontfangt in 't bloeyen van syn jaeren:
 Sy comt gants over een met uwe helden-jeught
 Niet schandigh aen uw plicht, nogh strydigh met uw deught,
 Den keyser gaet uyt 't hof ver van de menschen vlieden,
 En wil u, voor syn doot, syn kroon en staf aanbieden:
 Het gen, met vryen wil, uw vader eerst verlaet,
 Moogt gy, met vryen wil, aenveerden t'uwer baet.

PHILIPPUS

Com, gaen wy, nu den vorst wil, van syn grootheyt scheyden.
 Ick moet, in eenigheyt, my tot dien⁽¹⁾ last bereyden.

(1) den.

3^{en} uytgangh Oragnien, Egmont

ORAGNIEN

Graef, gy hebt wel gemerkt die Spaensche statigheyt?
't Schynt wy onweirdigh syn hun tegenwoordigheyt,
En dat sy, bey gelyk, van ons, al willens, vluchten.
En hebben wy naer 't eynd des keysers niet te duchten,
Dat ons, nogh in de vree- nogh in den oorloogs-raet
Geen plaetse wert gejoint, en dat wy slechts den staet
Ten dienste sullen staen, als slaefsche heurelingen,
Gebreydelt en beheerscht door trotse vreemdelingen?⁽¹⁾

EGMONT

Prins, uw beslyt gaet vast; wy hebben 't reeds voorseyt:
Ik merk maer al te wel, waer die hoogmoedigheyt,
En ergwaen hene wil: de Castiliaensche zeden
Syn niet versamelyk met ons gemeensaemheden.
Wat ongeluk voor ons gerustigh Nederlandt,
Dat onsen vorst Philips syn prinsseleycke⁽²⁾ hant
Verbondt aen d'erfgenaem van 't Arragons vermogen!
Ach! zedert desen bant is onse macht geboogen,
Ons heerlykheyt verneert, ons vryheyt onderdrukt:
Uyt dees versamingh, die hem scheen soo wel gelukt,
En staet ons niet, dan ramp en onheyl te verwachten.
Ons adel, die in roem van daden en geslachten
In gheel het kristenrijk aen geene wijcken moet,
Gelykt geen achtigh weirt by dit half moorsche bloet.

(1) vreemdelingen.

(2) vorstelijcke.

O Carel, waere spruyt van soo veel dappre helden,
 Hoe pynlyk valt het ons uw groote deught te melden,
 Te dencken op 't soet jock, van uwe heerschappy,
 Terwijl ons nakend' is soo swaere slavernij!
 O waeren vader, van uw trouwige ondersaten,
 Wat dreygt ons swarigheyt moet gy de kroon verlaten!

ORAGNIEN

⁽¹⁾Heer graef, ik onderschrijf 't gevoelen van uw hert.
 Wat heeft Philippus voor geheym, met Philibert,
 Dat hy gestadigh wil voor ons verborgen houwen?
 Is iemant, van ons bey, dan minder te betrouwen,
 Als dien uytlandigen, die in een vreemt bewint
 Syn eygen nut besorgt, syn ondersteuningh vindt?

EGMONT

't Is tydt dat wy voortaan al ons belangen hechten,⁽²⁾
 En t' saem vereenight syn, tot voorstant onser rechten,
 En meer ontsachlykheyt⁽³⁾ voor allen vreemdelingh.⁽⁴⁾
 nbsp;
 Graef ik verlangh naer 't eynd van dees vergaderingh,
 't Schynt, dat een keyser raemt, om uyt het hof te trecken.
 Com, leggen w'alles aen om syn besluyt t'ontdecken,

- (1) Ick onderschrijf, Heer Graef.
- (2) echten.
- (3) ontsaeghlijckheyt.
- (4) Vreemdelingh.

Vierde bedrijf

1^{en} uytgangh Eleonora, Egmont

ELEONORA

Neen, edelmoede graef, het keyserlyk besluyt
 Gaet vast; hy ley syn hert, met syne meyningh, uyt
 Rechtsinnigh, als hy u die kennis heeft gegeven:
 Geen werelts insicht can syn opset wederstreven,
 Nadien hem aerds geluk, nogh grootheyd meer aenkleeft.
 Het waenlicht is voorby, dat hem benevelt heeft;
 De valsheyd en 't bedrogh van 't tydelyk vermogen,
 En ydele eersucht blykt nu naektlyk voor syn oogen.
 Hy onderneemt een werk sulk eenen keyser weirt,
 Die met syn heerschappy can afgaen syn begeirt,
 En den nacomelingh stof geeft om t' overwegen
 Welk overwinningh hem verleent heeft meerder zegen.

EGMONT

Mevrou, ik sta verbaest, in 't⁽¹⁾ sicht, van sulk een moedt;
 En 't dunkt my dat den vorst syn roem meer rysen doet,
 In syn begeirlikheyd en staetsucht te vertreden,
 Dan in 't veroveren van landen ende steden.

(1) sien.

ELEONORA

Graef, wie de werelt, met een vreedsaem oogh, doorsiet,
 Bemerkt daer bitterheyt, bedrogh en anders niet,
 En hoe hy meer betracht haer ydle glimp t' ontdekken,
 Hoe meer sy hem verschynt vol vuyligheyt en vlecken.
 Haer hoogste voorspoet wort gevolght, door ongeluk,
 Haer heerlykheyt door schand, haer vroylykheyt door druk.
 Dees eeuw can ons daervan getuygenissen geven
 Wiens heugenis het hert doet tsidderen⁽¹⁾ en beven.
 Door wat ellenden, ween, en plagen wiert Euroop
 In desen droeven tydt geworpen, overhoop,
 Vervult met jammeren, gedekt met doode lycken.
 De steden tegen steên, de rijcken tegen rijcken
 Gekant, door 't stael verwoest, gebaedt in 't menschebloet,
 En door de vlam vernielt. Wat heeft den trotsen moedt
 Der vorsten, Nederlant en Vranckeryck doen lyden?
 Wat moorden, strooery, geweld, en wreede stryden
 En heeft Italien en Duytslant niet doorstaen!
 Den grooten lelie-vorst door 't spaensche heir gevaên,
 En uyt syn ryk vervoert,⁽²⁾ doet ons genoegh opwegen,
 Hoe ongestadigh sy al⁽³⁾ aerds geluk en segen.
 'k Was nauwelyx, met hem, in trouverbont, getreen,
 Of sagh hem en myn broer gewapent tegen⁽⁴⁾ een,
 En endelyk, van d'een, in d'ander ramp, gedreven,
 Gheel onvoorsiens myn heer en man berooft van 't leven.
 Indien gy d'oogen keert naer 't kettters Engellant,
 Daer siet gy Henderyk aen syn boelin verpandt,
 Myn moey, met Romens leer versteken en verworpen,
 De kettery verbreyt door steden ende dorpen,

(1) sidderen.

(2) gevoert.

(3) alle.

(4) tegens.

En 't gantsche ryk door twist en scheuringh omgewendt.
 Maer ach! wat swarigheyt, wat jamm'ren en ellend,
 Syn met myn susters wee⁽¹⁾ en rampspoet t'evenaeren,
 Die door den Ottoman sagh 't Hongers ryck invaeren
 Den suygelingh vermoort, het vrougeslacht geschaekt,
 De landen uytgerooft, d' inwoonders slaef gemaekt,
 En koningh Lodewyk met gheel syn heir verslagen.
 Maer waerom andere gecroonden af te vragen
 Getuygenissen van des werelts bitterheyt?
 Gy Carel, gy, wiens roem, gesach, en majesteyt
 Scheen tot den hoogsten top van heerlykheyt verheven;
 Gy, gy alleen kont ons daer van een voorbeelt geven,
 Dat allen aerds geluk en grootheyt hatigh maekt.
 Met recht is 't, dat gy sulk een ydel goet versaekt,
 En van d'onstuymigheyt des werelts afgescheyden
 In rust, en vrede, wilt een eensaem leven leyden.

EGMONT

Der vorsten lot, Mevrouw, brengt die beroerten mee;
 Hun leven is, gewoel en ruste, strijt en vree,
 Genucht en ongenucht, vermoeden en betrouwen,
 Geluk en ongeluk, begeiren en berouwen.
 Hun' vreugt is altyt groot, hun rampen nimmer cleen;
 Hun deughden syn, gelyk hun feylen, ongemeen.
 Dogh, als men goet en quaet wil in de weegschael leggen
 Mevrouw, en magh ik niet uw voorstel tegenseggen,
 En staende houden, dat uw ziel, in desen smaet
 Van 's werelts grootheyt, en gesach, te verre gaet?
 'k Beken, dees eeuw getuygt van duysent ongelucken,
 Waer door men troonen sagh en vorsten onderdrucken:

(1) ween.

Hier tegen hebben veel gehad een beter lot,
 En rustelyk geleeft, in 't koninklyk genot.
 Hoe soet is 't vorst te syn aen 't menschen-hert en oogen!
 Hoe wenschlyk is 't te staen in 't opperste vermogen,
 Te toeven synen lust, te volgen synen wil,
 Te voeren 't hoogste woort, te lyden geen geschil,
 Te geven vrijen toom aen syn genegentheden!
 Hoe schoon is 't kleyn en groot gelyk'lyk te vertreden,
 De quaê door vrees van straf, de goê door hoop van loon!
 Hoe lieflyk is den glans van eene koningskroon,
 Die, midden in den prael der vorstelyke hoven,
 Door haeren luyster kan al and'ren glans verdoven!
 Een wysen vorst, die syn staetsuchtigheyt bepaelt,
 By vreemden⁽¹⁾ vrientschap vindt, by vrienden lof behaelt,
 Het hert syn lust vergunt, syn lust beleyt door reden,
 Te vreden in 't besit, van syne heerlykheden,
 Geniet hier, met 'er daet, een seer bekoorlyk goet,
 Hy streelt, naer synen wensch, de drift van syn gemoet,
 En, twyl hy sigh vernoegt, met syn gesach en staten,
 Wort, als een Godt, geviert, van al syn ondersaten.

ELEONORA

Hoe blind'lings oordeelt gy van 's werelts pracht en eer,
 O graef! haer grootheyt is, gelyk een riet, soo teer;
 Haer luyster is bedrogh, haer vreugt besmette lusten;
 Haer eersucht eenen beul, die 't herte noyt laet rusten;
 Haer glorig eenen damp, haer schoonheyt eenen schijn,
 Haer soetheyt bittre gal, haer weelde groot venijn.
 Die soetheyt, dese vreugt, al die bekoorlykheden,
 Te houden, in bedwangh, te breydelen, door reden,

(1) vreemden.

Is noyt, door eenigh vorst, door eenigh mensch, gepleegt.
 De weelde is een gewicht, dat stadigh overweegt,
 En soet'lyk medesleypt, door streelende gedachten,
 De reden en 't beleyt, met al de ziele-crachten.

Wat is 't, togh,⁽¹⁾ vorst te syn, waer over gy soo roemt?
 Wat is een koningh wien gy soo geluckigh noemt?
 Een heurlingh van den staet, wiens ueren syn gerekent,
 Een slave van 't gemeen,⁽²⁾ wiens daghwerk is getekent,
 Die, voor een gulden⁽³⁾ staf, gestelt is aen den bant,
 En, voor een ijd'le glimp, syn vrijheyt heeft verpandt.
 Syn leven is geschikt tot handelingh, van saken,
 Van wiens besorgingh hy sigh nimmer can ontmaken:
 De stonden van syn slaep, en nacht-rust syn getelt,
 De mate van syn drank en spyse vastgesteld:
 Ook laeft hy synen dorst niet, sonder achterdencken,
 Of m'in een gulden vat, hem geen vergif quam schencken.
 O schroomelycken dwangh! O pynelijcken last!
 Eylaes! geraekt syn ziel eens, aen de glory, vast,
 En laet hy syn begeirt aen syne grootheyt kleven,
 Wat stryt doorstaet hy niet, in syn rampsaligh leven!
 Wat scheuringh! wat geknaegh van ergwaen, achterdocht,
 Mistrouwen, hoop, en vrees, en menigh andre tocht
 Beroert, verdeelt syn hert te samen met syn reden!
 Wat aerbeyt, pyn en smert doorstaet hij, in zijn leden,
 Als een onrustigen gebeur syn wacht ontwekt,
 Syn grensen overvalt, en hem te velde trekt?
 Ga vorder,⁽⁴⁾ en bemerk al syn verbintenissen.
 In wat gevaer en is een vorst niet, van te missen,
 Wanneer hy onderneemt d' hanthavingh van het recht!
 Hoe vast is synen wil aen syne plicht gehecht!⁽⁵⁾

(1) doch.

(2) Gemeent.

(3) gulde.

(4) verder.

(5) ge-echt.

En, doet hy, op dien tyt iet tegen syn geweten,
 Hoe dikwils wort hem dat, in syn gemoet, verweten!
 't Is waer, hy is van 't lot in d'oppermacht geset,
 Syn wenk is een gebodt, en synen wil een wet,
 Maer ach! misbruykt hy die, wat staet hem niet te vreesen
 Van een alsierenden Godt, die moet syn rechter wesen?

EGMONT

Mevrou, ik stemme toe, de kroon is eenen last,
 Die stadigh, met den tydt, en saken, meer aenwast;⁽¹⁾
 Maer voelt een prins syn hert, door dese swaerte prangen,
 Het draegen staet hem toe naer dat hij s' heeft ontfangen,
 Het dragen valt hem licht, indien hij 't licht opneemt.
 Een koningh, die syn hert noyt van den Heer vervreemt,
 Can t' samen syne rust,⁽²⁾ met syne plicht, vervoegen,
 Behagen synen Godt, en syn begeirt vernoegen.
 Een voorbeeld hebben wy, in onsen vorst, ter hant;
 Al is syn geest verswakt, syn lijf, in slechten stant,
 Syn achtingh is genoegh om rycken t' ondersteunen,
 Wie synen afstant sal doen waggelen en dreunen.
 Dies wenschen wy, Mevrouw, om, onder syn gesach,
 En heerschappy te staen, tot synen jongsten dagh.

ELEONORA

Heer graef, dit wort u, door den Hoogsten, afgewesen:
 Hier comt myn suster, ga, ik wensche vry te wesen.

EGMONT

Vorstin, indien gij ons, hier toe uw voorspraek gaf,
 Den keyser gingh misschien, om u, syn opset af.

(1) meerder wast.

(2) lust.

ELEONORA

Ik ben Burgondien en Neerlant seer genegen,
Maer sal om hunnent wil, hem noyt daer toe bewegen.

2^{en} uytgangh
Marie, Eleenoer

MARIE

Den grave siet 'er my ontrust en droevigh uyt,
Mevrou, wat oordeelt hy van Carels vreemt besluit?⁽¹⁾

ELEONORA

Vorstin hy can daer van niet als met achting spreken,
Maer vreest, dat syn vertrek de macht van 't ryk sal breken.

MARIE

Syn vrees en is niet vreemt; gy kent het los gemoet
Van dese volckeren, in vrijheydt opgevoedt:
Sy vieren synen⁽²⁾ vorst, en eeren syn vermogen,
Soo langh sy syn persoon aenschouwen met hun oogen;
Maer als hy langen tydt, van hen,⁽³⁾ gescheyden wert,
't Gen uyt hun oogen is, gaet lichtlyk uyt hun hert.

ELEONORA

Ick stem uw oordeel toe: dogh 't sal niet moeylijk wesen,
Te houden dit gesach in 't vorstelyk afwesen,

(1) 's Keyzers.
(2) hunnen.
(3) hun.

Indien Philippus hier een stedehouder stelt,
 Die 't lant behaegh, en noyt met trotsheyt, of geweld
 Uytvoere syn gebiet, tot smaet der ondersaten.
 Ook is den Edeldom, van dese groote staten,
 Den Keyser en syn soon, ten hoogsten toegedaen,
⁽¹⁾En van het Fransche hof vervreemt; dit dient tot baen,
 Om aen het Spaensche ryk te hechten⁽²⁾ hun belangen:
 Ik heb'er in myn tydt veel preuven van ontfangen.

MARIE

Geheugt u dan, Mevrouw, den oproer niet van Gent?
 Die tegen Carel was⁽³⁾ voor Vrankrijk aangewendt
 En, door soo schrickige beroerten, Vlaendren⁽⁴⁾ scheurde!
 'k Gevoel noch heden, 't gen ik die'r tydt soo betreurde.

ELEONORA

Sy wierden soo verneert, dat, naer dien swaren⁽⁵⁾ val,
 Voortaan geen wederspalt hen meer behagen sal.

MARIE

Het ketters gif heeft soo veel herten ingenomen,
 Dat wy niet vry en syn van 't gen ons deede schroomen,
 En dees behalykheyt wort swarelyk geweirt,
 Om dat men niet en weet aen wie sy 't meeste deirt:
 Sy schuylen voor het recht, versamen in 't verborgen
 En dees gedektheyt baert den vorst te meerder sorgen.
 Soo d'Inquisitij wort daer tegen ingevoert,
 Misschien en wert⁽⁶⁾ den staet niet min hier door beroert;

- (1) Van 's vijants list vervreemt, dit dient tot rechte baen.
- (2) echten.
- (3) soo twistigh aen-ghewent.
- (4) Vlaender.
- (5) droeven.
- (6) wordt

En 't dunkt me onmogelyk dien toom te konnen geven,
Aen volckeren gewent, in vryen toom,⁽¹⁾ te leven.

ELEONORA

Hier tegen dient, tot troost des Heerens⁽²⁾ onderstant,
Die soo genadiglyk, met syn almogend hant,
Den vorst heeft ondersteunt, tot spyt der Ottomannen,
En wederspannigen⁽³⁾ met Satan aengespannen.

MARIE

Gheel myn betrouwen wort, door dese hoop, gevoedt;
Dees hoop versterkt myn hert, dees hope gaf my moedt,
Om myn heer broeder in syn opset te verstercken,
Beducht of hem de doot verhinderde in 't uytwercken.
d' Uer is naby, tot een soo groote daet, beschikt
Waer na myn ziel verlangt, waer voor myn herte schrikt.

3^{en} uytgangh

Keyser, Eleenoor, Marie, Oragnien, Egmont Verscheyde Edelen

KEYSER

Vorstinnen, siet hier myn getrouwigste ondersaten
Die qualijk keuren, dat hun vorst hen⁽⁴⁾ wil verlaten.
't Schijnt dat sigh, tegen mij, geheel de werelt stelt;
Maer gheel de werelt doet myn herte geen geweld:

- (1) geest.
- (2) Heeren.
- (3) Wederspannige.
- (4) hun.

Ick heb voor haeren schyn, myn oogen toegesloten,
Ick heb gheel haere lust uyt myne ziel gestooten.

ORAGNIEN

Men rekende, met recht, ons voor vermeteltheyt,
Genadigst' heer, indien wy uwe majesteit
Voorhielen het belangh, van uwe heerlykheden,
Den welstant van Godts kerk, de rust van lant en steden,
En andre redens, die uw opset wederstaen:
Uw vorstlyk oordeel heeft daer over sigh voldaan,
En uwe wysheyt uw gemoet doen overwegen,
Al 't gene 't gantsche ryk opwerpen can daer tegen.
Ook houden wy voor vast, dat uw voorsienigheyt,
(Die uwe helden-daen tot heden heeft beleyt)
Uw groote ziel bestiert, in sulk een werk t' aenvangen,
Waer over ieder door verwondringh wort bevangen,
En wiens grootdadigheyt, verbreyt door 't aerdsche dal
De volgende eeuwen meer dan ons verbasen sal.
Het sy dan ver van ons te willen doorgrondeeren
Waerom gy uwen roem soodanigh wilt verneeren.
Maer, dunkt u niet, o vorst, dat, ons, ondankbaerheyt
En onerkentenis, met recht, wiert opgeleyt,
Indien wy, sonder 't minst gevoelen te betuygen,
U dat ontsachlyk hoeft dus sagen nederbuygen?
Wy, wie gy stadigh hebt soo menigh jonst gedaen,
Wy, wie gy als uw kroost en kindren hebt omvaên,
Soo vaderlyk besorgt, soo teere min bewesen,
Dat ons 't gedacht daer van noyt sal ontnomen wesen.
Eylaes! wat hebt gy voor, met een soo vreemt besluit?
Tot wat beroerten stelt gy onse herten uyt?
Waerom ontrekt gy ons uw keyserlijk aenschouwen

Wiens minnelyk gelaet verdrijft al onse rouwen?
 Waerom verbergt gy ons dat edelmoedigh hooft
 Wiens lauwercroon den glans der halve maen verdooft,
 En de versaemde macht van gheele koninkrycken
 Soo menighwerven dee voor onse benden wijcken?
 O troost! O vreught! O cracht! O ziele van den staet!
 Ach! wat verliest in u, volk, Edeldom, en Raet!

KEYSER

Indien gy myn bestier soo minsaem hebt bevonden,
 En myne jonsten u soo seer, aen my, verbonden,
 Gelyk gy my betuygt door uw belydenis,
 Ik vraegh u anders niet voor alle erkentenis,
 Dan dat gy mynen soon soudt soo getrouwigh wesen,
 Gelyk gy, tot nu toe, my syt geweest voor desen,
 En dat gy 't overigh myns levens, naer myn lust,
 My overbrengen laet, in eenigheyt, en rust.
 Naer dat ik, voor myn volk, my selven heb vergeten,
 En, in hen⁽¹⁾ voor te staen, myn jeught en cracht versleten,
 't Is tydt dat ik de sorgh, van mynen staet, opgeef,
 En slechts, voor weynigh tijdt, ook, voor my selven leef.
 Dit segh ik opentlyk, en segh het sonder schamen,
 Dat uwe deughden my in desen afscheyt pramen,
 En dat, het gene my nu 't meest ter herten gaet,
 Is niet, dat ik myn croon, maer, dat ik u verlaet.
 Indien myn jonsten u soo seer aen my verbonden,
 Ik heb in mynen dienst u staegh getrouw bevonden,
 En dese lauwerkroon, die myne hairen drukt,
 Wiert my door uwen moedt en dapperheyt geplukt.

(1) hun.

Uw helden-arm liet my in geenen noot verlegen,
 En uw manhafte deught trok over my den zegen,
 Tot spyt van 's vyants macht, die brullende als verwoet,
 Syn hoop gedompelt sagh in syn gestorte bloet.
 Soo langh den Hoogsten my hier laet op aerden⁽¹⁾ leven,
 'k Sal dees getuygenis van uw getrouwheyt geven.

EGMONT

Grootmogende monark, wy staen voor u beschaemt,
 Wanneer gy onse plicht door sulk een goetheyt praemt.
 Wort soo geringe dienst by u soo opgewogen,
 Dat gy ons wilt daer voor sulk eene min betoogen,
 En gaet uw afscheyt u, om ons soo seer ter hert,
 Dat gy ons niet en kont verlaten sonder smert:
 Waer mede sullen wy uw liefde erkennen mogen?
 Ach! dees erkentenis is buyten ons vermogen;
 Dogh, is uw hert aldus, om onsentwil gestelt,
 Het onse lydt, om u, meer perssingh, meer geweld.
 De krankheyt die u doet soo droef besluyt verkiesen,
 Beswaert ons herte meer, dan dat wij u verliesen;
 En cost, door onse druk, uw rust versekert syn,
 Wy vreesden, voor die rust, geen lyden, geene pyn.
 Het is de sware smert, van uw verswakte leden
 Die nu, met rouw, vervult de landen, en de steden;
 't Is dese, die de ween, van gheel den staet vereent,
 Den Edeldom bedroeft, en pijnicht de gemeent.
 Laes! moeste sulk een vorst soo hooge syn verheven
 Om onder het gewicht syns lichaems te begeven?
 En wiert syn helden-naem, door gheel den al, verbreyt
 Om endeljk te syn verdooft in d' eenigheyt?

(1) aerde.

Ach! al t' onweerdigh lot aen eenen helt beschoren,
Die voor de heerschappy, des werelts, was gebooren!

KEYSER

Nadien gy myne sorgh en myn bestier soo eert,
Myn ruste soo bemint, myn jonsten soo waerdeert,
Ver van dat u myn smert en krankheyt sou verdrieten,
Verheugt u, in 't geluk, dat sy my doet genieten;
Verheugt u, in het end van myne heerschappie,
Verheugt u, in de rust, die ik voor handen sie.
Terwyl my dese rust, door Godt wort toegewesen,
'k Sal uw getrouwe⁽¹⁾ dienst staeg aen indachtigh wesen,
En vraegh u anders niet, dan dat gy ook altyt,
Myn vaderlycke sorgh en minne indachtigh syt.

ORAGNIEN

Die heugenisse sal soo lank syn als ons leven.

EGMONT

En van ons, overgaen tot kinderen en neven.

KEYSER

Den oogenblik genaekt van my soo langh verbeyt;
Gy heeren weest besorght, dat alles sy bereyt.

EGMONT

Hoe pijnlijck valt ons nu uw vorstelyk beveelen
Heer keyser, 't gen ons noyt en plachte te verveelen.

(1) ghetrouwen.

Vijfde bedrijf

1^{en} *uytgangh* Marie, Egmont

MARIE

Heer graef, uw achterdocht steunt op te lossen voet;
 Philippus is een vorst soo edel, van gemoet,
 Aen syne dienaers soo goetjonstigh, soo mildadigh,
 Voor syn gemeenten soo meedogend en genadigh,
 Dat syne heerschingh raet, en volk verheugen sal.
 Geloof my, geen en noot, geen tyden, geen geval,
 En sal hem in 't bestier der spaensche koninkrycken
 Van syn heer vaders leer, en voorbeelt doen afwycken.
 Gewent van kints gebeent te volgen syne plicht,
 Van vuyle lust vervreemt, door reden onderricht,
 Genegen tot de rust, afkeerigh van de twisten,
 Een vrient van ware trouw, een vyant van de listen,
 Een schermheer van het recht, een steun van weeuw en wees,
 Gegrondt op 's Heerens wet, versterkt door syne vrees,
 Voorstaender van Godts kerk, en syne heerschappijen,
 Uytroeyer van 't vergif der valsche⁽¹⁾ ketteryen
 Verschynt hy heden op dees werelts hoogste⁽²⁾ troon;
 Soo dat gy 's vaders deught sult vinden in den soon,

(1) helsche.

(2) hooghsten.

En slechts den naem alleen der vorsten sien veranderen.

EGMONT

Eylaes! hoe seer verschilt den eenen van den anderen
 Mevrouw! wat lydt myn hert in dees verwisselingh!
 Ick heb geen rēen bequaem om myn becommeringh,
 En innighe beroert daer over uyt te drucken:
 De liefde tot den vorst scheurt myne borst aen stucken,
 Wanneer my syn vertrek van soo na by verschijnt.
 Geheel den adel en gemeente treurt, en quijnt
 Zint dat die tydingh is in 't openbaer gecomen.
 Gy weet hoe hevigh sy voor andre heersching schroomen;
 Gy kent hun vryen aert, en hebt, soo langen tydt,
 Gemerkt, hoe seer hun aert met spaensche zeden, strijdt.
 En lydt niet dat 't bestier van dese vrye landen
 Naer een soo minsaem jock verval in vreemde⁽¹⁾ handen,
 En nu den keyser wil⁽²⁾ syn heerschappy afgaen,
 (Sy bidden u vorstin) neem hun beschermingh aen.
 Verlaet het roer niet van dees waggelende staten,
 Die op uw teere sorgh, en goetheyt sigh verlaten,
 En die versekert syn, in uwe majesteyt,
 Te vinden Carels jonst, en goedertierentheyt.

MARIE

Soo ras den keyser sal syn rykstaf nederleggen,
 En valt my in 't gebiet van Neerland niet te seggen,
 Het gen op selven stont behoort aen synen⁽³⁾ neef,
 Aen wie ick myn gesach volcomen⁽⁴⁾ overgeef.
 Het hangt dan, op dien tijdt, alleen van syn behagen,
 Aen die hy 't weerdigh acht de⁽⁵⁾ heerschingh op te dragen.

- (1) vremde.
- (2) wilt.
- (3) mijnen.
- (4) gewilligh.
- (5) sijn.

'k Beken dat uwe deught, en onverbroken trouw,
 Soo sterk heeft ondersteunt 't gebiet van eene vrouw,
 Dat sy myn herte licht tot desen last sou locken,
 Indien 't van 's werelts eer niet gheel was afgetrocken:
 O graef! al waert dat my Philips daer toe versocht,
 Syn bede waer vergeefs: myn loopbaen is volbrocht,
 Ick wil van grootheyt nogh van heerschen hooren spreken,
 En ga my, met myn broer, in d'eenigheyt verstecken.
 Myn hert heeft 's werelts wrok en ongunst⁽¹⁾ soo gevoelt,
 Dat het, door d' heugenis, daer van, als toegewoelt,
 Gants ongevoeligh en onlustigh is geworden,
 Van allen roem en eer die myne jeught aenporden.
 Neen, neen; geen glory meer, geen grootheyt, geen gesach
 Ick stort, ik schudde die al uyt op desen dagh.

EGMONT

Eylaes! wat droevigh lot sal Neerlant overkomen!
 Het werk, door onsen heer en Keyser aengenomen,
 Bracht ons tot minder leet, beroerten, en verdriet,
 In d'hoop van uwe jonst en moederlijk gebiet;
 En 't docht ons licht 't vertrek des broeders te gedogen,
 Als sulk een suster sou den staet beheerschen moogen:
 Maer beyde worden ons gerooft, op selven tydt;
 En tot een meerder ramp, en pynelycker strijdt,
 't Schynt dat den hemel tot ons ongeluk gedreven,
 't Bewindt der landen wil aen vreemden⁽²⁾ overgeven.
 En, onder het geweld, van swaere slavernij,
 Verdrucken de gemeent, door strenge heerschappij.
 O koningin! hoe ras vervallen all' ons' hopen!
 Den welstant en den roem van Neerlant is verlopen

(1) onlust.

(2) ander.

Syn scheuringh is na by, syn ondergangh genaekt,
Nadien gy, met den vorst, syn onderstant versaekt.

MARIE

Gy sult de heerlykheyt van dees beroemde landen
Nogh meer verheven sien door vorst Philippus handen,
Die in den vollen bloey, van syn manhafte jeught,
Soo schoone preuen geeft van wijsheyt, moedt en deught.
Gy sult het fier gebries der⁽¹⁾ Spaensche en Vlaemsche leeuwen
De palen van Euroop nogh hooren overschreeuwen,
Het Castiliaens gesach aen Nederlant gevest
Sien dreygen noord en suyd, verbasen oost en west,
En onder het gewicht, van een soo groot vermogen,
Met d'onderwerelt gheel Afrijcken neergebogen.
Gy sult de handelingh van 't werksaem Nederlant
Ten westen uytgebreyt, d'Americaensche strant
En wyde stroomen sien besetten, met hun vlooten,
Terwyl uw schrandere, en vernufte lantgenooten,
Voor linnen, kemp, of zy konstwerckigh opgedaen,
Afleenen 't blinckend⁽²⁾ gout den wilden⁽³⁾ Indiaen,
En, in verwisselingh, van slechte beuselingen,
Ontfangen silvre stof, van dese woestelingen.
Siet graef, wat myne ziel verhoopt van dese macht;
Sie wat myn needrigh hert van 's Heerens⁽⁴⁾ hulp verwacht;
Betrouw⁽⁵⁾ daer op, met my, en laet die sorghe vaeren.
Sacht, hier begint den raet en adel te vergaeren.

- (1) Vlaems en Spaensche Leeuwen.
- (2) 't suyver.
- (3) woesten.
- (4) 's Hemels.
- (5) betrouwt.

2^{en} uytgangh**Marie, Eleonoor, Philibert, Egmont
Edellieden, Vrouwen, Lyfwacht**

Myn heer, uw vorst, heeft dees vergaderingh versocht,
 Ten eynde syn besluyt u kenbaer wesen mocht,
 En door uw middel aen al syne heerlijkheden.
 Heer Philibert sal u syn jongsten wil ontleden.

PHILIBERT

Den Keyser, onsen vorst, gewaerschout, door den last
 Syns lichaems, dat, door siekte, en quelligh aengetast,
 De crachten van syn ziel allenxkens doet beswycken,
 Vindt sigh niet meer bequaem, om, over soo veel rycken,
 Te heerschen, naer 't belangh, van syne majesteyt,
 Der ondersatens rust, der kroonen weerdigheyt;
 Dit doet, met vryen wil, hem syne grootheyt staken,
 Het opperste gesach, en heerlykheyt versaken,
 Om verre van het hof, door geen gewoel ontrust,
 In eenigh stil vertrek te vinden syne rust.
 Dogh, om dit mogend ryk, 't bestier der ondersaten,
 Den welstant van Godts kerk wel ondersteunt te laten,
 Verheft hy, in syn plaets, op soo beroemden troon,
 Den vorst van Engellant, Philippus synen soon,
 Die door syn jaeren, deught en groote⁽¹⁾ hoedanigheden
 Bequaem is, om syn plaets, naer weerde, te besteden.⁽²⁾

(1) groot'.

(2) betreden.

In dit voornemen stort hy syn oodmoede bee
 Voor Godt, den hoogsten Heer, opdat hij 't ryk, in vree,
 Den koningh synen soon, in syne heerschappijen
 Behoede, tot verderf, der snoode ketterijen,
 Tot stut van wederspalt, en alle oproerigheyt:
 Hy weirt syn onderdaen den eedt van trouwigheyt
 Op dat sy, tenemael, van syn gesach ontslagen,
 Aen hunnen nieuwen vorst hun dienstbaerheyt opdragen.

3^{en} *uytgangh*

**Keyser, Philippus, Eleonora, Marie, Philibert, Oragnien, Egmont, Edelen,
 Lyfwacht**

KEYSER, *ondersteunt van* ORAGNIEN

Myn weerde vrienden, siet dien langgewenschten dagh
 Verschenen, naer wiens comst, myn hert, van 't hoogh gesach
 En heerlykheyt verleedt, soo vierigh was gedreven.
 Siet hier dien⁽¹⁾ blyden dagh, den liefsten van myn leven
 Den lesten van myn ryck, en groote heerschappy.
 Ick voel myn ziel alree⁽²⁾ van last en commer vry,
 In haer aenstaende rust genieten 't soet vermaken,
 Dat in geen keyzers hof nogh grootheyt is te smaken.
 Ick heb, tot heden, van myn seventiende jaer,
 Door allerhande sorgh, beroerten en gevaer,
 't Gewicht der monarchy op mynen rugh gedragen.
 Ick heb myn vorstlyk hooft in soo veel swaere slagen
 Voor myner landen rust, en 's Heerens roem gewaegt;
 Den wreedten Ottoman, uyt Oostenrijk verjaegt,

(1) den.

(2) alree mijn ziel.

D'oproerige verdrukt, d' afvallige verdreven
 En al de vyanden van myne kroon doen beven.
 Dit tuygh Germanien, soo onversaegt van moedt,
 Dit tuyghe Vrankeryk, soo trots op edel bloet,
 Dit tuyghe Italien, Sicilien, Afrijcken,
 Bourgondien, Nederlant, met al de Spaensche rycken,
 Soo menighwerf ontroert, door myn gevreesde macht.
 Dit tuyghe Peru, dat myn heir ten onder bracht;
 Dit tuygh de woeste zee, wiens toemeloose baeren
 Ick, met myn vlooten, heb tot elf mael doorgevaeren.
 In eene heerschingh, van soo ongemeenen last,
 Bleeft aen des Hoogstens wil myn hert gestadigh⁽¹⁾ vast;
 En 't eenigste beworp, van alle myne wercken,
 Was, om de waere kerck, en mynen staet te stercken.
 Soo langh myn lichaems kracht, en welvaert was in stant,
 Bleeft zegen en geluck, aen myn besluit verpandt,
 Soo dat het niemant, dan⁽²⁾ den vyant heeft gespeten,
 Dat Carel heeft geleeft, en op den troon geseten.
 Dogh, nu de crachten my begeven, en de doot
 Mij dagelyx bedreygt met haer aenstaende noot,
 'k Wil alle staetsucht, en eergierigheyt verlaten,
 Die krencken can de rust van mynen⁽³⁾ ondersaten
 Voor eenen ouderlingh, door sorgh en jaeren styf,
 Die reeds begraven is, met 't beste van syn lyf,
 'k Geev' u een jongen vorst, in 't bloeyen, van syn jaeren,
 Tot sulk een last bequaem in 't heerschen wel⁽⁴⁾ ervaeren,
 Die in sigh selven sulk een moedt en deught versaemt,
 Als myn nacomelingh en waeren soon betaemt.
 Indien myn heerschappy u immer cost behagen,
 'k Wil, tot erkentenis, u anders niet afvragen,

(1) gedurigh.

(2) als.

(3) mijne.

(4) seer.

Dan dat gy 't waer geloof getrouwelyk vermeert,
En desen mynen soon, als⁽¹⁾ uwen koningh eert.

EGMONT

In dese plicht en sal ons herte noyt beswijcken.

KEYSER

En gy, myn soon, indien 't besit, van soo veel rycken,
Met al de heerlykheyt, die myne⁽²⁾ ziel genoot,
U heden waer ten deel gevallen, door myn doot,
'k Verbeelde mij, dat gij, tot sulk een top, van eeren,
Gestegen door myn sorgh, mijn aerbeyt soudt waerdeeren,
En dat d' aensienlykheyt, van sulk een erffenis,
Uw hert verbinden sou tot weerde⁽³⁾ erkenenis:
Maer nu, myn vryen wil u doet die rycken erven,
En dat ik, voor myn tydt, wil aen myn grootheyt sterven,
Op dat gy t' eerder soudt becomen⁽⁴⁾ het genot,
Van een soo wenschelyk en hoogverheven lot;
'k Versoek, met meerder recht, dat gy den staet sult⁽⁵⁾ geven,
Het gen gy my daer voor nu schuldigh sijt gebleven,
En dat de liefde, die myn jonst van u verdient,
Na desen uw gemeent, tot troost en toevingh dient.
Dat andere strek, tot vreught, hier kindren naer te laten,
Op dat sy, naer hun doot, besitten groote staeten,
Myn vergenoegen is, dat ik u heden sie,
Verheven, t' wyl ik leev', tot sulk een heerschappie.
Misschien sal dit naer my aen niemant meer gebeuren;
Maer gheel de werelt sal dit myn besluit goetkeuren;
Indien gy, door een wys en kristelyk gebiet,
Betoont, dat uwe keur is, door verdienst, geschiet.

- (1) voor.
- (2) die oyt mijn.
- (3) waerde.
- (4) bekommen.
- (5) sout.

Dit sal een iegelyk, van uw beleyt,⁽¹⁾ getuygen,
 Soo gy gestadigh blyft voor 's Heerens wetten buygen,
 De godtsdienst ondersteunt, het heylich recht houdt staen,
 Een schroom den ketter syt, een troost⁽²⁾ den onderdaen,
 En uw gemeenten⁽³⁾ sult soo goedertieren wesen,
 Gelyk myn voorbeelt u, soo langh, heeft aangewesen.
 'k Wensch dat uw nasaet, soo voorspoediglijk, aangroey,
 Dat gy, naer menigh jaer, hem in⁽⁴⁾ sijn levens bloey,
 De koninklyke kroon moogt ongepraemt aanbieden,
 Gelyk men heden siet, aen u, door mij, geschieden.

PHILIPPUS *knielende*

O Vorst! hoe blyft myn hert aen uwe min verpandt!
 Ly, dat myn mont aenraek uw keyserlijcke hant:

Den Keyset omhelst synen soon en leght de hant op syn hoofd.

KEYSER

O mynen soon, dat u, ten allen tijde, zegen
 Der vorsten oppervorst my stadigh soo genegen;
 Dien Godt die my altijd in syn beschermingh nam,
 Den steun en toeverlaet van myn doorluchte stam.

Sy blyven eenige oogenblicken onbeweegelyk.

PHILIPPUS

⁽⁵⁾ *Door den Keyser opgeheven synde.*

Myn heer en vader, noyt sal myne ziel vergeten,
 Dees uw eelmoedigheyt en goetheyt ongemeten:

- (1) besluyt.
- (2) vreught.
- (3) gemeente.
- (4) volle levensbloey.
- (5) Philippus des Keysers handt gekust hebbende.

Het voorbeelt, van uw deught, en vorstelyk beleyt,
 Sal mynen leydsman syn, in sulk een heerlykheyt,
 Tot roem der waere kerk, tot troost der ondersaten;
 Maer boven al, tot vreugt der Nederlantsche staten
 Die gy met sulk een liefde en teerheyt hebt omvaen,
 En die ik, t' uwer min, sal in myn jonst ontfaen.

ORAGNIEN

Die jonst, heer coningh, gaet ver boven ons verdiensten,
 En wort van ons erkent, door onvermoeyde diensten.

EGMONT

Uw eernaem blyft door ons verdedight t' allen tydt
 Tot schand van die uw kroon en hoogh geluk benijdt.

MARIE

Myn heer en broeder leert my 's werelts eer versaken;
 Dies wil ik my van al haer roem en pracht ontmaken;
 Heer Coningh 'k geev u op 't bestier van Nederlant,
 Dat vyf en twintigh jaer stont onder myne hant.

PHILIPPUS

Soo wilt gy t' effens my verlaten, met u allen,
 En met geheel den last van 't ryk doen overvallen.

MARIE

Uw gaven maken u tot desen last bequaem.

ELEONORA

En sulk een grootheyt is uw jonkheyt aengenaem.

KEYSER

Aenveert de⁽¹⁾ tekenen van 't koninklijk vermogen.

Den keyser geeft hem den koninklycken staf, kroon, en mantel, die hy op syne schouders legt,⁽²⁾ onder 't geklank van allerhande speeltuygh. Hier soude mogen gedanst worden.

KEYSER

Den staet blyf, onder u, gy, onder Godt gebogen!

Langh leef den konink!...

Toejuychingh. geklank als voren.

KEYSER

Gy, Almogende opperheer,
 Wien alle majesteyt, grootdadigheyt, en eer
 En glory eygen is: gy, die der vorsten hoven
 Kont op een oogenblik van hunnen glans beroven,
 En plett'ren, met een wenk des werelts oppermacht.
 Dat heden gheel myn roem u sy geofferslacht
 Met al de heerlijkheyt en vorstelycke waerde,
 Die ik, door uw gena, genoten heb op aerde.
 Ick quam ter werelt swak, krank, moedernaekt, en bloot,
 En wensch te keeren krank en naekt, in 's aerdens schoot,
 Om, in een duyster graf, myn grootheyt neer te leggen.
 Genadigste, nu magh myn ziel, met reden, seggen:
 'O Heer! gy hebt myn boey en banden gants verplet;
 'Nu ga⁽³⁾ ik, met genucht, verbreyden uwe wet,

(1) Teeckens van het Coninghlijck.

(2) Hier soude mogen een musijck deuntje gesongen worden passende op dese stoffe.

(3) gaen.

'Erhalen uwen lof, en uwen naem aenroepen.
 'Nu wil ik, dat myn mont, met d'uytvercoren troepen
 'Verheffe, dagh en nacht, 't gesach van uwen troon.
 'Aensie my, uwen slaef, uw dienaeressens soon:
 'Ontfangh my in gena; geweerdigh⁽¹⁾ togh⁽²⁾ uw ooren
 't' Ontsluyten, om myn bee en droef gesmeek t' aenhooren.
 'Wegh, werelt; groothey, wegh; 'k vertreed u met den voet:
 'Nu syt gy doodt voor my, nu leev ik eerst voor goet.

⁽³⁾TOT MEERDER EERE GODTS.

(1) geweerdicht.

(2) doch.

(3) ontbreekt; in de plaats staat: Eynde. Daarna komt volgend naschrift van den drukker:

Den Drucker tot den Leser.

Ick en twijffele niet, of dit werck sal ten hooghsten aengenaem wesen aen alle Nederlantsche Rederijcke Geesten, uyt oorsaek van sijne uyt-nemende verheventhey in *stoffe* en *stijl*: het is het leste werck van dien hoogh-verlichten Gheest die de Nederlantsche taele in alle sijne Wercken gestelt heeft op een trap die noyt Poët voor hem en heeft konnen bereycken. Hope dan dat den Leser daer in vinden sal den Geest van M. De Swaen, en waerdeerende mijnen arbeyt, soo sal ick mij bereyden om noch een ander in het licht te brengen op 't selve formaet van dit stuck om hier achter bij te voegen, oock door den voorseyden Auteur.

Godt gheve sijnen wijsen Geest d'eeuwighe ruste.

Absolon
Treurspel

Absolon
Treurspel
Rol van Joab

Door M. De Swaen in zijn leven tot Duynkercke stadsghesworen heel-meester, en tot zijn doot toe prince der gilde van Rhetorica der voorseyde stede.

Het treurspel *Absolon* in zijn geheel is ons nog steeds onbekend. Tot voor kort wisten we zelfs van volgend fragment niets met zekerheid af. Wel vermoedden we dat De Swaen een drama, *Absolon* genaamd, geschreven moest hebben. In 1854 deelde de heer Morael uit Wormhoudt op een zitting van het *Comité flamand de France*⁽¹⁾ mede, dat er op zijn dorp een afschrift bestond van *Absolon* en eenige maanden⁽²⁾ later, beweerde hij een rol uit het spel ontdekt te hebben en beloofde er een afschrift van te bezorgen aan het *Comité*.

Sedertdien vernam men echter over dit alles niets meer. Niet alleen de volledige *Absolon* maar ook de rol, waarvan de heer Morael gewag had gemaakt, bleven in het duister.

Voor eenigen tijd konden wij in de stedelijke boekerij te Duinkerke de hand leggen op een rol uit *Absolon*, die van Joab. Wij troffen het stuk aan in een weinig bekend handschrift met werken van De Swaen. Dit handschrift komt voort van den heer Bonvarlet, oud-voorzitter van het *Comité flam. de France*, en werd voor hem vervaardigd door den onderwijzer J. Blomme, die langen tijd zijn kopist was. Wij weten niet met zekerheid of de teruggevonden rol deze is, waarvan de heer Morael gewaagde, doch wij meenen dat zulks waarschijnlijk het geval is.

Volgens priester Carnel⁽³⁾ zou de heele *Absolon* zoo wat

(1) Ann. du Com. flam. de France, 1854, bl. 275.

(2) Ibid., 1854-55.

(3) L'Abbé Carnel: Les Sociétés de Rhétorique chez les Flamands de France, bl. 51.

1800 verzen bedragen. De auteur zegt echter niet waarop hij steunt voor deze opgave.

J.J. Carlier deelt mee dat hij kon vaststellen⁽¹⁾ dat in 1685 te Duinkerke het volgende treurspel gedrukt werd: *De gestrafte wederspanighen in den eerzuchtigen Absalon*. Hij drukt de meening uit dat dit waarschijnlijk De Swaen's *Absolon* was. Jammer genoeg geeft de schrijver geen bronnen op, zodat we dit punt niet nader hebben kunnen onderzoeken.

De kopisten hebben het gevonden fragment erg gehavend. Af en toe stoot men op plaatsen, waar de tekst blijkbaar jammerlijk verminkt werd en ook hebben ze de De Swaen's spelling niet geëerbiedigd.

Dr V. CELEN.

(1) Bull. du Comité fl. de France, deel V, bl. 60.

Derde bedrijf

Joab, David, Abisay

JOAB

Heer Koning, staek dien rouw, en toont u zelve kloek,
 Het word op heden tijd van vegten, niet van klaegen.
 Uw druk mogt haere smet in onze benden jaegen,
 En brengen tot de vrees, die droefheyd ligt verzelt.
 Het heer van Absolon verspreyd zig door het veld
 Aen deez zij van den vlied, tot aen de stad gelegen:
 Behaegt 't u, spreekt een wórd, men trek hem moedig tegen.

(van mijn gezag)

JOAB

Hoe! spreekt gij van verdrag met deeze hooveirde benden
 Die 't recht der majesteyt en hunne trouwheyd schenden!
 Zult gij, voor wiens gebied den trotsen Ammonijt,
 Den braeven Philistijn en loosn Moabijt
 Den noyt geboogen nek gedwongen nederbuygen,
 Weerspannigen ontzien? Wat zal de faem getuygen
 Van uw beleyd en magt? Wat zal den vremdeling
 Gevoelen van u moet, zoo gij éen ouderling
 Geslepen in den krijg, voor een verwaenden jongen
 Verzeld door eenen hoop, met haest bij een gedrongen,

Beschroomt zijt, en verdrag met breuk van agting sluyt,
 Onthouwt u van een werck dat uwe glory stuyt
 Gedenk wat staf gij voert, leg alle droefheyd neder,
 Van daeg erstellen wij u in uw grootheyd weder.

(haer wederstaen)

JOAB

Wij kennen, vorst! natuer en zal zig noyt verraen.
 Maer 't dunkt mij wonder vremd dat uw' begaefde reden
 Zoo, door haer geweld zig zelven laet vertreden,
 Dat zij heur billijkheyd, en wet en regt vergeet,
 Schoon dat ge 't hem vergaf zoo danig onbescheed
 Raekt, nevens u, den staet; ook mag hij tegenspreken
 Aen 't oordeel dat den prins te vooren heeft gestreeken,
 Te meer, wanneer zijn vriend in maegschap raekt,
 Het regt en is geen regt, dat lieve-kinders maekt.
 Wat feyl de kroon betreft, al is den vorst geduldig,
 Diend evenwel gestraft en blijft even schuldig,
 Dit gaet de kroon zoo nae als het den koning doet.
 Hij draeg ze hier, niet zoo hij wil, maer zoo hij moet:
 En schoon gij mogt, met hem, naer uw goetdunken leven,
 't Waer ongerichtigheyd dat schelmstuk te vergeven.
 Wie een verraeder spaert, geeft aen 't verraed den toom;
 Wiens voorbeeld, even als een snel gedreven stroom,
 Zig door veel landen gaet verspreyen heen en weder
 Bezonderlijk wanneer der wetten overtreder
 In achtbaerheyd uytmunt. De straf van zulk een feyt
 Jaegt onder veel een schroom voor 's regts gestrengigheyd:
 Besnoeyd den snooden hoop, en breydeld hunne boosheyd.
 Zie voor u, Prins! Ik ken dien zoons geslepen loosheyd,

En merk waer zijn besluyt en aenslag willen heen?
 Noyt staet zijn eertzugt stil, voor zijnen vuyst alleen
 Den staf van Israël gerust en vreedsaem voere.

(vrangen honing)

JOAB

De reden, de natuer, de billijkheyd, heer Koning,
 Verzoekt dat gij zoo zoet, dien vrangen honing nut.
 Hoe! om een wederspalt die uwe grootheyd stut,
 Begeêrd gij uwe kroon en scepter neêr te leggen?
 Wat, vraeg' ik wederom, zal geheel het Oosten zeggen;
 Dugt gij niet dat hier door uw hoogmoed werd verdagt,
 En ieder u daer toe door vreez' gedwongen agt!

(Broeder Krijg)

JOAB

Die zal hem dierder staen
 Wilt gij uw eygen zaek en hunne trouw verraen,
 Want schoon g'uw regt afging om hem de kroon te geven,
 Gelooft gij ons zoo laf met hem te willen leven?
 Neen! Neen! men scheur, men kapt dit vast gevregt van één,
 Eer ons met desen schelm, de vrede zij gemeen.
 Gae, Koning! Gae, en schuyl in 't land der Ammonyten,
 Terwijl wij t'uwer wraek, het vinnig stael verslijten;
 Terwijl wij nog gevaer, nog ramp, nog dood ontzien
 Om Absolons bedied en tyranny t'ontvlien:
 Terwijl wij, onder een de broeder-stammen wekken
 Om zig aen d'heerschappij des dwingelands t'onttrekken.

(hert is klem)

JOAB

Hoe! Vorst! Terwijl zijn hand geverft in 't bloed zijns broeders
 Het zweird ter scheid' uytrekt tot slagting zijnder broeders
 Held uw verleyd gemoet nog tot zijn deirenis?
 Wat naemt men dwaeze min, zoo dat geen dwaesheyd is?
 Wel aen! leg rijkcieraet en koninklijken degen
 Ter neêr, bestroy het hoofd met asch, en trek hem tegen
 Vol nederig eerbied: erken hem voor uw vorst,
 En opperhoofd; ontbloot hem uw gemerkte borst
 Opdat hij met zijn oog de plaets des hertens mikke
 En 't zelve door een steek, doe in zijn bloed verstikken.

(te velde gaen)

JOAB

Dit word u noyt, door ons, heer Koning! toegestaen.
 Uw heer is ons te lief en uw behoed te weêrdig,
 Omdat men 't zelv' betrouw'! Den zegen, die ligtveirdig
 Nu dien, dan dezen volgt: ja, dikwils op één dag
 Den overwinner leyd waer d'overwonnen lag
 Hoe menigmael heeft zij een koning hoog verheven
 Om door zijn meerder val, aen ider mensch te geven
 Een proef van haer verraed, en trouweloos gevley.
 Hoe los, hoe wankelbaer staet d'hoogste heerschappij!
 Die op zoo broozen grond en steunsel moet betrouwen!

Vierde bedrijf

Joab, Krijgsknegt

JOAB, *komt uyt met een soldaet*

Waer hebt gij hem gezien?

JOAB

(t' volgende gesigt)

Waerom hebt g'uwe lans hem niet door 't hert gedreven?
'k Had u thien sijkelen en eenen riem gegeven.

(tegen mij)

JOAB

Kom zie tot zeker teeken
Dat zulks mijn meyning zij, wil ik hem selv' doorsteken

(Joab en den krijgs-knegt binnen. Gordijnen op. Men ziet Absolon bij den haere aen eenen boom hangen.)

JOAB, *uytkomende*

Ha! Trouweloos zoon! Ha schellem! hangt ge daer?
Verheug nu in den pronk der net-gekrolde lokken,
Die eertijds Sions jeugd in minne-netten trokken:
Gij hebt ze wonderwel tot uwen strik bewaert.

(mij Joab)

JOAB

Hij misdoet, die schelmen spaert.

(mijn moeyt)

JOAB

Ontruster van uw vader.

(heeft gespaerd)

JOAB

Een vijand, geen verrader.

(Eygen bloed)

JOAB

Van liefd' en trouw ontbloot.

(misslag rouwt)

JOAB

Gedwongen door den nood.

(soons voordeel)

JOAB

Tot straffe van een fiel, eyscht 't regt des Konings oordeel

JOAB

(verzoening weêr)

'k Bemoey mij met den zoon van geen verraeders meêr.

JOAB

(hem d'eerste steek gevende)
(verwerven)

't Streckt Absolon tot eer, door Joabs hand te sterven.

JOAB

('t hert afstaekt) (de tweede steek gevende)

Ja, voeg u aen zijn zij!

JOAB

(stort over u) (de derde steek gevende)

Geen bloed bekommerd mij.
Sterf bloed-hond, en ontslae uw vader van ellende.

JOAB

(sonder ende)

Gij, lijf-trouwanten, vaert met dien oproeder voort,
Tot dat hij in zijn bloed verstikt zij en vermoord:
Dien diepen put kan hem daer nae tot graf verstrekken,
Waer in gij zijnen romp met steenen zult bedekken.
Op dat geheugen van zijn wederspanningheid
Van d'een in d'ander eeuw door Jacob zij verbreyd.
En nu den stoke-brand des oproers is vertreden,
Dat 't vlugtig Israël naer huys vertrekt in vreden.

(Gordijnen toe. Joab blaest den hooren om zijn volk in te maenen.)

Achimaas, Joab, Chusy

(stom)

JOAB, stil aen Achimaas

Niet heden, mits de dood hem heeft zijn zoon ontnomen:
Die maer zal zekerlijk den vader dwaes bekomen.

(aen Chusy)

Gij Chusy! Ja, vertel den vorst wat g'hebt gezien

JOAB

(mij geschien)

Blijf zegg' ik u; gij kont geen goede tijding draegen.

JOAB

(niet mishaegen)

Wel ga, ik stemm' het toe, en 'k volg u even vlug
Zoo ras mijn broeders zijn tot mij gekeerd terug.

EYNDE

Neder-Duitsche Digtkonde of Rym-Konst

*te saemen gesteld en uyt verscheide schryvers vergaederd door Michiel
De Swaen, Heelmeester en Digter der Redenryke Gulde van binnen
Duinkerke*

Voor onze uitgave van de 'Neder-Duitsche Digtkunde of Rijkonst' gebruikten wij het handschrift, welk berust in de hoogeschoolbibliotheek te Gent onder nr 1697. Het is geen handschrift van den dichter, doch een afschrift. De kopist heeft de spelling van De Swaen gewijzigd.

DR V. CELEN

Voor: reden

Gelijck alle de wateren naer de see, soo keeren alle gaven naer Godt; uijt hem als uijt eenen oneijndigen, en ongrondeerbaren schat spruijten alle kennissen en wetenschappen: hij héftse den mensch medegedeelt uijt enckele goetheijd', niet om die te besitten als sijn eijgen goedt, maer om te gebruiken, tot meerderen roem, en heerelykheid' van den geuer.

Onder dese gaven en moet de kennis van de taele, en spraek niet voor de minste gerekent worden; want gelijk het den mensch onmogelijk was, d'inwendige gedachten zonder uijtwendige teeckenen bekent te maken, soo héft godt hem daertoe gegéven de kennis van de taele en spraek. De taele om woorden t'saemen te stellen, en de spraek, om te uijten.

Het was redelijk, dat den mensch soodanig weldaed sou erkennen met danckbaerheyd, ende om dit te betrachten, moest hij 't weldaed selfs gebruiken, niet om Godt, die door sijne gedachten kon voldaan sijn; maer om den évenmensch, die tot gelijcke erkentenis moest aangewakkert worden.

Ook en was *Adam* soo veerdigh niet geschapen, en voorsien met soodanige begaeftheden, ofte hij héft de taele en spraek t' saemen met de bewéginge sijns herten bestéd om sijnen Godt te loven, en dese plicht, selfs naer sijnen val, waergenomen. Want alhoewel de h: bladeren seggen van *Enos*, dat hij begost héft té aenroepen den naem des Heeren; hier uijt en volgt niet dat *Adam* over de 235 jaeren daer in

soude te kort gebléven sijn: maer wel dat *Enos* is den eersten gewést, die dese aenroeping gedaen héft in 't openbaer, daertoe geschikt bijsonder plaetsen, en vergaderingen, en gebruickt héft ongemeene gebeden, en lofsangen, die waarschijnlijk op maet en rijm gestelt waeren, om dieper het geheugen ingedrukt, en behagelijker gesongen, en gesproken te worden. Dese gewoonte is van doen af gebléven in het geslacht van *Seth*, selfs gedeurende den algemeijnen watervloed; en daarnaer wederom aengevat door de nakomelingen van Noe, voornamelijk door *Abraham*, *Isaac*, en *Jacob*, die niet alleen Artsvaders, maer ook priesters zijn gewést, ieder in sijn huijsgesin.

Wie d'eerste versen héft gemaekt, is moeilijk om uyt te vinden: doch het is buiten alle twijfel dat *Adam* van Godt ontfangen hebbende een ingestorte kennis van alle wetenschappen, onder dese ook ontfangen héft de kennis van de taele en spraek, en tsaemen die van de dicht-konst, spruijtende uijt de kennis van de maet, stelling, ende geklank der lettergrepen. Waer sonder hij noch taele noch spraek grondelijk en konde verstaen noch gebruyken. Maer hier uyt en volgt niet dat hij de dichtkonst soude géoeffent hebben: echter het is waarschijnlijk, dat hij, en sijne nakomelingen de selve hebben in 't werck gestelt tot lof en eere van haeren oorspronk, gelijk alreede is aengeteekent.

Eindelingē komen wij tot *Mojyses*, die voor soo véle ons schriftelijk bekent is, gewést héft den eersten dichter der weireld; immers het oudste rijmwerck tot ons gekomen is van hem, en behelst Godes lofsang over den wonderlijken doortocht door de roode zee, en de nederlaeg van *Pharao*, die met alle sijne ruijteren, en krijgsknechten is vergaen inde wateren.

Hier verheft *Moijses* de grootdadigheden Godts met verhevene denkbélden, en uijtnémende uijtdruckingen, voorstellende aen 't geslacht van *Israël*/het wonderbaer vermogen van hunnen verlosser, en dit rijmwerk behoort onder de *helden-sangen*, mits het eigentlijk is, eene naerbootsing van die goddelyke werking.

Dit voorbéd van *Moijses* is gevolgt gewést door *Josue Debora* en alle de prophéten tot *David* toe; die bij de lofsangen gemaekt van hunne voorsaeten, noch andere hebben bygevoegt, om hunnen schepper te verheerlycken.

David, en *Salomon* sijnen soone hebben de uijtnéménste gewést, en door hen zyn de kerkelyke gezangen tot den goddelyken dienst inde Joodsche kerk op regel, en orden gestelt en zoo gebleven tot de nieuwe wet, die in 't selve h: gebruik volherd tot den dag van heden, en volherden sal tot het eynde der weireld om de lofsangen Godes voor alle eeuwigheijt te hervatten in 't rijk der hemelen.

Daer sien wij den sekeren oorsprong, en voortgang, nevens het waerachtigh eynde, en voorworp der dicht konst uijt de h: h: bladeren, en het dagelijks gebruik van kercke. Zien wij nu hoe deze onder de heydenen is angewassen en vervallen.

Onder de eerste dichters van het heijddendom word gerekent den geleerden *Orpheus*, die geléft héft omtrent de 300 jaeren naer *Moijses*. Het gemeijn gevoelen is, dat hij geboortig was van *Tracien*, en leerling van *Linus*, een man bij de aeloudheijd vernaemt om sijne uijtnementheijd in sedige, en goddelijcke leeringen onder sijne landsgenóten.

Orpheus is den eersten gewést, die eene wyse van godsdienst héft voorgesteld onder de *Grieken*, voorhoudende d'onsterffelykhejd van ziele, nevens de belooning der goede, en

straffe der quade: om dus de menschen in te drucken eene liefde tot de deugt, en eenen schroom van de ondeugt. Hierneffens voegde hij verscheijde zédelessen gepast op den dagelykschen ommevang, en handeling der menschen; waer door sij gewaerschauwt wierden, hoe verscheyden sij waeren van de onredelijcke dieren, en hoe seer het hen betaemde in alle hunne wercken, en ondernemingen naer te volgen het licht van d'ingebooren redelijkheid'.

Dese regelen van godsdienst en goede zeden stelde *Orpheus* voor in verssen en gedichten, om door bondige en soetvloeyende spreukwijzen sijne leeringen dieper te drukken inde herten, en geheugenissen: ende hier in syn hem véle van de oudste poëten naergevolgt; soo dat hunne rijmen eijgentlijk waeren grond-regelen van geschiktheijt, en wel léventheydt; en dat de stellingen van sterre-mét-konst, en andere wetenschappen, jae de eerste wetten selfs, uijtgegeven wierden in dichten, en gesangen. Siet hier over *Plûtarchus Buccelinus*, *R. P Rapin*, le Chevalier *Temple* &a

De konst dus aennémende wierd meer en meer gëoeffent ende volmaekt: zoo dat ontrent 300 jaeren naer *Orpheus*, die wonderbare en ongemeenen lof-weirdige rymwerken door *Homerus* wierden uijtgegeven; waer over alle de geleerde verstell staen: waertoe noijt menschens begriip héft kunnen opstijgen, en waer in de grond-regelen van staet en zeden, op eene soo aerdige, als vernufte wijze den leser worden voorgehouden.

Het is uijt de schriften van desen Digter dat *AEschijlus Euripides* en *Sophocles* getrokken hebben den grond van hunne tonneelspelen, waer door sy verdient hebben de grootachting, tsaemen met de goetkeuring van alle de nakomelingen. Het is met hem nae-te-volgen dat den prins der Roomsche

dichters, *Virgilius* voorts gebracht héft in sijnen *AEneidos* het volmaekste werk, dat oijt door menschelyk verstand volkomentlyk is uytgevrocht.

Door dese beginselen en voortgank, is de rijmkonst gekomen in eene uijtnémende achtbaerheit bij alle vorsten, en volkeren; en haere ijveraers zijn aengeprikkelt geworden door ongemeenen lof, en vergelding. Onder ontallyke voorbeelden zyn de naervolgen bemerkens weerdig:

Als de vertrouwelingen van *Alexander den grooten* in sijne tegenwoordigheyd onder den buijt van *Darius* ontdekt hadden eene gouden balsem-doos, bezet met dierbaere gesteenten, en peirlen, en dat sij dese schikten tot vélerhande gebruik; bij *Hercules*, seijde hij, *dat sij diene tot bewaernis van Homerus boeken, opdat het alderverhévenste werk van het menschelyk vernuft, in een alderkostelijkste werkstuk behouden worde.*

Den selven noemt *Achilles* gelukkig, om dat hij soodanigen lofrédenaer als *Homerus*, voor sich bekomen hadde.

Platô den wijsten onder de filosofhen, die ook den goddelijken wordt genoemd, heeft selfs de Digterie geoeffent, en onder d'instellingen van 'tgemeene best, de vertooning der treurspelen seer nuttig en noodig gëacht.

Aristoteles den schrandersten en verhévensten geest der weireld, héft niet alleen verssen gemaekt; maer daerenboven de dicht kunde in regels gestelt.

Scipio africanus, *Julius*, en *Augustus*, keijzers, hebben niet alleen de Digters gëeerd, gevierd en getoefd, maer selfs rijmwerken uijtgegeven. Den lesten was soodanigen konstminnaer, dat hij te midden in den last van der weirelds heerschappij, den tijdt vond om *Virgilius* synen sesden boek te hooren opseggen, en *Octavia* de keijserin déd aen den Digter voor ieder vers tellen tien sestercien, dat is ontrent

78 guldens van onze munt. Siet over dese bemerkingen *Plutarchus, Suetonius, Farnabius &a.*

Maer terwijl de rymkonst onder Grieken, en Latijnen op verscheijde tijden en plaetsen in soodanige grootachting en heerlykheyd is opgestégen, verviel sij ook onder de selve door de lafheijt, en pluïjmstrijkerije van haere oeffenaers; en is eijndelyk soo vernédert, dat den naem van Digter schimpswijse en tot verachting gebruikt wierd, ende gegeven aen eijgensinnige dwarsse, en onvoldoeneijke vijzerijken, en maenzuchtige loshoofden.

De lafheijt, en pluïjmstrijkerij heeft véle eer- en-geldzuchtige dichters verleyd, om sommige overheden, en vorsten, onaengesien hunne ongeregeldheid, en dwingelandij, te vleijen ende te loftuijten: jae voor groote helden, en goden op te stellen tot perssing, overlast, weedom, en onderdrukking van goede, geleerde, eenvoudige, en gerechtige menschen: waer door de konst met haere ijveraers bij vélen is onteerd, en gelastert gewést.

Geen minder schandvlek is haer aengekomen door ontuchtige, en ongebonden rijmers, die door zoetvloeiende aerdigheden, en bekoorlijke spreukwijsen hunne lusten en begeerlijkheden ten toon stelden, en de suyvere digtkonst deden dienen tot lofreden van een schaemteloose, en oneerbaere *Venus*: Waer door sommige soo in hun oordeel verblind wierden, dat sij de poësj alleeneljk bequaem achteden om dertele aensoekingén, losse liefdestreken, streelende minne praetjens, verleijdende zendbrieven, en lust voedende 'tsaemen spraken uijt te vijnden, en voor te stellen.

De laetdunkentheijd van véle onwétende, en verwaende rijmerkens heeft de konst geen minder krak gegéven. Want dusdanige met eenige ongeschikte sinnen te paeren, en klin-

kende woorden te doen huppelen, lieten sich voorstaen groote meesters geworden te syn, en waenden plaets te verdienen by de *Musen*. Het is van dese dat *Horatius* in sijnen tijd uijt-riep, dat het bij vélen genoeg scheen te mogen zeggen: *ik make verssen: Jam satis est dixisse: ego pulchra poemata pango*: d'onaerdige, mismaekte, en wanschappen werken, die diergelijcke schijnpoëten voortsbragten, waeren schandvlekken voor de konst. De welke ten lesten, om dese en meer ander misbruijken, van eijgen- en steursinnige geleerden, van vrekke, en onversadelyke gierigaerts; van ongeschaefde en vervremde menschen-haters, veracht, bespot wierd, en verstéken.

Maer qualijk legt men de konst te last de schuld van soo onwerdige en verfoeijelycke konst oeffenaers: sij blijft altijd, die sy was: en noch t'misbruijk van soo menige onechte leerkinderen, noch de zuijverheijd van onse godtsdienst, noch de strengigheyd van d'afgezonderde eenigheijd in t'kloosterlijk leven, noch de vervolging van *Decien*, en *Diocletianen*, noch de verheven bézigheijd der kerkelijke Leeraers, heeft belet, dat sij naer d'uijtroeiing van t'heidens wan-geloof, in volle klaerblinkentheijt heeft uijt geschenen tot roem, grootachting, lof, en heerlykheijd vande noijt volprijselyke Christene godtsdienst.

Wij sien onder de martelaren *Prosper*, en *Prudentius*: onder de leeraers *Gregorius*, *Bernardus*, *Thomas van Aquinen*, *Bonaventura*, *Petrus domianus* & a onder de klooster-lieden ontelbare schrijvers, die de rijmkonst t'allen tijden loffelick gëoeffent hebben, tot eer, en roem van onsen Verlosser en Sijne naevolgers, tot glorie der kerke, tot verweksel der godtvruchtigheijd, tot onderhoud der eensaem lévende: tot suiijvering der zeden: tot stichting van d'Evenmensch: en

tot vermorseling van verharde, en versteende gemoederen.

Onder de mannen van staet sedert de vervalling der roomsche heerschappij, heeft buiten menig andere voornamentlyk uijtgeschénen *Boëtius* borgmeester van *Roomen*, geacht den geleertsten van sijnen tijd, in wetenschappen, en staetszaken; en naer hem *Karel den grooten* koning van Vrankrijk en eersten Keijser van 't westen, die de musen in sijn hof niet alleen met alle goedjonstigheijd, en teerheijd heeft gekoestert; maer daerenboven sich ten hoogsten behaegt, en verlustigt in d'oeffening van haere konst. Ziet *Baronius*, *Rosweijdus*, *Mezeraij*, *Dictionhiff*. en meer andere.

Doch, waerom de voorgaende eeuwen met soo veel arbeydts te trekken tot getuijgenis, daer den tegenwoordigen tijdt ons gelegentheijd géft, om de rijmkonst in geheel haeren luijster, en heerelykheijd ten toon te stellen? Den soetvloeyenden *Cats*, en hoogdravenden *van Vondels* onder de Nederlanders: den hooggeleerden *Corneille*, d'hertroerenden *Racine* aerdigen *Moliere*, en schranderen *Despréaux*, onder de Franschen sijn (ontelbaere daer gelaeten) alleen bequaem, om de poësj te behouden in dese achtbaerheijd, die haer van alle lasteraers, en tegensprekers, zoo onredelijk als vruchteloos word misgunt, ende benydt.

Ende met 'er daed, al wat 'er inde tael behagelyk en nuttig is; of het word getrokken uijt de dichtkonst, of het wordt'er in begrepen.

De behagelykheijd van de tael bestaet

ten 1^{en} in de *suijvering der woorden*

ten 2^{en} in de *schykking van den stijl*.

Dat de woorden door de dichtkonst uijtneementlyk gesuijvert, ende verbeterd worden, kan geenen mensch van goedt oordeel loochenen: want het is dese konst, die uijt de maet

en luyding der lettergrépen regels geeft tot de rechte uijtspraek der woorden.

Prosodia est, quae ex syllabarum accentu et quantitate rectam vocium

pronuntiationem docet. alvar. in prosodia. Om dit uijt te werken, bewijst sij waer in bestaet de verheffing, en den val der lettergrepen; leert d'overdullige letteren weiren, en toont hoe men mijden moet den aenstoot van sommige gelijk luydende klinkers, en méde klinkers; en hoe de woorden kunnen gekort, verlangt, ende geschaeft worden, op dat 'er niet en sij, dat d'ooren mishage door ongeschiktheid, en hardigheid.

De goede schikking van den stijl is mede een werk van de dichtkonst, en is voor de stelling, gelijk de suiivering voor de woorden. Het is de dichtkonst, die de rede-zinnen leert stellen in eenen vloeyenden omloop, en eijndigen in eenen aengenamen val. Want de redenkonstenaers zelfs moeten de maet, en luyding van hunne uijtspraek leeren uijt de regelen van de rijmen. Voorders gelijk den dichter de maet, soo moet hij ook den stijl stiptelijk waernemen, ende, hoe schoon sijne verssen luyden mogen, sij en sullen noijt behagelijk sijn sonder de welgeschiktheid van den stijl: dit doet hem met meerder ijver betrachten, om beijde éven-wel uijt te werken, mits het hem onmogelyk is te behagen, als'er ook maer het alderminste in t'een oft 't ander ontbreekt.

Aengaende de nuttigheid van de tael, sij is tweederleij.

ten 1^{en} *d'uijtdrukking van gedachten*

ten 2^{en} *d'uytdrukking van gevoelen*

Want gelijk de tael ons gegeven is, om anderen onse gedachten kenbaer te maken; soo diend sij ook van gelyken, om anderen door geweld van redening onse gevoelens in te drukken: ende gelijk de twee voornaemste krachten vanziele, zijn het verstand, en den wille; zoo zijn de voornaem-

ste eigendommen vande taele daerin gelegen, dat zij kan t'verstant verlichten, en den wille bewégen, om aldus geheel de ziele van den mensch t'overmeesteren.

D'uijtdrukking van t'gedacht word door de poësj uijtnémentlijk uijtgevrocht, als daer toe zoo wel gebruykende de maet, als den sin der woorden: de maet der woorden om te kennen te gèven d'uijtwendigheijd vande werking: den zin der woorden, om aen t'gedacht te verbeelden de werking zelfs. Tot voorbeeld diene dit van *Virgilius: procumbit humi bos*. dat is, *den osse valt ter aerden*. De maet der letter grepen in *procumbit humi bos*, geeft door haeren op en nedergank gelykenis van een zware beest, die plotselings ter aerden valt en den zin der woorden stelt de werking naekt voor oogen. Dusdanige voorbeelden heeft men overvloediglyk in gemelden poëet en *van Vondels* heeft hem hier in niet qualijk nagevolgt.

d'Indrukking van gevoelens is noch meer eigen aen de poësj om de selve redenen. En het schijnt dat zij besonderlijk is ingestelt, om in de herten der lésers of aenschouwers in te drukken de hartstochten van de persoonaedjen, die spreken of sprekende ingebracht worden. Dit gevoelt men als men léest in het tweede boek van *Virgilius* den jammerlyken brand en verwoesting van *Troijen*, alwaer dese woorden niet tot het minste voorbeeld verstrekken, *arma, viri, ferte arma:*, dat is: *geweir o mannen, brengt geweir*. De maet, en den zin van dese woorden, *arma, viri, ferte arma:* met eenige volgende, drukken inde ziele van den leser d'onversaegtheijd, en grootmoedigheyd van den troijaenschen held, die in 't uijterste gevaer van sijn leven, en dat van sijn naeste bloed altijd tegenwordig was aen sich selven.

Tegen 't geseijde sal men opwerpen, dat de redekunst

vél bequamer is, dan de rijmkonst om de behagelykheijd, en nuttighejd der tael uijt te werken; nadien sij sonder dwang in eenen ongebonden stijl, en dienvolgens vél klaerder de gedachten overzetten, en de gevoelens kan indrukken: doch wij hebben alrée bewésen, hoe noodig daer toe is d'ongelijke maete der lettergrépen: en wat de klaerheydt belangt, de verssen moeten daer in soo uijt schijnen, dat 'et onmogelijk zij den zin niet te verstaen: ende indien ons eenige duijsterhejd in 't lésen der grieksche, en latijnsche poëten bejegt, dit geschied bij gebrek van kennis hunner taalen: echter het is onwederleggelyk, dat t'er niet zoo klaer, noch verstaenbaer kan voorgesteld worden, als de werken van *Corneille*, *Racine*, *Moliere*, *Despréaux* en *Cats*, ende is 'er iet in Van Vondels, dat duijster schijnt, of voor duijster mag gerékent worden, men moet dat om zijn hoogdraventheyd verontschuldigen, alhoewel hij daer in niet te prijsen is, noch min naer te volgen.

t'En is dan geen wonder dat de konst, wiens instellyng goddelyk is; wiens uijtwerking zoo behagelyk en nuttig zijn; door helden is verheerlykt gewést, door groote mannen gevoed, door geleerde bemind, en door ontelbare ijveraers gëoeffend.

Is overig, dat wij desen haeren oorsprong, en uijtwerkingen bemerkte hebbende, de dicht konst voortaan doen dienen tot het einde, waertoe Sij geschikt is, daeraen sullen wij volkomen met rijmen en gesangen tsaemen te stellen

Ten 1^{en} tot lof des Alderhoogstens, die van den beginne tot heden in alle eeuwen dese konst Sich héft toegëeijgent, om door haer naer t'uijtwendigh met alle monden en talen geloof, en gesegent te worden.

Ten 2^{en} tot stichting, en verheuging der menschen, met

behagelijke, en uijtdrukkelyke voorstellingen van de schoonheijt der deugt, en mismaektheijt, der ondeugt; om aldus te vervoorderen de verbetering der zeden, en de gezétentheijt des herten.

Dat voortaan uijt de rilmscholen gebannen worden alle stokebranden van begeerlijkheijt: goddeloose vrijgeesten: overdadige brassers: wulpsche lustsoekers: laffe pluimstrijkers, en vergiftige naem-schenders. Dat men de rijmkonst verheffe tot haar eerste instelling: dan sal'er niemand gevonden zyn, die haere gunstelingen sal durven lasteren, noch tegenspreken.

t'Is met dit insicht, en in dese verwachting dat dit kort begriip van haere regelen (:voornamentlijk getrokken uijt *Aristoteles* dichtkunde:) is tsaemen gestelt, en gepast op de hedendagsche oeffening der Nederduijtsche taele; een werk weerdig door eenige geleerder pen verbeterd en volmaekt te worden.

Nederduytsche dichtkunde

Besonder hoofdstuck van de poësi in 't gemeen, en haere verdeijlinge

Poësi is eene konst die door soetmatigheijt van woorden, en verheffing der gedachten het wonderbare, en waerschynelijk tsaemen paert om de werking uijt te beelden.

Volgens de grieksche naembedding *poësis* is soo veel te

seggen als *making*, en *poet* als *maker* dichter of *voorts brenger* van iet, dat te voren niet en was.

Sy voert bij den Nederduitschen den naem van *rijmkonste*, doch oneijgentlijk want *rijmer*, en *poet* zyn teenemael verscheijden van malkanderen. Den rijmer bereyd de stoffe waermede den poet syne nieuwe verbéldselen ten toone stelt.

Het voorwerp der *poësj* is het wonderbaer en het waerschijnlijk in verhéven denkbeelden, en soetmatige uijtdrukkingen.

Aristoteles géft haer twee oorspronkelyke oorsaken

d'Eerste is *naboetsing*: want de menschen hebben eene ingebooren bequamigheid, en daer bij ook genegentheijt om naer te volgen, en naer te maken. Dit siet men in de kijnderen die dus alles leeren: dit blijkt in de schilderkonst, béldsnijderij, en schier alle konsten, en ambachten.

De tweede oorspronkelyke oorsaek der dichtkonst is de *maet en soetluijding*. Dese wierd aengemerkt door de t'samenspraek, en bragt ongevoelijk de kooldichten voorts in vergaderingen van rustige lantslieden, die inde kriool of wijn-en-graen feesten sich tsaemen verheugden. En de liedekens, de welcke onder de heijdenen daer gesongen wierden noemde men *boks-liedekens*, of *tragoedos*, om dat alsdan eenen bok geslacht wierd ter eeren van *Bacchus*, ofte tot prijs uijtgegeven.

Den ridder *Temple* gist niet qualijk, dat de rijmkonst haeren oorsprong genomen héft uijt de soetluijding, en de maet, en bij gebrek van de schrijfkunst in d'oude, die de woorden deden rijmen, om sommige gedenkweerdige saken in dichten of liedekens op te stellen, en dus dieper het geheugen in te drukken. Doch mits de werken Godts alle ge-

denkwaardige zaken te boven gaen, men mag besluyten dat de *poësy, dicht, of rijmkonst*, in sijne lofsangen haeren oorspronck genomen héft.

Voorders blykt uijt de heijlige, en d'heijdensche gedenkschriften, dat haere instelling goddelyk is; mits sy by de Joden met Godes, en by de grieken met der afgoden lofsangen, beginsel genomen héft: welke lofsangen onder de Joden niet anders waren, dan uijtdukkige naerbootsingen van goddelijke werkingen, gelijk inde voorréden alreede is aangewesen.

Dit word bevestigd uijt het algemeen gebruyk der H. Kerke, en om dese reden besluyt seer wel eenen uijtneemende gedenkschrijver Mezeray, van desen tyd: *que la douce harmonie de la poésie, n'a été inventée que pour élever l'âme à des choses sublimes et élevées*: dat de soetluijding der poësj niet uijtgevonden is, dan om de ziel te verheffen tot hooge en verhevene dingen.

d'Oeffening van dese konst word te vergéfs betracht van de gonne, aen wie natuer geweygert héft zekeren uytspromg, en veerhéventheijd van geest, die de gedachten ophelderd, ende voorsiet met eene altijd bereyde vruchtbaerheijd, om sonder moeijte ende met vlyt gedeurig nieuwe, en byzondere denk beelden voorts te brengen: ende daerom heeft den welsprekenden Romeijn seer wel gesejd, dat de natuer de poëten maekt, d'oeffening de redenaers.

Poëtae nascimur, oratores fimus:

Doch hoe begaeft schrande en verhéven den geest zij, het is seker, dat 'er geen volmaekte werking van hem mag verhoopt worden, indien hij versuijmt de regelen waer te nemen, en sijnen hoogdravenden vaert den toom gévende niet en let op t'gene dat van hem vereyscht de geschiktheid, betamelykheijd, ende waerschiynelykheyd.

Om dit te verhoeden sullen dienen de volgende konstregelen verdeeld ten 1^{en} inde gene die gepast worden op de rymkonst in 't gemeen: en ten 2^{en} in andere die eijgen sijn aen haere deelen int besonder.

De regelen gepast op de rymkonst int gemeen raken ten

1^{en} *de tsaemstelling der verssen*

2^{en} *den stijl*

3^{en} *de kennis van het menschens herte.*

Want gelijk den poet sonder goeden stijl geen bequaeme verssen kan tsaemen stellen, om sijne gedachten uijt te bélden; soo is 't hem onmogelijk de werking van het menschens hert naer te volgen, indien hij onervaren is in de kennis van sijne gevoelens, beroerten, en genegentheden.

Dit salmen béter vatten door het volgende voorbéd:

Eenen dichter héft ondernomen af te bélden de klagt vande treurige weduwe en kinderlose Koninginne *Hecuba*: om dit uijt te werken sijn hem noodig welgestelde verssen, ende den goeden stijl, waer mede hij sijne gedachten krachtelyk, en behagelyk voorset: maer soude hij de beroerten van die rampsalige koningin naer hunnen aert uijtdrukken, hy moet kennis hebben van alle de tochten, die in dusdanige gesteltenis gewent sijn het herte te stooren: hij moet de gramschap, wraek, en wanhoop met de droefheyd, verwensching, en medoogentheid onder een gaende-maken; anders sullen sijne verssen, en stellingen, hoe schoon die wesen mogen, niet anders syn, als een gerammel van strelende en klinkende lettergrépen.

Dese regelen sullen verhandelt worden in het eerste deel van dit werk: in het tweede, die van de rymkonst-werken in t'bijsonder, de géne by ons in seven konnen verdeelt worden, te weten in:

- 1^{en.}: *treurspélen*
- 2^{en.}: *kluchtspélen*
- 3^{en.}: *helden sangen*
- 4^{en.}: *hekeldicht*
- 5^{en.}: *herdersang*
- 6^{en.}: *lierdicht*
- 7^{en.}: *bondig schrift oft pundticht*

In alle dese deelen der rijmkonst volgt men het *wonderbaer* ende het *waerschijnlijk*: want de waerheid is voor de historie, de waerschijnlijkheid voor de *poesij*. Een historieschrijver vermeldt het gonne geschied is: eenen *poet*, het gonne héft konnen oft moeten geschieden. So voegt hij tsamen het *waerschijnelyk*, met het *wonderbaer*, stellende de merkteeckens van sijnen held soo hoog, als de waerschijnelykheid gedógen kan. Soo verheft *Homerus* de grootmoedigheyd, en gramdschap van *Achilles*. En *Virgilius* de godtvruchtigheijd van *AEnéas*, ook siet men in beide niet dan algemeene stellingen: want t'gene *Achilles* doet uijt tooringheijd, kan passen op allen grammoedigen. Ende t'gene *AEnéas* plégt uijt godtvruchtigheijd, kan allen godtvruchtigen toegeeijgent worden.

Anders is het in de historie: de stellingen sijn daer bijzonder, en houden-voor, bij gelykenis, de daden van *Alexander*, van *Alcibiades*, van *Caesar* &a.

De geleerde en moeten niet qualijk nemen, dat onse bepalingen somwijlen te wijdloopig sijn; wij hebben hier in den oversetter van *Aristoteles* naergevolgt, en meer acht genomen op de beschrijving, en uijtlegging van de deelen der poësj, dan op de regels van de rédenschóle.

Eerste deel

Vande regelen der dichtkonst in 't gemeen

Volgens de voorgaende verdeeling vande regelen der dichtkonst in 't gemeen, sullen wy het eerste deel van dit werk

verdeijlen in drie verhandelingen; waer van d'eerste spreken sal van de *t'samenstelling* der verssen; de tweede van den *stijl*, de derde vande *kennis van het menschenherte*.

Eerste verhandeling

Van de t'samen: stelling der verssen

1e hoofdstuck

Van de maet der letter-grépen

Lettergrép is eene tsamenvoeging van verscheijden letteren, die eene enkel luijding maken, gelyk in *vader*, *va-der*, twee lettergrépen; in *kind*, een.

De letteren worden verdeelt in klinkers, en medeklinkers.

De klinkers in onse tael sijn vijf: *a, e, i, o, u*; den grijekschen ijpselon is bij ons een dubbeld *i, ij*; de *h* is eer een teeken van verheffing als eene letter.

Alle d'andere letteren buijten dese ses syn genoemt *medeklinkers*; om datse sonder klinkers geene lettergrép en kunnen maken.

Uijt de voornoemde vijf klinkers spruijten vijfthien dubbel klinkers of tweeklanken bij de Grieken genoemt *diphthongi* te weeten

gelyk in dese voorbeelden

ae	staet
au	dauw
aeu	raeuw
aeij	zaeijt
ee	leet

nota	eij of ei	beyd	beir
	eu	deur	
nota ij lijk	ie	stier	
	oe	toe	
	oeij	roeijt	
	oij	oijt	
	oo	doot	
	ou	rouw	
	ue	muer	
	uij	duijt	
	ou	goud	
	ouu of ouw	rouw	

De maet der lettergreepen word genomen uijt de duersaemheyd van haere luijding; dese is dry-der hande *lank*, kort, ende *twijfelachtig*.

lank, gelijk d'eerste in *vader*

kort, gelyk de tweede in *vader*

twijfelachtigh: gelyk de tweede in *vijanden*

Dese maet word onderscheiden door d'uijtspraek: Want die lettergreep werd voor lank gehouden, waermede de stemme sich verheft: en dese voor *kort* waermede de stemme valt; de *twijfelachtige* heeft noch val noch verheffing.

d'Instelling van d'uytspraek is gegrond op het gebruik, t'gene eigentlyk is eene vaststelling steunende op de tsamen stemminge der meest ervarene en geleerden.

Dit gebruik héft ider klink-letter syne maete gegéven: waeruijt spruijt d'oorspronkelyke lankheijd, of korthheid van de silve, ende hier uijt kan men eenigsins vast stellen dat *A.O.U.* uijt hunnen aert of instelling lank zijn, gelijk onderscheiden word door hunne luijdinge.

E, is doorgaans kort. *I*: somtijds twijfetachtigh; de dubbelklinkers of tweeklanken syn alle lank uijt hunnen aert.

Is aen te merken dat alle lettergreepen, die lank sijn uijt hunnen aert, kort worden door stelling: maer die *kort* zijn, worden noyt *lank*. By voorbeeld

*Waer heen vervoert de lust myn hert?
die godtspraek doet myn hoop te niet.*

Waer, en *spraek* sijn bejide lank uijt hunnen aert, en worden hier kort gerékent om de stelling, dat is te seggen, om dat sijn gestelt sijn voor, of achter lettergrepen, waermé de stemme geweldiger verhéven word.

Waer gelykt kort te sijn, om dat 'et staet voor *heen*. Waerop de luijding stàt; en *spraek* van gelyken, om dat 'et volgt naer godt, welcke lettergreep in dit word naer sich treckt geheel de kracht van de stem.

Sommige schrijvers willen houden staen, dat d'eenlettergrépige woorden kort, of lang syn naer de begeerte van den rijmer: maer sijn falen hier in grootelijcx, gelijk uijt het staende vers van acht lettergrépen bewesen word:

Geeft men nu de vrouw te veel toe. Daer is geen mensch soo rouw van gehoor, of is gewaer als dit vers word voorgelesen, dat 'et teenemael is buijten de maet: en zoude het eenige gelykenis hebben van een vers, men moest 'et soo stellen

Geeft men de vrouw te veel nu toe. En dan gevoelt men noch iet in *men*, t'gene hard valt, want *men* is kort uijt sijnen aert, en kan hier maer gedooft werden om dat *de*, t'gene daer aen volgt, noch korter luijd, ende om dese misslag te myden men moet seggen:

Men geeft de vrouw te veel nu toe. Dusdanige voorbeelden sal men met menigten ontdekken in de nauwkeurige over-

lesing van rijmwerken, en oeffening der rymkonst, waeruijt naektelyk sal bespeurt worden dat: *te, de, en, het, men*: en andere diergelyke, kort sijnde uijt hunnen aert, noijt wel in eenigerhande stelling voor lank kunnen gerekent worden.

2. Hoofdstuck

Van de verscheijdentheijt der verssen en eerst van de helden-dichten

De verssen, rijmen, of dichten in 't Nederduijtsch kunnen alle onder vijf soorten begrépen worden:

d'Eerste bestaan uijt twee loopende verssen van derthien lettergrépen, en twee staende van twelf.

De tweede uijt twee loopende van elf, en twee staende van thien.

De derde uijt twee loopende van negen, en twee staende van acht.

De vierde, uijt twee loopende van acht, en twee staende van seven.

De vijfde uijt gemengde maet.

Loopende versen sijn, die eijndigen met een kort lettergréep. *Staende*, die eijndigen met een lange.

d'Eerste worden genoemt *helden-dichten*: om dat sij gemeijnelyk tot stoffe dienen aen de helden-sangen, en treurspélen.

Ick segge *gemeijnelyk*: want het kluchtspel, en de *satijra*, of *hekeldicht* gebruiken ook de selve maet, maer in legeren stijl.

Men begint doorgaens met de *loopende*, en eijndigt met de *staende*, soo dat de halve sinnen passen op het *hemistichium*

of de sesde lettergreep, om de luijding t'halver wegen t'onderscheijden: bij voorbeeld bij dit van Cats

*Helena op een tijd een perel van de Grieken:
in 't wit gelijk de sneeu: in 't bloos gelijk de kriecken*

naderhand hebben sommige schrijvers, en voornamen *Van Vondels*, dese gelijkluijding, geoordeelt al te slap te sijn: soo dat sij de halve sinnen hebben afgebroken voor of naer de sesde lettergreep: ja dickwils met eenen halven, of geheelen sin over geschréden van t'eene vers in 't ander; en omwijken geeijndigt met afbreking van beginnende rijmen, gelijk in dese verssen *van Vondels lucifer*.

*Mijn belial ging héne op lucht en vleugels drijven
om uijt te sien, waer ons apollion mag blyven:
Vorst Lucifer sond hem, tot desen tocht bequaem
Naer t'aerdrijk: op dat hij eens naerder kennis naem
Van Adams heijl en staet, waer in d'almogentheden
Hem stelden:*

dese overschreiding schijnt te strijden tegen den aert en den klank van de rijmen, die naer tgebruik en t'gevoelen van de geleerde in andere talen, niet en mag gebroken worden:

Ende om de *leonina* vande Latijnen daer te laten, welkers rijmen altijd met de zinnen eijndigen; wij vijnden dies aengaende luttel voorbélden onder de schrijvers van desen tijd; uijtgenomen in onse tael; en den geleerden *Despréaux* stelt voor eenen vasten regel in sijnen eersten poëtischen sang, dat d'overschreiding van t'eene vers in t'ander, bij d'ouden in 't gebruik was; maer tegenwoordigh teenemael verworpen word, daer hij segt:

Et le vers sur le vers n'osa plus enjamber

en weijnig te vooren belast hij:

*que toujours dans vos vers le sens coupe les mots
suspende l'hémistiche; en marque le repos*

hier over vonnis te strijken past den geleerden. Doch om t'gevoelen van andere uijt te lokken, durven wij het onse voorstellen.

De reden schijnt te vereijschen, dat wij ons meer moeten voegen naer de Fransche schryvers, als naer de Grieken en Latijnen.

- 1° om dat het bouwsel van onse tael meer over een komt met die van d'eerste, als van de tweede.
- 2° om dat d'eerste met ons geene verssen kunnen maken sonder rijmen; daer de Grieken, en Latijnen hier aen niet verbonden syn.

Men kan hier tegen werpen, dat, dies niet tegenstaende, onse rijmen meer gelykenis hebben met grieksche en latijnsche verssen, dan met *fransche*, om dat wij gelyk d'eerste de maet der lettergrépen over al moeten waarnemen: terwijl de leste daer aen niet onderworpen zyn: Want het is hen genoeg, als sij de sesde, twelfde, en derthiende lettergreep op hunne maet doen staen. Sij passen weinig of d'andere over hands kort, of lank syn by voorbeeld

*C'est en vain qu'au Parnasse un téméraire auteur
pense de l'art des vers atteindre la hauteur*

soo begint Despreaux synen poëtischen sang; doch wij sullen dit hiernaer breeder verhandelen.

Dese waerneming van maet die in onse verssen soo versocht is, schijnt de selve meerder kracht te geven ende te maken dat d'overschreding ons zoo wel geoorloft zij als aen Grieken en Latijnen.

Ende voorwaer, indien 'er tegen Van Vondels stijl iet te seggen valt, ten is niet om dese reden: want d'overschreding,

en afbreking van verssen, hebben by hem haere behagelykheyd; mits hij dit niet en doet uijt gebrek van rijmen, maer om sijne gedachten met meerder indrukking, en meer naer den aert voor te stellen; ende dit doet hij bijzonderlijk in beschrijvingen van beroerten, en veldslagen, bewegingen van geweldige hartstochten, & daerin *Virgilius* seer wel naervolgende, waer van uijt hem dit diene tot voorbêld, daer hij *AEneas* voorstelt in t'uijterste gevaer vanden Troijaenschen brand:

ARMA VIRI, FERTE ARMA

het schijnt dat d'afbreking van dese worden door de luijding te kennen geeft den nood van eenen weireloosen, die roept om wapenen.

Sommige sullen daer tegen werpen dat men niet en kan redenen van d'eene tael tot d'andere, en dat 'et niet en volgt, dat, t'geene behagelyk is int Latijn, ook sal behagen int Nederduyts: maer het volgt seer wel, dat men magh redenen van d'eene beroerte tot een andere, die gelijk is, en dat schrikkige hartstochten altijd schrikkelijk zijn, soo wel in eenen Nederlander, als in eenen Romeijn; doch mits de poësj eene naerbootsering is van werken, men moet daertoe soo wel alle waerschijnelijke middelen gebruiken in onse taele, als in andere. Ik en kan mij niet laten voorstaen, dat, by voorbêld, eenen grammoedigen anders is int vlaems, als int grieks: indien synen hartstocht sijne gedachten voert hol over bol, syne woorden moeten dit doen blyken.

Men sal seggen dat 'et met de waerschijnelykheyd stryd, eenen overlopenden mensch te doen spreken in verssen; het is nochtans onwederleggelyk, dat de waerneming van de maet der lettergrepen seer noodig is, om d'overloopenheijd

volmachtelijk naer te bootsen, en dat inde rijmkonst de wonderbaerheydt soo wel versocht word, als de waerschijnelykheijd.

Ook schijnt dese tegenwerping meerder gesag te geven aen *van Vondels* in d'overschréding der rijmen, om dat 'et vele min waerschijnlijk is, jae onaertig is, sulck eenen haertstochtigen sijne buitensporige redenen met maet en geklang van rijmen te doen eijndigen.

Van de vier andere soorten van verssen

De tweede soort van verssen bestaet uijt twee loopende van elf en twee staende rijmen van thien lettergrepen:

Dese worden weinig naergevolgt, en hebben behagelijckheijd in luijding, t'sij datse met het rijm eijndigen ofte 'tselfe overschreden.

De derde bestaet uijt twee loopende rijmen van negen, en twee staende van acht lettergrépen.

En dese sijn de bequaemste in herders kouten, om hunne eenvoudige luijding, en gelyk-matigen klang. Sy mogen ook somwijlen overschreden, en afgebroken worden, maer soo geweldig niet, als de helden dichten.

De vierde, sijn van twee loopende rijmen uijt acht, en twee staende, uijt séven lettergrepen.

Dese hebben eenen ongemeenen klank: sijn vol vier, en aerdigheijd in hunne luijding, en dienen daerom wonderlyk wel tot minnepraetjens, soete deuntjens, en bevallige versiersels: sommige gebruiken dese staende maet van séven sonder loopende.

De vijfde soort bestaet uijt een gemengde maet, en dient eigentlyk tot lierdichten, welkers verscheijdentheijd soo menigvuldig is, als de gesinten der poëten.

3. Hoofdstuck

Van d'afméting der verssen

Alle dese ongelijke soorten van verssen syn daer in gelijk, dat sij de letter grepen overhands lank of kort hebben, naevolgens dat de leste lettergrépe lank of kort is. Desen regel is algemeen en doogt geen uijtneming ten sy in sang-tonen.

Sijn de verssen in loopende maet van 13, 11, 9 of min lettergrepen, alle sese die op d'onpaer getallen staen moeten *kort* zijn, om dat te leste lettergrép die op een onpaer getael staet *kort* is. Den selven regel is voor de paer getallen; tot voorbeeld dienen die volgende versen uijt *Van Vondels*; eerst dese twee van 13 uijt Lucifer

Heer Rafaël 'k verdien noch dreijgement noch toren.
Mijn helden hebben Godt, en Lucifer gesworen.

Daer siet men al d'onpaergetallige lettergrépen kort: de paer getallige lank; gelijk door d'uijtspraek licht bemerk word. *Heer* is lank uijt sijnen aert, om dat et in sich beslujt een dubbel klinker; maer *kort* door de stelling, om dat de stem in d'uijtspraek met d'eerste lettergreep van *Rafaël* verhéven word.

Siet hier een van elf lettergrepen uijt *Edipus*..

Wil desen vloek en pest te lande uijtjagen.

Een van negen uijt *Electra*.

Wanneer de morgen was herboren, dusdanige sal men vinden van alderhande maet in désen en alle andere goede poëten.

Van gelyken indien de versen sijn in staende maet van 12, 10, 8 of min lettergrepen, alle de paergetallige moeten lank zijn, om dat de leste lank sijnde, staet op een parig getal:

Hier volgen eenige voorbeelden uijt *Van Vondel*

1. uijt *Lucifer* van 12.
Geleende heerschappij staet los, en is geen erf.
2. uijt *Edipus* van 10.
*En acht geen mensch gelukkig in zijn staet
Eer t'leven endt, en naer zijn wensch vergaet.*
3. uijt *Electra* van 8.
Die stil zijn ramp betreuren moet.

Den selven regel is voor d'onpaergetallige verssen in staende maet; al d'andere diergelyke moeten de leste volgen, gelijk dese uijt het *Leeuwendalers* landspel vanden selven poët.

*Op dit groene speeltooneel
In dit boere land prieel.*

Uijt dese, en ontalijke andere voorbeelden kan bewesen worden dat allerhande verssen de lettergrepen moeten overhands lank hebben, en kort; doch hier onder en worden niet begrepen velerhande rijmen, die gemaekt worden op zangtonen, en diergelyke, gelyk het volgende gepast op eenen trommelslag, waer in d'eerste lettergrép kort, de vyfde lank ende de sesde kort is. *Ter wapen ter wapen, o Beelsebubs knapen.*

Wanneer men maet-sangen moet naervolgen met woorden, dan moeten de woorden de selve maet hebben; anders word de maetsang geschonden, of ten minsten seer gepraemt; maer desen regel neemt geen plaets in verssen, die dienen tot uijtspraek, waerin altijd d'eersten regel moet gevolgt worden.

Tegen dese regelen van d'afmeting der versen falen alle de fransche schrijvers, gelyk wij hiervooren begonst hebben aen te teekenen; ende men vind onder hen weijnige verssen, die anderen naem verdienen, als dien van *rijmen*, mits sy

slechts bestaan uijt gelijk getal van lettergrépen, en rijmklanken; waer de maet alleenelyk waergenomen word in twee of ten uijtersten drij lettergrépen; al d'andere worden lank of kort gestelt, volgens den val of de gezintheyd van den poëet: eenige voorbeelden sullen dit beter doen vatten. 1. uijt *Corneille*, in sijnen *Cid*.

Entre tant des amans, dont la jeune ferveur...

Dit is een helde vers in staende maet van 12 lettergrepen, waarvan de sesde alleen met de twelfde in d'afmeting goet sijn, gelijk hier aengeteekent is, en seer vreemd luid, t'geen men uijt de goede maet van t'volgende beter sal onderscheyden

Adore votre fille, et brigue ma faveur,

dit vers is goet en staet, gelyk men segt, op syn koten.

2. uijt *Racine*, in sijne *Berenice*.

*Cette bouche à mes ijeux s'avouant infidelle
m'Ordonnat elle même un absence éternelle*

3. uijt *Despréaux*, art poétique. chant 2e.

*Telle qu'une bergere au plus beau jour de feste
De superbe rubis ne charge point sa teste.*

Dusdanige misslagen tégen de maet, vind men in alle hunne werken; de welke nochtans de volmaekste zijn die oijt onder hunne landgenoten hebben uijtgeschenen, soo om de waerneming vande konst régelen, deftigheyd van gevoelens, afbeelding der hartstochten, verheventheijd van gedachten, en eigendom van stijl, als om de rijkheijd, en uijtgelesentheijd vande tael; om welke uijtneemde hoedanigheden sij onsterfelyken lof verdienen by alle nakomelingen. Ook moeten wij bekennen dat wij op verre nae niet bereyken kunnen hun schranderheijd, aerdigheijd, en geleertheijd. t'Is echter verwonderens weerdig, dat dese landaert, die soo snel is van

gehoor, tot heden niet ontdekt heeft d'onaengenaemheid der maet-schennis, die in alle hunne versen bemerkt word. Hiertoe doet veel de soetheid van hunne tael, die met seer weijnig medeklinkers, en qualijk geene tweeklanken beswaert is: Diensvolgens seer korte en lichte lettergrepen voortsbrengt, die om dese redenen ten hoogsten soetvloeiend ende zijn. Voegt hier by, dat er niet een woord van een lange en twee korte lettergrepen, *dactylus genoemt*, in hunne tael te vinden is: soo dat alle hunne woorden dienen om verssen te maken. Anders is het in onse tael, waer ontelbaer dier gelyke woorden syn, gelijk alle *participia* of *deel woorden*, als *minnende*, *loopende*, *étende* & die onbequaem syn om te rijmen, en int midden vande verssen slappe maet veroorsaken: want men is gewaer geworden, dat de beste wijze van spreken in onse tael over eenkomt met dese overhandsche maet van korte en lange lettergrepen, om dat twee korte naer elkanderen volgende te slap zijn, en twee lange te hard, door de menig-vuldigheid van medeklinkers, tweeklanken, aspiratien, of verheffingen, waer van onse tael vol is.

Wel is waer dat wij boven alle tongen, rijk sijn in enkellettergripige woorden: maer daer tegen zijn ons noodig menige *ledakens*, en *voorsetselsn*, die in andere talen min versocht worden; en als dit soo niet was, de menigte van medeklinkers is genoegsaem om onse tael te beswaren.

Dese, en meer andere redenen verbinden ons tot eene stiptelijke waernéming van de maet der verssen, om onse tael die van haer eijgen swaer en hard is, voor te stellen in d'alder meeste lichtigheid, en soetvloeiendtheid die sy sonder onderhouding deser regelen noijt bekomen kan.

4. Hoofdstuck

Van de gedaenten of figuren rakende de stelling der verssen

De voornaemste figuren der Nederduijtsche rijmkonst sijn drij: waervan d'eerste *d'afmeting* der verssen belangt, d'ander twee de *verkorting*, of *verlanging* der woorden.

d'Eerste bij de Grieken genoemt *synalephe* bij de Latijnen *elisis*, mag bij ons geseijd worden *afbréking*: en is eijgentlyk eene vernieting van een voorgaende E, die voor een ander volgende klinkletter word verslonden.

Ik segge *vernietiging van een voorgaende E*, want d'andere klinkletters sijn daer aen niet onderworpen; en houden altydt haere volkomen luijding, het 'sij dat 'er een *vocalis* volgt ofte niet; waer uijt kan besloten worden, hoe licht en teer bij ons is dese klinkletter.

De hedendaegsche rijmers passen daer weijnig op, en rekenen dese letter altijd goet, schoon of er een ander klinkletter volgt, t'gene de verssen geene kleijne hardigheyd, en onaengenaemheijd veroorsaekt.

Om welke redenen alle goede poëten en voornamentlijk *Van Vondels*, dese misslag nauwkeuriglijk gevluucht hebben, soo blijkt uijt dit volgende uit synen *Lucifer*

Te quetsen de genade, en liefde, en majesteijt des ryken vaders.

Bij de Latijnen wierden alle klinkletters verslonden, ook door de *H*, die bij hen, gelijk bij ons, eene enkele verheffing is, maer onse rijmen schouwen dese hardigheijd, en behouden d'*E*, voor de *H*, gelijk in dit vers uijt voornoemde *Lucifer* te zien is

Dan schijnt de helder vlam der seraphijnen duijster.

De *E* op de sesde lettergreep overschietende, is bij *Van Vondels*, als by de fransche poëten, eene konst-aerdigheid, gelyk in 't volgende uijt het selve treurspel word aangewesen:

Wij ijvren voor Godts eere, om Godt sijn recht te geven.

Beijde d'andere gedaenten ofte figuren, die de *verlanging* of verkorting der woorden aengaen, worden in het griecx genoemt *epenthesis*, en *sijncope*.

Epenthesis ofte tusschenstelling geschied wanneer men van eene lettergreep twee maekt, gelyk in dit vers uijt gemelde *Lucifer*.

door schild, en harrenas, en helm van diamant.

waer gestelt is *harrenas* voor *harnas*; van gelyken segt men *oorelog*, voor *oorlog*, *hellem* voor *helm* &a. Dese figuer, of gedaente dient omsichtelyk gebruykt voornamelyk in woorden, waervan geene voorbeelden by goede schrijvers gevonden worden. De hedendagsche rijmers, die eerst de pen beginnen ter hand te nemen, laeten sich voorstaen dat sij soo wel als *Van Vondels* mogen gebruijken soodanige figuren, of toelatingen die uijt eerbied, alleenelyk in voortreffelyke schrijvers gedooft worden. Door dese laetdunkentheydt stelt men dagelijcx inde verssen *werrik*, voor *werk*, *perrik* voor *perk*, *korrik* voor *kork*, *gallem* voor *galm*, en andere stoute uijtdrukkingen van lettergrepen, die nergens toe verstreken, dan om de maet te verslappen, en de tael te verbasteren.

Sijncope of *afneming* geschied wanneer men van twee lettergreepen *eene* maekt; gelyk in dit vers uijt *Van Vondels Lucifer*.

Hij wrévlig aengevoert van onversoebren wrok.

waer is gestelt *wrévlig* voor *wrevelig*: en *onversoebren* voor onversoebaren.

De *sijncope*, of *afneming* geschied in 't midden van het woord, of in 't eynde.

In 't midden, gelijk gesien is, en blijkt uijt navolgende: als *d'oud'ren* voor *d'ouderen*, *spieglen* voor *spiegelen*, *ed'len* voor *edelen*, *nedrigen* voor *nederigen* &a. Sij bestaet inde nalating van eene of twee klinkletters, gelyk de bijgebragte voorbeelden aenwysen.

d'Afneming in 't eijnde van t'woord, neemt eenen medeklinker weg, om beijde de klinkers t'samen te voegen, gelyk: te *vreen* voor te *vreden*, *mogentheem* voor *mogentheden* &a., dese is seer in 't gebruik.

Wat d'eerste belant, sij moet seldsaemer gebruikt worden, bijzonderlijk in een sedeljk, en eenvoudig onderwerp. In uijtbeelding van geweldige hartstochten, beschrijving van veldslagen, statige rédeningen, en diergelijke heeft sij meerder behagelijckheid: In sommige gevallen heeft sij ook haere soetigheid voornamelyk in t'eijnde van t'vers, gelyk in dese verssen uijt gemelde *Lucifer*

*De suyvere wijsheijd wouw ten deel haer wel beségelen
Ten deel uijtsluyten sich te schikken en te regelen*

waermen om de rijm lesen moet *bezéglen*, en *réglen*. En dit geschied sonder dat het gehoor eenige hardluyding gewaer word, gelijk ook in de volgende uijt het selve treurspel:

*..... de starren over hoop
wan orden, orden en geschiktheyd overrompelen in dien
de bron van t'licht haer klaerheijt quaem te dompelen
int graf van een moerasch.*

Dese toelating staet ook wonderlijk wel aen, aen onse nieuwe schrijvers, die sich laeten voorstaen *Van Vondels* stijl niet nagevolgt te hebben, ten zij men dikwils hunne rijmen siet eijndigen met *anderen*, *malkanderen*, *ségenen*, *régenen*, *won-*

deren, donderen ende soo voorts; doch met dese te dikwils in 't werk te stellen, maken sij eene behagelyke zaek, onbehagelyk.

Van Vondels schijnt wel den eersten te syn, die dusdanige rijmenswijze heeft in twerk gestelt: immers voor hem heeft men daer van weijnige, of kranke voorbeelden. Dien uijtstékenden man heeft aengemerkt dat onse taele eenige hoogdraventheyd heeft ten deele over eenkomende met de grieksche en latijnsche: En om dese redenen heeft hij getracht niet alleen in de denkbeelden, maer ook in d'uijtdrukking, *Homerus*, en *Virgilius* naer te volgen, die aengeleijd hebben om selfs door den trant van hunne verssen, en klank der woorden hunne gedachten uijt te beelden, volgens t'gene *Despréaux* of *Boileau* segt van den eersten.

*Il imprime jusques dans ses mots et ses syllables l'image
du peril. Dat is hij drukt selfs in sijne woorden, en lettergrépen
t'afbeeldsel van t'gevaer.*

Vijfde hoofdstuck

Van snijdinge of cesura

Snijding, is eene verdeeling van woorden in d'afmeting der verssen, waer door de voeten aen malkanderen hangen.

Om dit wel te vatten bemerk:

Dat d'*alexandrijnsche*, of helden verssen in loopende maet, bestaen uijt ses voeten, en half: in staende maet, uijt ses voeten; ieder voet begrijpt twee lettergrepen, waer van d'eerste *kort* is, de tweede *lank*, makende, volgens den konst-naem eenen *jambus*.

Desen regel kan dienen voor alderhande verssen, behoudens eene kleijne veranderinge.

Dit voor-aen-geteekent synde, segt men dat de *cesura* of *snyding* der voeten noodig is om goede en vloeiende verssen te maken; tot voorbeeld diene dit vers waer geene *cesura* is

Bemerkt voortaan Menalc wanneer Apol gebied

Hier siet men twelf lettergrépen in ses voeten verdeijlt, die alle ses op hun eijgen staen, en hard luyden ten opsicht van t'volgende:

Menalcas let voortaan als Phoebus u gebied.

Niemant kan loochenen of dit leste vers gaet het andere te boven in soetvloeijsheyt: waeruijt volgt de noodwendigheyt der *snyding* of *cesura*, gelyk hier aengeteekent is.

Menal | cas let | voortaan | als phe-bus u | gebied

cas afgesneden van *menal*, en gevoegt met *let* maekt eenen sachten voet, gelyk, *als* gevoegt met *phe*, en *bus* met *u*.

Om dit uijt te werken moet het vers beginnen met een woord van drij lettergrepen gelyk *Van Vondels* Joseph in Dothan

Bedriegers gaet bedriegt de harsse-loose simp'len

of met een lettergropig woord gelyk t'volgende:

En kleijne kinders, maer geen man die herssens heeft.

doch mits onse taele in enkellettergrépigze zeer vruchtbaer is, begint men gemeynelyk met dese de verssen. Ook is het goet met twee eenlettergropige te beginnen, als daer op volgt een woord van drij lettergrépen gelyk

Met sijn godtvruchtig bed in sijne bilhaes schoot

of met drie, als diergelyk volgt, gelyk

Als gij zoo schaemteloos op vaders acker saeijt.

of met een woord van twee lettergrepen, als daer op volgt een enkel-lettergropig, gelyk uijt hetselve treurspel

Gelyk of eenig wild den jongen had verbeten

Echter op wat wijse men beginne of voortgae; het is hoog-

noodig, dat 'er ten minsten twee snijdingen komen in een helden vers, of dat de lettergrepen zoo gekeurt sijn, dat zij uijt hunnen aert overhands kort zijn ende lank; gelyk uijt het selve treurspel.

Dan steent en trapt den vloed, tot dat men hem verquik.

Alhoewel nochtans dat dit vers op sijn maete staet, t'is seker dat men soo veel t'mogelijk is, de ménigte van d'eenlettergripige vluchten moet, om de snyding te behouden.

Dese *snyding* of *cesura* neemt geen plaets in de sesde en sevende lettergrép, die altydt van elkanderen moeten gescheijden zijn, gelyk te vooren is aengeraekt, en bewesen uijt L'art poetique, van *Despréaux*, want anders heeft men moeijt om de maet t'onderscheyden.

Van Vondels gaet somwijlen dien regel te buijten volgens dése voorbeelden uijt sijnen *Palamedes*.

Der goden vader, afgestegen inde wolken. voorts
De seelien vloeken d'onherbergelyke zee: noch
Daer is den loon der langgepleegde vuijligheden: en
De daken stierense ongehuijsvest altyd voort: in tselve
De winden hem aen d'ongenadige oevers jagen.

Men siet in dese vijf verssen de sesde lettergreep vast aen de sevende, t'gene in soodanigen poët als *Van Vondels*, verontschuldigt, maer in alle andere, tegen gesproken word.

Onse hedendagsche rijmers, die nauwelijcx den eersten voetwegh naer *Parnas* betreden hebben, trekken dese toelating t'hunner voordeel, en durven dese dikwilsverscheijde reijzen gebruiken in een kleijn rijmwerk, als of sij by de geleerde in zoo groot gesag waren als *Van Vondels*.

Indien dese vrijheijd somwijlen mag genomen worden, dit moet geschieden in ongemeene voorvallen, waer het hert door geweldige hartstochten word aangedreven, gelyk in de

beschrijving van eenen held, die van sijne vijanden overvallen, en gevelt was:

Hij lag ter aerden sonder wapen, sonder schild:

Van Vondels eindigt dikwils den halven of geheelen redensin met de vijfde lettergreep ende dit heeft ook somwijlen syne behaegelykheyd behoudens dat daer op volge een enkellettergrepig woord: anders is het ten uijttersten hard: ook moet de wijze van maetbréking niet al te dikwils en sonder groote reden gebruikt worden.

Sesde hoofdstuck

Van de stootende médeklinders

De medeklinkers worden gesejd elkanderen te stooten, als het voorgaende woord eindigt met dien medeklinker, waarmede het volgende begint: bij voorbeeld

Leijdt teun naer reijnaerts sluijs.

Men siet daer twee *t, t*, twee *n, n*, twee *r, r*, en twee *s, s*, die tegen elkander stooten, d'uijtspraek moeijelijk, de luijding onaengenaem, ende de maet hard maken.

Dese misslag glijd ongevoelijk inde verssen; doch moet met alle neerstigheijd geschouwt worden, bij sonderlijk in onse taele, die soo overlast is met méklinkers dat men 'er (: de H megerekent :) in sommige woorden vijf of ses telt tegen eene klinkletter gelijk in:

schult, schacht, plicht, swelght &a

Het is dese menigvuldigheijd van méklinkers die onse taele swaer en hard maekt inde luijding: weijnig woorden eindigen met klinkletters, en daerom moet men wel acht nemen

dat de selve noijt elkanderen en stooten, maer voornamenlijk de *S* en *X* gelijk in dit vers,

was Xerxes eertijds zoo beroemt om sijne macht

In dusdanige gevallen moet men trachten den zin te veranderen.

Tweede verhandeling **Van den stijl in rijm-en-reden-konst**

1^e Hoofdstuck

Van den stijl in 't gemeen en bijzonder

Stijl is eene stelling van de taele, die verscheijden is naer verscheijdentheyd der handelingen, volgens het gebruik der plaetsen, en tijden.

Den stijl is tweederleij

1^{en} Stijl van spreken. 2^{en} Stijl van schrijven.

Wij handelen van den lesten.

Stijl van schrijven word verdeelt in *vrijen* en *gebonden* stijl.

Den vrijen stijl in t'algemeen is tweederleij:

1. kort, en gedrongen.
2. lank, en vloeiende.

kort en gedrongen, als

	van tsamenspraek
Stijl	van brieven
	van konstlessen &a

Lank, en vloeiende als

	van redeningen
Stijl	van sédelessen
	van geschicht schriften &a

Den gebonden stijl (: waervan wij besonderlijk spreken :) is eene behagelijke, en geestige opstelling vande taele, geschakelt door sekere maet van lettergrepen en rijmen.

Desen is ook tweederleij in t'gemeen

1. den *sterken Stijl*.
2. den *soeten Stijl*.

Door den *sterken Stijl* word verstaen den genen, die gesenuwt en gebroken is doch sonder duijsterheijdt en hardigheijdt.

Door *soeten Stijl* word beteekent den genen, die vloeiende en gelijk is, doch sonder slapheijdt en wijdloopentheydt.

Onder den sterken stijl sijn begrepen

- 1° de helden sängen.
- 2° treurspélen.
- 3° schimpdichten.
- 4° bondige rijmwerken &a.

Onder den zoeten stijl

- 1° minnesängen.
- 2° kluchtspelen.
- 3° zéde dichten.
- 5° lierdichten &a.

Stijl van *helden sängen* is een sterke en verhéven stelling vande taele, onderscheijden door seldsaeme beschrijvingen, inbrengingen van sprekende personaedjen, aerdige, en eijgene gelijkenissen, en versierselen.

Stijl van *treurspelen*, is een statige hoogdravende, en tsaemen eenvoudige stelling van de tael bijwijse van t'samenspraek verssiert met algemeene sinspreuken en bij-sondere gevoelens.

Stijl van *schimpdichten*, is sterk, gebroken en senuwachtig, bij wijse van vertelling, ondermengt met ingebragte voor-entegenrédenen.

Stijl van *bondige rijmwerken*, is spits, en geestig vol aerdige grepen, en speligen.

Dese sijn de voornaemste, die onder den sterken stijl kunnen gerekent worden.

Onder den soeten stijl is begrepen.

Stijl van *minne sangen*, ende is een soetvloeiende en streelede stelling van taele, verssiert met alle de uijtgesochtste vonden, verbédningen, en stréken van de Liefde.

Stijl van *kluchtspelen*, is een vloeiende en gemeene stelling, bij wijse van t'samenspraek, tusschen borgerlyke persoonaedjen.

Stijl van *sededichten*, is een vloeiende ende tsamen verheven stelling, by wijse van redening, verssiert met korte gelykenissen en voorbeelden.

Stijl van *herderspraken*, is eene geestige, soetvloeiende en eenvoudige stelling vande taele, getrokken uijt den aert van alle landsbésigheden en veld-genuchten, somtyts bij wijse van tsamenspraek, somwijlen van beschrijving.

Stijl van *lierdichten*, is een soete, geestige, en tsamen benépen stelling dienende tot stoffe van lof, en maetsangen.

Dese tweederhande stijlen, gelijk wij hier gesien hebben, kommen somwijlen te samen: maer den naem word altijd genomen volgens de hoedanigheid, die alder meest uijt schijnt.

Om dese verhandeling van de verscheidentheijd des stijls op te helderen, sal het hier niet qualyk passen, voor te stellen in eene schets de verschillende kenteekens van beijde de doorluchtigste poéten onser Nederlanden *Cats* en *Van Vondels*, voor welkers schriften noch tegenwoordig vele geleerden verdeelt sijn.

Dese ondernéming sal misschien voor eene vermételheijd

verwesen worden bij sommige stuer-en-een-sinnige berispers; doch al hun smallen, en knabbelen beroert mij weijnig; ik geve mijn gevoelen voor geen vonnis, maer tot een spoor aen geleerder en verstandiger, om door desen middel de waerheijd naekter voor den dag te brengen.

Den hooghgeleerden en soetvloeienden poéet *Jacob Cats*, heeft bij sijne landgenoten veel eer ingeleijd, ende eenen onsterfelijken naem verdient, door soo menige sedige, gestichtige en leersame rymwerken, waermede hij onse tael en landaert heeft verheerlijkt.

Men moet bekennen dat voor hem weijnigen der duijtsche poëten sijn beroemt geweest.

Hij gelijkt voornamelijk den eersten te sijn, die de Musen in Nederland heeft stede gegeven.

Sijne uijtstekende staets-bedieninge, en geleertheyd geven gewicht aen syne wetenschap.

Sijne liefalligheid, en welgeboren aert, schijnen uijt in alle syne werken; men kent, men siet hem over al, eerbaer, gelijkaerdig, beléeft, zachtmoedig, vrédszaam, openhertig, liefgetal vriendelijk wijs ende geleert stijl en verheventheyd van gedachten.

Hij stijgt op eenen oogenblik, als eenen tweeden Homerus van den aerdschen grond, tot in de hemelen en trekt in sijnen vaert met hem na om hoog, al wie sijne werken aendachtelyk overleest.

Sijnen geweldigen uijtsprong maekt hem ongelijk aen sich selven; soo dat hij somwijlen langs d'aerde kruijpt, somwijlen sich verheft boven d'opperste hemel kreijsen; in sommige van sijne treurspelen is hy onnavolgelyk.

Men ontdekt in hem de keest van de taele: in oversettin-

gen heeft hij niemand sijns gelijk; getuijgen, vooral, is sijne vertaling van *Virgilius* tweede boek.

Hij is uijtnemende in *helden sangen, treurspelen en hekel of schimpdichten*, die de spitsheijd, en scherpheijd van sijnen geest genoeg te kennen geven.

Sijnen stijl is sterk, zenuwachtig; maer hard en duijster; en om dese redenen sijn sijne tooneelspelen weijnig spélbaer.

Hij is onaengenaem door verminkte, nieuwe uijtgesochte, en duijstersinnige woorden; verdrietig door lange *tusschen sinnen* metaphora (a) mishagelijk door vergesochte en ongeschikte *leenspreuken* (b).

Hij is niet teenemael vrij van maet, en woordenspel, en geeft sijnen stijl somwijlen te vele hoogdraventheyd tegen sijn (C) eijgen regelen.

Hij is sterk beduidende, en vruchtbaer in koppelwoorden; doch ondertusschen onaerdig, en dubbel sinnig.

Hij is den eersten, immers den aensienelyksten, die ingebracht heeft den gebroken styl en d'overschreding van t'eeene vers tot 'et ander, sijne sinnen eijndigende naer de reden, sonder insicht, van de rijmen. Men moet bekennen, dat hij in beschrijving van veldslagen, en treurwerken: in afbeelding der hartstochten van gramschap, schroom, droefheyd, wanhoop, en diergelyke, niet alleenelijk de Nederlandsche poéten, maer ook alle die van andere tongen deser eeuw verre te boven gaet.

In de hartstocht van liefde is hij slap, onaerdig, rouw, oneerbiedig, ongeschaeft, en somtijds oneerbaer; getuijgen synen *Joseph in AEgypten, Sampson &a*.

De rijmers van desen tijdt willen alle *Vondelianen* sijn; sy volgen-nae alles wat in hem hard, en hoogdravend is; maer versuijmen sijn orden, aerdigheyd, statigheyd, schranderheijd

en geleertheyd. Dus vervallen sij in woestheyd, duijsterheyd, en ongeschiktheijt; en maken van de soete rymkonst (die soo wel aerdig, en behagelijk, als benepen en gebonden syn wil:) een tsamenstel van sin-redenen die, sonder eenigen streelenden maetklank het gehoor niet min moeijelijk vallen, dan een onaengenaem, en ongeschaeft kooldicht. Voorwaer om soo te knorren, te schallen, en te rammelen men soude, mijns oordeels, beter sijne gedachten in een vloeyenden, en ongebonden stijl voorstellen. Want waer om sijn de verssen uijtgevonden? om veele redenen waervan de voornaemste sijn:

- 1° Om Godts lofsangen, wetten en andere deftige saken dieper het geheugen in te printen.
- 2° Om door soeten klank te vermaken.
- 3° Om door verheffing, vernedering, en verandering van op- en nedergaende thoonen, de hartstochten, gevoegelyker uijt te drukken.
- 4° Om sedige gedachten, en statige stokregels met deftige spreuken t'ondersteunen.

Want anders moeten aen d'oore klinken de rédeningen van eenen koning, dan die van eenen landsman: anders die van een *tijran*, dan van eenen *minnaer*. anders die van een vrédzaam mensch, van die van eenen wanhopigen &a.

Wat sal men dan seggen van de gene, die in alle gevallen, en hartstochten gelijken trant gebruiken, en hunne verssen soo wel verminken in voorhoudinge van liefde, als van doodts vonnissen? Wat van soo menige onsappige, slappe, en gesochte herhalingen, die genoegsaem te kennen geven het gebrek van vruchtbaerheijd soo in taele als in geest?

Wat van dat verdrietig woordenspel, soo gevluucht van alle de geleerden, dat men, in d'eerste scholen de leerlingen da-

gelijkx waerschouwt, hoe neerstig sy t'selve moeten schouwen?

Is er iet soo smakeloos, en tegenstékende als dit?

Ontroemde roomen, roemt nietmeer? als dien *hatelyken haet*. die *dolle dolheid*: die *blinde blindheid*, en diergelijke noch veel erger letterspélingen, waarmede de kinders sich plegen besig te houden.

En soude men durven seggen, soodanige beuselingen uijt *Van Vondels* geleert te hebben?

Eyndelinge, om dese verhandeling te besluyten, men stelt voor vast, dat men geen en beteren regel kan geven van den stijl, dan de naturelyke uijtdrukking van 'tgedacht: want nadien de woorden teekenen syn van onse gepeijzen, soo is dien stijl den besten, die de gedachten op t'aldervolmaekste uijtdrukt. Maer dien stijl drukt de gedachten op t'aldervolmaekste uijt, die de selve naer hunnen aert, kort, klaer ende naekt voorstelt, dien volgens is desen stijl den besten.

Die desen grondregel wel sal navolgen, sal in 't werk stellen den soeten stijl van *Cats*, en den sterken van *Van Vondels* naer vereijsch van de saek: en daer nevens ontvluchten alle overtollige gesochte dubbel sinnige, spelende, en duijstere woorden en sinnen, die de naekte en natuerlyke uijtdrukking der gedachten tsaemen met het verstand der aenhoorders belemmeren.

2° Hoofstuck

Van het wonderbaer in rédening uijtschijnen in de rijm- en redenkonst

Wij hebben in 't kort voorgesteld den aert, ende het wesen van den stijl, nevens syne onderscheijdentheydt. Dese wor-

den door de konst aangewesen, en geleert: maer de natuer geeft aen sommige verstandenen eene uijtmuntende en verhevene hoedanigheid, die in hunne werken uijtschijnt, en waardoor zij met geweld de genegentheyd van hunne toehoorders overmeesteren, en wegsleijpen.

Dese uijstekentheijd word gekent, soo wel in den soeten, als in den sterken stijl: mits sy waerlijk is een milde gift, en gave van de natuere, die nochtans door d'oeffeninge geschaeft, en verluijstert word.

Dit is eijgentlyk t'gene men *wonderbaer* noemt in de redening, en t'gene in de selve voortbrengt d'hoogste uijtnementheijt, en de volmaektheijd, waer door der toehoorders gemoederen verbaest, vervoert, en weggerukt worden; soo dat sy sich selven aen dit overwinnende geweld met genucht, en voldoening overgeven.

Dit *wonderbaer* en is niet gelegen, noch in de scherpsinnigheid van uijtvinding, noch in het oordeel van beleidning: maer in eene als goddelijke verheventheijd van den geest, die de rédening alvermogende maekt door versaemeling van krachtige, eijgene, en hooge gedachten, en levendige hartstochten, uijtgebeeld door bediedelyke woorden, en konstige gedaentens of figuren.

Daer is geseijd: *dat het wonderbaer bestaet in eene verhéventheijd van den geest, maer niet in verheventheijd van stijl: want den stijl kan verheven sijn sonder het wonderbaer; bij voorbeeld den oppersten beheerscher der nature heeft met een woord het licht voorts gebracht.* Daer is eenen verheven stijl, maer sonder verheventheijd van geest; want daer en is niet wonderbaers: maer, *Godt heeft geseijd: dat het licht worde, ende het licht is geworden.* Desen wonderen draeij van uijtdrukking, die soo wel aenteekent d'onderdanigheid van het

schepsel, aen de bevélen van den schepper, is met 'er daed verheven, en behoud iets goddelykx.

Alhoewel de verheventheijt van geest, gelyk gesejd is, haren oorspronk neemt uijt de natuer, nochtans moet den *poeet*, en redenaer, die daarmede gebooren is, de selve voeden met hooge en deftige verbeeldingen, en ondernémingen; sijn hert, en gemoed voegende naer alles wat 'er groot, en aensienelijk is, om daer door te bekomen eene welbereijde hebbelijckheijt of gewoonte in d'onderhouding, en voortsbrenging van edele en verheven gedachten.

Voorders sal hij tot dien eijnde sich selven oeffenen inde *natuerkunde*, *sedeleer* & a afspiegeling van de daeden, en spreuken der helden; waer onder, tot voorbeeld, diene dese antwoord van *Alexander*, als *Darius* hem déde aanbieden d'helft van Asien met sijne dochter ten huijwelijcke: *wat mij belangt*, zej hem *Parmenio*, *indien ik Alexander waere*, *ik souw dees aanbieding waernemen*. *Ende ik ook* (wederleij Alexander) *waer ik Parmenio*. Ist niet waer, dat men moest Alexander sijn, om soo te antwoorden?

Homerus is hier in uijtnemende: sijne gedachten sijn al verheven, gelyk men sien kan in de beschrijving van de godinne des tweedragts, die (seijd hij)

Het hoofd in d'hemelen, de voeten heeft op d'aerd. Dese grootheijd, die hij haer toepast, is min d'afmeting van de tweedragt, als van het begriip, en de verheventheijd van *Homerus* geest. Dusdanige voorbeelden siet men overal in sijne werken.

Het is dan eene verheventheijd van geest, waerin gelegen is het wonderbaer der redening, en die de selve alvermogende maekt door drij middelen.

1° Door versameling van krachtige, eijgene, en hooge gedachten, gelyk uijt *Homerus* bewesen word:

2° *Door levendige hartstochten.*

Gelijk *Homerus* in verheven gedachten, soo is hij ook uijtnemende in levendige hartstochten. Syne werken sijn te samen vol geest, en vol vier; hij doet sijne lésers gevoelen de bewegingen van toornigheid, stouthéid, wraek, droefhéid, onduldigheid, wanhóop, liefde, medelijden & door voorstellingen die soo lévendigh sijn, dat sij het hert geheel innémen. Sijn *Ilias* verbeeld meer eenen inwendigen, en geduerigen hertestrijd, waer allerhande bewegingen tegen elkanderen in slagorden staen, dan eenen openbaren oorlog die ontelbare volkeren met vier en stael tegen een aenvoert, daer en sijn bij hem geene kleijne hartstochten; sij gaen alle over al de maet te buijten.

Wy sullen hier van metter tijdt in 't bijzonder handelen. (Siet het blad 284).

3° Om *het wonderbaer* volkomelyk uijt te werken, moeten dese gedachten, en hartstochten uijtgebeeld worden door deftige bediedelijke, en welgeschikte woorden, en konstige gedachten oft figuren.

Aengaende de woorden, sij moeten *deftig*, *bediedelyk* en *welgeschikt* sijn.

Deftig, dat is verhéven, niet laeg, noch kruijpende; maer afbeeldende de grootheid der gedachten, gelyk dit uijt den *Cide* van *Corneille*

Quelle inégalité ravale ta vertu?

Wat ongestadigheid vernedert uwe deugt?

Deftig, dat is niet gemeen: geen straetwoorden, maer soodanige, als bij geleerden in gebriek syn. Hier tegen faelt sekeren schrijver, handelende vanden lof der nederduijtsche rijmkonst, waer hij segt

Of soude Belgica een spelle wel bijsteken.

Spelle bij steken, is een straetwoord:

Bediedelijk, dat is *klaer*, en uijtdrukkelijk; soo dat sij sonder duijsterheijd, noch dubbelsinnighejd het gedacht naekt en zichtbaer voor oogen stellen. Siet hier tegen een grove misslag in dese verssen

Lofdicht van Ninove

⁽¹⁾*Eer de wijsgerigheijd heeft naektelijk ontdaen*

Den knoop der onrust van het licht, der son, en maen. dat moet bedieden *eer de wijsgerigheijd den loop van son, en maen ontdekt hadde.*

Welgeschikt: de woorden moeten daerenboven *welgeschikt sijn*; dit is, *welgeschikt in sin*, en in luijding.

In sin. Volgens de regelen der letterkonst.

In luijding. *Voor de versen*, volgens de maete der rijmkonst; *voor den lossen stijl*, volgens den val der woorden; waertoe men het gehoor moet te rade gaen, om stiptelijk t'onderscheijden welke luijding best behaegt.

De woordenstelling is gelijk een welgeschikt lichaem, het gene syn voornaemste uijtneementheijd schuldig is aen de versameling en evenbedeeltheijd der leden. Schoon of een litmaet in sich selfs niet aensienelijx heeft, het maekt nochtans, met al d'andere, een volkomen lichaem: soo is 'et met de woorden, als sy in den sin op hunne plaets gestelt syn, en met een behagelijke luijding beginnen, en eijndigen.

Dus luijden dese versen uijt *Van Vondels Lucifer*

*Al schijnt het geestendom al d'ander t'overtreffen,
Godt sloot van eeuwigheijd het menschdom te verheffen*

men siet het tegenstrijdig in de volgende gemelde lofdicht

(1) In margine: Lofdicht van Ninove.

⁽¹⁾ *Denkt ondertusschen, dat, t'gen t'oudst is in syn luijster,
Bij soo veel tijds verloop, in 't vast bewijs word duijster*

Het verschil van beide is licht om vatten.

Wat de *gedaentens*, of *figuren* belangt, die de verhevene gedachten, en hartstochten moeten uijtbeelden, dese sijn tweederleij

1° raken *de woorden*.

2° de *sinspreuken*.

De voornaemste figuren, gedaenten, of sieraden der woorden die het wonderbaer verheffen sijn:

1° de *leenspreuk* of metaphora, translatio.

2° d'*omspreuk*, of periphrasis, circumlocutio.

3° *stofféring*, of hijperbole, ementiens superjectio.

4° *herhaling*, of repetitio.

5° *gelijknaming*, of sijnnonimia.

6° *tegenstelling*, antithesis, contrapositium.

7° *overschrédinge*, of hijperbaton, transgressio.

8° *verandering* van geval, van tijdt, van persoon, van getal, en van geslacht.

Aengaende de sieraden der *sinspreuken*, dese hebben hunne weerdigheid niet in de woorden, maer in de saken.

De voornaemste t'onser stoffe dienende sijn:

1° *Ondervraging* interrogatio, die voortskomt of uijt medelyden, of uijt afgunstigheyd, of uijt verontweerdiging, of uijt bevéling &a.

2° *twijfeling*, dubitatio.

3° *inbrenging van persoon*. Prosopopeia.

4° *redenkeer tot een derde persoon*. Apostrophe.

5° *levendige beschrijving*, of afbeelding, hijpotijposis.

(1) In margine: gemelde lofdigt.

- 6° *schimp reden*, ironia.
- 7° *vervloeking*, execratio.
- 8° *uijtbersting*, exclamatio &a

Dese ende voorgaende sieraden worden somwijlen alleen gebruikt, somwijlen gemengelt onder malkanderen.

3 Hoofstuck

Van de leenspreuken en koppelwoorden

Onse meijning is hier niet alle figuren gedaenten, of sieraden der rijmkonst en welsprekentheijd wijdloopig uijt te leggen, mits dit door soo véle voortreffelijke schrijvers volbracht is, by wie men de regelen der geleerden dies aengaende mag naesien; dog vermits de *leenspreuk* inde rijmkonst seer gemeen, en noodig is, wij sullen de selve in 't voorbij gaen, naer ons krank vermogen, en voor soo veel onse tael aengaet, trachten uijt te leggen, om naer de regels gebruikelyk te maken.

Leenspreuk is een oversetting van eene naem of woord uijt de plaets, die eijgen is, in een andere, die niet eijgen is, ofte waer het overgesette beter is dan het eijgen.

Sij heeft drij bewéegredenen:

- 1° *de noodzakelykheijd*.
- 2° *de klaerder bedieding*.
- 3° *de behagelijckheijd*.

De *noodzakelykheyd*: gelijk, *weelderige weyden*, *lacchende velden*, *blijden oogst*.

Klaerder bedieding, gelijk, *ontvonkt door toornigheijd*: *ontstéken door begeerlyckheyd*.

Behagelykheid, gelijk, stroomen van welspreketheid: klaerblinkendheit van deugden: licht van Rédening.

Dese voorbeelden betoonen de rechtmatigheid der bepaling van de *leenspreuk*: want, als wij seggen, *lachende velden, lacchen*, dat de menschen raekt, word van sijn eijgen bedieding overgeset in een andere, die niet eijgen is, en gevoegt aen de *velden*. En soo voorts van d'andere.

De kracht der leenspreuk is vierderleij

- 1° als in besielde dingen het eene voor het andere gestelt word, gelijk, *dat wijf bast iemand toe*.
- 2° ofte als dit geschied in onbesielde, gelyk; den *soeten t'samenklank der deugden*.
- 3° als voor besielde, onbesielde dingen gestelt worden als: *den blixem van den krijg*.
- 4° als voor onbesielde gestelt sijn besielde, gelijk: *de meuren weenen; de bergen suchten*.

De leenspreuken om goet te syn moeten

- 1° seldsaem gebruikt worden volgens dit van *Quintilianus, frequens usus translations exit in Enigma*.
- 2° niet ongeriemt syn; maer wel passen op het onderwerp, gelijk: *afgrond der wellusten*: ende niet: *speelhof der begeerelykheid*.
- 3° niet opklimmen van de soort tot het geslacht, noch afdalen van t'geslacht tot de soort: de genere ad speciem.
- 4° niet onaerdig, plomp, en slap, nochte ook te verheven, noch te verre gesocht sijn.
- 5° sy moeten gelijken niet geleent, maer eijgen te sijn. Tegen desen regel sondigen seer dickwils alle *Van Vondels* aenhangens met hunnen meester. Is dit niet eene seer oneijgen gelijkenis? *swanger van Godts glans, swanger syn*: beteekent d'ontfangenis van eene vrucht, die inwendig besloten is;

soo mag men seggen *swanger van sorgen; swanger van begeerten; swanger van deugden*: & om dat *sorgen, begeerten* en *deugden* inwendelijk hunne woonstede hebben in het herte ende siele; maer *swanger van Godts glans* is oneijgen: want *glans* is een uijtwendig schijnsel, dat geen gelykenis heeft met vrucht; tselve is *beswangert van deugdestralen*.

Het schijnt bewonderens weerdig te sijn, dat men meer behagen vind in geleende woorden, dan eijgene: Want al sijn dese overvloedig, de menschen hebben echter meer smaek in geleende, indien sijn naer den aert sijn overgeset. *Aristoteles* geeft er den reden van, daer hij segt dat *de leenspreuk is eene gelijkenis versamelt in een woord*. Doch niet is 'er dat de gemoederen soo bekoort dan de gelijkenissen. En hier in moet *gelijkenis* wijken voor de *leenspreuk*, dat sijn slechts met de saek vergeleken word, daer dese voor de saeke selfs word aangewesen; bij voorbeeld: t'is eene gelijkenis als men segt, *dat eenen mensch heeft gestreden gelyk eenen leeuw*: 't is eene *leenspreuk* als men segt van den mensch *t'is eenen leeuw*: de kracht van beijde is licht om t'onderscheijden.

Daer en is niet dat de stelling voornamelijk in de rijmkonst, soo verheft dan het wettelijk en geestig gebruik van de *leenspreuk*.

Door haer bekomt den stijl eene aensienelijkheid, die door eijgene woorden niet te bekomen is, gelijk in dese van *Virgyl*

*Pontem indignatus Araxes
De rivier Araxes verontweerdigde de brug.*

Door haer voldoet men aen tgebrek van de taele:

Door haer geeft men krachtiger bedieding:

Door haer versaemt men veel behaegelykheden, die den léser oft behoorder wegrukken, en verheugen.

Door haer verkrijgt men eene wondere bequamegheid, en vruchtbaerheid om de gedachten op velerhande wijsen uijt te drukken. Dese leste hoedanigheyd maekt de *leenspreuk* soo noodzakelyk aen de rijmkonst, dat sy sonder de selve niet seldsaems en kan uijtlichten.

Om het *wonderbaer* wel te doen uijtschijnen dienen de *koppelwoorden* niet min, dan de leenspreuk. Want gelijk dese het ontleende als eijgen maekt, soo trekt het *koppelwoord* eene bedieding uijt verscheijden degene dies te krachtiger is om dese versameling; by voorbeeld: wie sal ontkennen, dat *eersucht* een uijtdukkelijker en sterker bedieding heeft, dan: *begeerte van eeren? hemelspijs*, dan *spijs die genut word in den hemel? taelkunde* dan, *kennis vande tael?* en soo voorts. Want buijten dat het gedacht op korter tijd, en met minder letteren word uijtgebeelt, soo word het ook veel bondiger gevat, en veel sneller en krachtiger den toehoorder ingedrukt.

Om dese reden moet men den gonnen, die in de rijmkonst tracht uijt te schijnen, met grooten ijver d'uijtvinding, ende het goed gebruik der *koppelwoorden* bysonderlyk in acht nemen: anders sal hij noijt geraeken, tot de geestigheijd, en verheventheijd van den stijl die tot het wonderbaer versocht word.

Den algemeenen regel van de *koppelwoorden* stelt voor vast dat het leste woord altijd de meestbediedende kracht heeft, gelijk: *eerplichtschender*: dat is *schender van de plicht, die d'eer hem oplegt. valsberuchte-maegde pijn*: dat is: *pijn van eene maegt, die vals berucht is & a schender, beruchte, en pijn*, hebben de krachtigste bedieding.

De koppelwoorden worden verdeelt in

1° *bynamen*: adjectiva en

2° *naemwoorden*, substantiva

Bijnamen gelijk: *eersiek, leersiek, geldsiek, trouwsiek, vrouwsiek* &a.

Naemwoorden, gelijk: *eersucht, staetsucht, télsucht, kroonsucht, geldsucht* &a.

Sij sijn in beijde soorten ontelbaer, en daer is schier niet een enkel toewerpig- of naemwoord t'gene niet bequaem is, om koppelwoorden voorts te brengen.

Onse tael is in dese vruchtbaer boven alle nabuerige; en behaelt, gelijk de *hebreeuwsche*, en *grieksche* door de selve eene ongemeene aensienelykheid, door sterke, klare, benépen en doordringende uijtdrukkingen, de gene welke door lange, en gestadige oeffenijnges alleenlijk gekent worden. Doch men moet de selve altijd gebruiken met groote omsichtigheid, schouwende alle nieuwigheid, indachtig desen grondregel in de taele: *dat het gebruik van, en in alles, den regel maekt.*

4^e Hoofstuk

Van de gebreken die het wonderbaer tegenstreven

Het *wonderbaer* word onderdrukt door drij uijtscheijnende gebreken.

1° *opgeblasentheid.*

2° *kinderachtigheid.*

3° *buijtenporige overlooptheid.*

d'*Opgeblasentheid* is eene ijdele verheffing van den stijl, die in lucht en woorden eyndigt, gelijk: *tegen den hemel uijtbraken béken van kronkelachtige vlammen, van boreas maken eenen fluijtspeelder*, dusdanige spreekwijze belemmert met windsuchtige denkbeelden dient niet tot verheffing, maer tot

onderdrukking van den styl; dog sijn dese onverdragelijk in de rijmkonst, ja zelfs in treurspelen, die uijt hunnen aert statig, en hoogdraevende moeten sijn: hoe vele min mogen sij gedooft worden in gewoone redeningen?

Daer en is in de rijmkonst niet soo moeijelijk om vluchten als de *opgeblasentheid*: want gelijk de menschen natuerlijk altijd trachten naer het gene groot is, en vreesen beticht te worden van swakheijd, en onvruchtbaerheijd des geests; het gebeurt dat men gemeenelijk valt in dit gebrek steunende op desen stokregel dat.... *men heerelyk struijkelt, in een heerelyk onderwerp.*

Het is nochtans seker dat *d'opgeblasentheid* niet min gebrekkelijk is in de rédening, dan in de lichamen. Sij en heeft niet anders dan eenen uijterlijken glimp, en bedriegelyke schijnbaerheyd, terwijl sy van binnen hol en ydel is; *gelyk er niet soo droog is, dan eenen watersuchtigen.*

Het gebrek van den opgeblasen stijl, is te willen stijgen boven het gene groot is. De *kinderachtigheijd* is geheel tegenstrijdig: want daer en is niet soo leeg, soo kleijn, soo wederstrevig aen d'edelheijd van de redening.

Vraegt men wat *kinderachtigheijd* in den stijl wilt? Anders niet, dan het gedacht van een leerling, het gene slap word, om dat 'et te seer is uijtgesocht: gelijk dit van *Timeus* sprékende van Alexander den grooten *hij heeft, (seijd hij) minder tijdt besteed in Asien t'over meesteren, dan Isocrates gedaen heeft in sijne lofreden tsamen te stellen.* Wat gelijkenis van *Alexander den grooten* bij eenen redenaer?

Dese en diergelijke kinderachtige uijtgesochtheden nemen hunnen oorspronk uijt de bëijvering van nieuwe gedachten uijt te vinden: eene onverdragelyke kranksinnigheijd,

die voornamelijk ingenomen heeft de schrijvers van desen tijd.

Het derde gebrek dat het *wonderbaer* tegenstreeft raekt d'afbeelding der hartstochten, en word genoemd: *buijtensporige overloopentheid*.

Dit geschied als men ontijdelijk of onmatig beroert word, tegen den aert gelegentheid, en omstanden van de saek. Soo siet men sommige een kleijne afgekeertheyd opsetten, als eenen ingewortelden haet: de gerechtige gramschap, als eene dolheijd: de dolheijd, als eene wanhope. Wij sullen de hartstochten hiernaer verhandelen.

Uijt het gene van het *wonderbaer* geseyd is, kan men afspeuren hoe dese gebreken moeten gevluucht worden: doch men sal daertoe noijt geraken, dan door een langdeurig gebruik, en voltrokken bejivering.

Tweede deel

Van de regelen der rijmkonstwerken in 't bijzonder

1° *Verhandeling*

Van de tooneelspelen

1° *Hoofstuk*

Van de tragedie of treurspel

Tragedie, bij ons *treurspel*, is eene nabootsing van een statig heldenwerk in sig selven geheel, en geregelt, welkers stijl sonder hulp van vertelling, door middel van vrees,

en medelijden, in ons voortsbrengt de verbetering van dese hartstochten, en andere diergelijke.

Daer is geseijd *nabootsing van een statig heldenwerk*: en hier door verscheelt het *treurspel* van het kluchtspel, 't gene alleenlijk nabootst alles wat 'er belacchelijk is, en vermakelijk.

Geheel: dat is, begripende in sig selven een begin, midden en eijnde.

Begin, is 't gene waer voor, niet noodtsakelijk iets voorgaet, ende dat met 'er daed gevolgt word, van iets 't gene is, of sijn moet.

Het eijnde is hier aen tegenstrijdig, en vereijst niet achter hem maer onderstelt iets voor hem.

Het midden vereijst iets voor, en achter.

Om dan een *treurspel* wel te stellen, het is noodig dat het begin aen het midden, en het midden aen het eijnde eigentlyk, en natuerlijk gevoegt sij.

Geregelt, te weten, bepaelt in grootheijd, minder dan de *heldensang*, en meerder dan een enkel versiersel.

Bemerkt dat alles wat geregelt is in sijne soorte schoon is; en, om schoon te sijn, hebben moet nevens d'orden, eene bedeelde *grootheijd*: want *schoon* bestaet, in *orden*, en *grootheijd*. Dies wordt' er vereijst, dat den knoop van het *treurspel* tsamen welgeschikt sij in stelling, en in deursaemheyd, op dat hij door 't geheugen sonder moeijte gevat, en behouden worde.

De rechte maet van de duersaemheijd, in 't gemeen gesproken, hangt van de noodtsakelijkheid, of van de waerschijnlijkheijd: dat is te seggen, dat een tooneelstuk soo lange dueren moet, als noodtsakelijk of waerschijnlijk vereijst word, om alle d'invallen te brengen tot d'ontdoening

van den knoop, ofte tot de vertooning van het uijtterste geluk der voornaemste persoonaedjen.

En dit blijkt uijt den aert der nabootsing, die niet langer duren moet, dan de werking, die sy navolgt, geduert heeft.

De Grieken hebben desen regel soo stiptelijk waergenomen, dat sij tot dien eijnde hunne invallen seer dickwils gedwongen, en gepraemt hebben; dog hier in en sijn sij niet na te volgen, en volgens het gevoelen van eenen doorluchtigen schrijver, Ch. Temple, het ware verdragelijker desen regel een weijnig te buijten te gaen, dan in soodanige misslag te vervallen, om den selven t'onderhouden.

Sonder hulp van vertelling: hier door verschilt de tragedie of *treurspel* van de helden sangen, die in dese hare meeste kracht stelt.

Door middel van de vreese, en het medelyden in ons voortbrengt de verbetering van dese hartstochten, en andere diergelijke.

De vreese spruijt uijt de bemerking der ongelukken van de gene, die ons gelyk sijn.

Als wij iemand sien vervallen in een groot ongeluk door kleijne gebreken, die wij in ons gewaer worden, wij hebben reden om te vreesen, dat de selve ons kunnen overkomen: maer als wij dit sien in eenen persoon, van alle gebreken vrij, dan maken wy geen opmerk op ons eijgen, maer sijn met schroom en verslagentheijd bevangen, om d'ellenden die dusdanigen overvallen. Hier uijt volgt dat de voornaemste persoonaedje van het *treurspel* aen ons moet gelyk sijn, soude sijn ongeluk ons bewegen tot vreese: en om aen ons gelijk te sijn, hij moet syn gelyk schier alle menschen, begeerig om goet te sijn, en vele gebreken onderworpen; dat is, noch teenemael goet, noch teenemael quaet: en dan sul-

len d'ellenden die wij helm sien overkomen ons achterdenken geven voor ons eijgen selven, en brengen tot vreesse. Siet hier na d'uijtwerking der treurspelen.

Door desen regel van *Aristoteles* worden alle martelaren, of bloed getuygen en huns gelyke, van het tooneel verschoven, tegen het gevoelen ven vele hedendagsche poëten, die uijt dese, treurspelige onderwerpen gekosen hebben; of dit sijn mag of niet laten wij den geleerden oordeelen.

Aengaende het *medelijden* dit neemt sijnen oorsprong uijt het aenschouwen der ellenden van de gene die wij oordeelen een beter lot verdient te hebben.

Ende hier uijt word vast gestelt, dat de voornaemste persoonaedje van het treurspel (: soude sijn ongeluk ons brengen tot medelijden:) niet en mag teenemael quaed sijn: Want wij sien het ongeluk van den boosen aen, voor een welverdiende straffe, en vinden daer in eene bysondere voldoening.

2° Hoofstuk

Van de wesentlijke deelen des treurspéls

De tragedie heeft ses deelen.

ten

1. *den fabel of versiering*
2. *de zeden.*
3. *d'uijtspraek.*
4. *de redening.*
5. *de maetsang.*
6. *het cieraed.*

Van dese 6 deelen, sijn de drij eerste eijgentlijk *wesentlijke* deelen van het *treurspel*.

Van de fabel of versieringe

Fabel, is de t'samensetting der dingen oft de t'samenschikking van d'oorsaken met d'invallen; dat is, naer den sin van *Aristoteles*, den knoop die d'oorsaken en invallen bij een komende om eene werking te volbrengen, hebben moeten met elkander om te maken een eenig geheel; bij voorbeeld: *de oorsaken* van Edipus ongeluk sijn syn vadermoord, en bloedschande, waerin hij door overloopenheid, en onvoorsichtigheid vervallen is. De *invallen* sijn de gramschap der goden, landplagen, ellenden, en klachten des volks, verschil met synen broeder, nieuwsgierige ondersoeking &a. Uijt dese bestaet den knoop van dat wonderbaer treurspel, welken knoop de *fabel* of *versiersel* genoemd word.

De fabel is tweederleij

1° Enkel. 2° dubbel.

d'Enkele fabel is die dewelke alleenlijk voorstelt het ongeluk van een persoonaedje of een hujs-gesin gelijk in *Edipus*.

De dubbele fabel is, die degene eijndigt tot ongelijk van d'eene en geluk van d'andere: gelijk in *d'Odijsee* van *Homerus*.

Een treurspel om volkomen en uijtnemende te zyn moet bestaen uijt een enkele versiering, en eijndigen met een enkel treurwerk.

3^e Hoofstuk

Van de seden

Het tweede wesentlijke deel der tragedie

De seden, der persoonaedjen die ten tooneele verschijnen, sijn uijtwendige teekenen van hunne inwendige genegent-

heden, en hoedanigheden; gelijk in *Achilles* d'uitwendige blyken van toornigheyd, en overloopentheid; in *Eneas* die van sachtmoedigheid, en godtvruchtigheid.

De seden sijn vierderhande.

- 1° *goede*: dat is *eijgene seden*; en sijn dese, die de genegentheden, en voornemingen des herten naer den aert uijt drukken; te weten quade, syn sy quaet: en goede, syn sy goet: soo syn eerbare seden in *Hipolitus*, ontuchtige in *Phedra*. *Goed* dat is te seggen *eijgene*.
- 2° *gevoegelyke seden* naer t'seggen van *Horatius*, convenientia finge. De seden gevoegelyk maken, dat is de redeningen en werkingen naer de bedaegtheyd, staet en gelegentheit van ieder persoon. Soo syn *statige seden* gevoegelyk den ouderling: *lichtveerdige* den jongeling.
- 3° *gelijke seden*: dat is, overeenkomende met de faem, en d'achtbaerheit der persoonaedjen. Hierom segt *Horatius*: *famam sequere*; dese vertoonen *Achilles* overloopende, en onvermoeijt: *Medea*, onbewegelyk. *Juo* weenende & a om dat sy alle voor sulckx bekend sijn.
- 4° *gestadige seden*, dat is te seggen van den beginne tot den eijnde eenvormig.

..... *Servetur ad unum*
qualis ab incepto processerit, et sibi constet.

Indien het onderwerp, t'gene men nabootsen wilt ongestadig is in seden, men moet het over al ongestadig voorstellen. Soo vertoont men kinderen en jonge lieden & a.

Voorders moet men in de séden soo wel, als in de stelling van het onderwerp, altijd betrachten het noodzakelyk ofte het waarschijnelyk: de noodzakelykheid moet voorgaen: eenen jongeling moet spreken, als een jongeling, eenen ouder-

ling als een ouderling; doch mits het gebeurt dat somwijlen ouderlingen jonge genegentheden hebben, en jongelingen oude; dan moet men volgen de waarschijnlijkheid.

4e Hoofdstuk

Van de redeninge

Het derde wesentlijk deel der tragedie

Redening is eene uijtdrukking van die dingen, die aen het onderwerp eijgen syn.

Gelijk men de werkingen niet kan naervolgen dan door de seden, soo en kan men de seden niet wel aenteekenen dan door middel van de rédening. Door de redening, kent men de seden, en door de seden het voornemen, ende de werking, en elders segt *Aristoteles*: gelijk de hartstochten den oorsprong syn van de gevoelens, soo syn de gevoelens den oorsprong van de rédening. Voorts het behoort aen de redenkunst de regels aen te wijsen, om sulke en dusdanige gevoelens naer hunnen Aert uijt te drukken, en de selve in andere te verwekken. Dit heeft *Aristoteles* betracht in syne redenkunde, waarvan den 2^{den} boek behelst de verhandeling der hartstochten, en den 3^{den} die van d'uijtspraek.

De poëten moeten in de treurspelen de selve plaetsen gebruiken gelijk de *redenaers*. Door plaetsen verstaet *Aristoteles* hier, eenen sekeren grond of versameling van algemeene of bijzondere voorstellingen op alle de stoffen, die aen de drij deelen der redenkunst toebehooren.

1° prijzen, of laken.

2° aenraden of afraden.

3° beschuldigen of verdédigen.

Dese moeten de poëten in't werk stellen, om altydt eijgene en noodige proeven in de rédeningen bij te brengen.

5e Hoofstuk

Van d'uijtspraek

Het vierde wesentlijk deel der tragedie

d'Uijtspraek begrijpt de werking van de stem, en die van het gansche lichaem, en is eijgentlyk geen wesentlijk deel van het treurspel; maer word gelyk de *maetsang*, ende het *ssieraed* daer onder gerekent, omdat sy met dese, dient tot uijtvoering en vertooning van de tragedie.

De stem word vernedert, of verheven, verdappert of vertraegt; beroert, of gestilt naer eijsch van de redening.

Geheel het lichaem moet de stem naervolgen door sijne gestalte, soo in oogen, aensicht, armen, en handen, als in alle andere ledemaeten: anders gestelt syn in vleijerij dan aenrading: anders in toornigheijd, dan in medoogentheijd, &a. Volgens dit van *Quintilianus: debet etiam docere comedus quomodo narrandum, qua sit autoritate suadendum, qua concitatione consurgat ira, qui flexus deceat miserationem* &a.

Dit is eijgentlyk het werk van den tooneelspeelder, van wiens stem en gestalte van lichaem afhangt de goede oft quade uijtkomst der tooneelspelen. Doch hierin en heeft den poët geen deel, en syn werk is altydt goet of quaet in sich selven, t'sy dat 'et wel of qualijk vertoont word.

6^e Hoofstuk

Van de maetsang, ende het ssieraed

5^e en 6^e deelen der tragedie

De maetsang was bij d'ouden seer in t' gebruik. Sij stelden se verscheijdentlijk op, naer de verscheijden soorten van aenschouwers, en hadden in hunne reijen tweederhande gelijk-luijdingen d'eene soet en teer voor verheven lieden, en d'ander rouw en krachtig voor mindere.

Hier soud men mogen uijtvallen tegen de hedendagsche schouwburgen, die de behagelykheid der maetsang, en seldsame vertooningen versuijmen: t'gene oorsaek is, dat de menschen den smaek der treurspelen verliesen, en met gedrang loopen naer de wanschappen *opera*, om doods vonnissen te hooren strijken al singende &a.

Het *Cieraed* bestaet in d'opstelling van het tooneel, schoonheijdt en seldsaemheijdt der vertoogen, en kleedingen &a.

Van dese ses deelen sijn'er twee die den middel aengaen, te weten, d'*uijtspraek*, en de *maetsang*: mits sy de middelen syn waermede den poët sijne naervolging uijtwerkt.

En deel raekt de *wijse*: dat is het *Cieraed*: want den poët voert syn onderwerp ten tooneele waer hy sijne speelders int werk stelt.

d'Andere drij deelen sien op het onderwerp, ende sijn de *fabel* oft versiering, de *sedes*, ende de *redening*.

7^e Hoofstuk

Van d'uijtwerking der tragedie, ende haere middelen

Wij hebben hier vooren in t'kort aangewesen dat het *treurspel*, door middel van de vrees, en het medelyden, in

ons volbrengt de verbetering van dese hartstochten, en andere diergelyke, om t'welcke uijt te werken, de *tragedie* geen ongelukken voorstelt van geheel goede, oft geheel boose menschen; maer van sommige, die ons gelijk sijn, en door onvoorsigtigheid, versuijmenis, hoogmoedigheid & in groote ellenden vervallen sijn. Waer nevens ook versocht word, dat de voornaemste persoonaedje sy van verheven staet, en van doorluchtige stamme, die sich door eenige van de voornoemde misslagen heeft ongelukkig gemaekt, gelyk den koning *Edipus* en diergelyke: want

de verheventheijd van doorluchtige mannen maekt, dat hunne werkingen groot, ende hunne achtbaerheijd, dat de selve waarschijnlijk ende geloofbaer sijn.

Hier tegen kan ingevoerd worden: indien alleenlijk d'ongelukken van onses gelijken in ons vreesse, en medelijden veroorsaken, de *tragedie* en sal dit niet doen, nadien sij slechts rampen van koningen, en doorluchtige mannen voor oogen stelt; doch is aen te merken, dat hier gesproken word van eene gelykheijd, niet in staet, maer in seden en hartstochten. Dit blykt genoeg uijt de leering van *Aristoteles*, die alree getoont heeft, dat het onderwerp der *tragedie* een algemeen versiersel is, t'gene alle menschen aensiet int gemeen. Het insicht vanden poet en is niet naer te volgen werkingen van vorsten, maer van menschen. t'Sijn wij, die gespeelt worden, gelijk Horatius seer wel waerschouwt

*mutato nomine de te
fabula narratur.*

Bij voorbeeld ten is d'onvoorsichtigheijd van *Edipus* niet, als van eenen koning; noch de gramschap van *Achilles*, als van eenen vorst: maer d'onvoorsichtigheijd, en de gramschap van *Edipus* en *Achilles* als van gebrekkelyke menschen ons

gelijk, die voor oogen gestelt worden om de selve in ons te verbeteren.

Dit geschied in deser voegen

Wanneer wij koningen en vorsten sien ongelukkig worden, wy leeren d'ongelukken van dit leven aensien met meerder stantvastigheid, en verbeteren aldus in ons de vrees en het medelyden, die anders door groote teerheid de siel onderdrukken; doch als ons voorder word aengewesen door wat oorsaken die groote mannen in soo ongemeene swarigheden gevallen sijn, en wij bemerken dat dees niet anders syn geweest dan ingeboren krankheden, en gewoone gebreken; wij worden gewaerschouwt, om ons van dusdanige te wachten, en besluijten naer de rechte reden: is, bij voorbeeld, soo machtigen prins of koning door eenige onvoorsichtigheid, versuijmenis, of hoogmoedigheid soo ellendig geworden, wat en hebben wij niet te vreesen, die deselve kranckheden onderworpen sijn, en die bij gelykenis van soodanige persoonaedjen, soo kleijne middelen ter hand hebben om ons selven te redden? Ende het is dese bemerking, die bequaem is, om in ons te verbeteren door de vrees, en het medelijden, dese en alle andere hartstochten.

Uijt de leste en andere voorgaende regelen kan men bespeuren het schrandere oordeel van de Grieken, die in het *treurspel* geen ander voldoening sochten, dan de gene die daer aen eijgen is. Wij en syn soo moeijelyk niet: behoudens dat het treurwerk onse nieuwsgierigheyd opwecke: dat wij daer in bedekte aenslagen, groote beroerten, bewegelijke gevoelens ontdekken; wij sijn'er mede te vreden: dat een deugdelijk man, dat eenen misdadigen lijd, het is by ons even eens.

Eijndelijk toont *Aristoteles* door wat deel van het treurspel dese uijtwerking volbragt word, te weten, niet door de too-

neelssieraden, maer door den knoop van het werk, en d'ontdoening van den selven. Want indien sulcx geschiede door t'ssieraed, dan sou den uijtvinder van t'selve, ende niet den poet dit uijtgewrocht hebben; ende aldus en soud eenen blinden oft leser in de vertooning of overlésing daer van geen gevoelen hebben.

Men laekt daerom d'*Eumenides* van *AEschilus* omdat alles wat daerin vreeselijk was, uijt de verssierung voorts-quaem. Maer niemant kan *Edipus* lesen, en sich wederhouden van te schroomen, en te gevoelen soodanige beweginge van vrees en medelyden, gelijk degene gevoelt hebben, die inde vertooning sijn tegenwoordig geweest, om dat het gene daer in schrikkelig is niet uijt de verssierung, maer uijt het onderwerp voorts komt.

Voorders leert den filosooph welke onderwerpen de schrikkeligste, en medelijdigste syn, om de voorgemelde uijtwerking te betrachten. Siet hier syne regelen

Alle t'gene geschied, geschied of tusschen vrienden, of tusschen vijanden, of tusschen onverscheijden personen.

Eenen vijand die sijne vijand ombrengt veroorsaekt geen ander medelijden, dan t'gene spruijt uijt het quaed selfs.

t'Selve is van onverscheijde menschen: maer als dusdanige ongelukken tusschen vrienden voorvallen by voorbeeld: dat eenen broeder synen broeder moord; eenen vader synen soon; eene moeder haer kind, een kind syne moeder, of dat sij iets diergelijk doen dit is t'gene den poet zoeken moet om syn oogwit te bereiken.

Dusdanige schroomelijke werkingen kunnen geschieden, op vierderhande wijsen
 1° Als de gene die t'quaet doen, t'selve doen met volle kennis, wel wetende t'gene sy doen; dit is t'gebruik der

ouden, en *Euripides* heeft'et naer gevolgt, doen hij *Medea* vertoonde haere kinderen ombrengende.

- 2° Als de gene die t'quaed doen, de schroomelykheid van t'selve niet kennen terwylen dat sij 't doen, maer soo ras als t'bedreven is, de verbintenis verkennen, die tusschen hen is, en tusschen de gene over wie sij sich gevroken hebben; dit siet men in den *Edipus* van *Sophocles*, en noch beter in den *Alemhon* van *Astijdamas*.

Dese tweede wijze is beter dan d'eerste, en moet van den poéet gekosen worden wanneer sulx mogelyk is

- 3° Als iemand door onwetentheid bereyd is om eene groote boosheid te plegen tegen eenen anderen, ende hem verkennende, eenige stonden, voor de beraemde uijtvoering, sijnen aenslag wederhoud.

Dese wijze is de beste en word van *Euripides* naegevolgt in synen *Cresphona*, waer *Merope* haren soon verkent op den oogenblik, als sij hem denkt te dooden.

- 4° Als iemand willens en wetens bereyd synde om een schelmstuck te plegen van beslyt verandert.

Dese wijze is de slichtste van alle vier: want buijten dat die grouwelyk en misdadig is, het en heeft niet treurigs, omdat het eijnde niet bewegelyk is.

Dusdanige voorwerpen syn meest nagevolgt ook door d'uijtnemenste poëten van desen tijd, schoon sy d'alderverwerpelykste syn.

Siet hier de vier wijzen bondig

1. doen met volle kennis, en volbrengen t'géne besloten is.
2. doen sonder kennen, en t'misdaed verkennen naer het bedreven is.

3. gereed sijn om te doen sonder kennen, en verkennen eer het gedaen word.
4. gereed syn om te doen met de volle kennis, en niet volbrengen.

8e Hoofstuk

Beleijing van het onderwerp

Om het onderwerp wel te beleijden, moet den *grond* van het werk met *invallen* van sijnen aerd en eigendom geschakelt worden.

Den grond van het werk is dat deel van het versiersel, of de geschiedenis, waer op dat het onderwerp gebouwt is.

Desen is *eenvoudig* of *t'samen gevoegt*.

- 1° *eenvoudig* die bestaet, of in een enkele lyding, gelyk de treurige dood van eenen held: ofte in een enkele staetsverwisseling, gelyk eenen koning, die de kroon nederlegt om een verworpen leven te leijden.
- 2° *t'samen gevoegt*: dat is, een versiersel of geschiedenis waer de verkentenis volgt op de staets verwisseling gelyk in *Edipus*.

d'Invallen (by de Grieken *episodia*) sijn bijvoegsels, sonder de welke den grond van het versiersel bestaet.

Dese vereijschen drij voorwaerden om goet te sijn.

- 1° dat sy getrokken worden uijt den grond van het werk.
- 2° soo vereenigt syn met de voornaemste werking, dat sy d'eene uijt d'andere voortskomen, oft noodsakelyk, of waerschijnlijk.
- 3° in hun eijgen onvolkomen, nochtans bequaem om met malkanderen een geheel t'samen te stellen.

Dit alles wel begrepen synde sal men de stelling van het *onderwerp* aenvangen naer dit voorbeeld.

1. Verbeeld men sich den *grond* van t' werk in een enkel sicht, om den aert en eigendom met alle d'omstanden daer wel t'onderscheyden; bij voorbeeld: Eenen jongen prins némt het leven aen synen onbekenden vader, en trouwt daerna onwetende met sijne moeder: sij komen tot onderlinge verkentenis: de moeder brengt haer selven om, den soon syne oogen uijtgesteken hebbende, trekt in ballingschap; daer is den grond van *Edipus* treurspel.

2. Naer dit voorbeeld den grond in een enkel sicht gestelt synde, men schikt d'invallen om het treurwerk te verheffen: gelijk *Sophocles* het ongeluk van *Edipus* schrikkiger, medoogener, en beklagelyker maekt met dese eijgene, en aen eengeschakelde bijvoegsels, als syn; *gramschap der goden, landplagen, klagten des volks, berading der godspraek*, uijtspraek der selve, verschil met Creon: nieuwsgierige ondersoeking: aerdige wijze ven verkentenis en soo voorts: die alle getrokken syn uijt den grond van het versiersel, en volkomen syn in alle hun eijgdommen.

Men siet dit beleid door een ruwe gelykenis in de schilders, die d'eijgene streken van hun onderwerp nauwkeurig uijtgetrokken hebbende, het naerboottsel soo veel bykomende ssieraden geven, als het goed oordeel, en de waarschijnlijkheyd gedoogen kan.

Eenen poéet die d'overlooptheijd van een toornig mensch wilt naervolgen, moet sich meer voor oogen stellen t'gene de gramschap waarschijnlijk kan uijtwerken, dan t'gene sy gedaen heeft; en soo voorts, van alle andere hartstochten. Soo hebben *Agathon* en *Homerus* uytgewrocht het merkteeken van Achilles, hem gevende alle de bewegingen, die de

toornigheid en grootmoedigheid waarschijnlijk kan veroorsaken.

Dese t'samenschakeling van den *grond* der *versiersels* met d'*invallen*, is eigentlyk den *knoop* van het treurspel; waer door den aenschouwer of leser, met aendachtigheid of begeerte word aengedreven, om te sien hoe den selven sal ontdaen worden.

In de versameling van desen *knoop* bestaet de meeste konst van het *treurspel* t'gene tot dien eijnde moet beginnen soo naer aen het eijnde, als t'mogelijk is: en geduerig door nieuwe, en eijgene *invallen* opgehouden en verachtet worden, op dat den aenschouwer, ofte leser geduerig in verlangen, en verwachting sy, ende te meerder vreugt beseffe inde schielyke ontdoening vanden *knoop*, de gene niet anders is, dan eenen doorgang van de beroerte tot de ruste spruijtende uijt het onderwerp selve. Dit moet geschieden sonder t'gebruik van eenig uijtwendig kunstwerk, welke misslag in *Medea* te sien is, die t'gevaer ontvlucht op eenen vliegende wagen. Niet min is verwerpelyk de verschijning van eenen godt, engel, heijligen of duijvel oft eenig wonderwerk ten sij dit uijt het *onderwerp* selve synen oorsprong néme waeruijt men noodsakelyk besluit, dat er in alle d'*invallen* die de *fabel* t'samen stellen niet een mag sijn sonder reden.

Als *Aristoteles* segt, dat d'ontdoening van den *knoop* des *treurspels*, eenen doorgang is van de beroerte tot de ruste: hier door en moet niet verstaen worden, een verwisseling van de storing des gemoeds in de vrede: bij voorbeeld, van de gramschap in de sachtmoedigheid: want dit soud altijd bleyeijndig syn, maer den doorgang van de beroerte tot de ruste, word hier genomen voor den stilstant der hartstochten, 't sij dat sulcx geschiede door 't geluk, of t'ongeluk, met, of

tegen den wil der voornaemste persoonagie. Soo word de dood van *Aiax*, die sijne verbolgentheyd doet eijndigen wel geseijd eenen doorgang van de beroerte tot de ruste, en soo voorts van andere.

d'Ontdoening van den *knoop* mislukt

1. ofte om dat sij geene bereydselen heeft, ende niet en spruijt uijt den grond van het versiersel.
2. oft om dat hij al te lank, ende te seer belemmert is.
3. ofte om dat sij duijster is.
4. ofte om dat sij dubbel is.

Veele poéeten naer den *knoop* wel gemaekt te hebben ontdoen hem seer qualijk: maer men moet het eene soo wel uijtwerken als het andere.

9e Hoofstuk

Van de staetsverwisseling en verkentenis

Staetsverwisseling bij den Grieken *peripetia* is eene verandering van geval in een dat tegenstrijdig is aen t'gene men verwacht hadde.

Dese verandering geschied of waerschijnelyk of noodzakelyk, ofte op beide de wijsen t'effens, gelyk in Edipus by Sophocles en word uijt gebeeld op dese wijze.

Eenen borger van *Corinthen* komt hem de dood van den koning *Polijbus* kenbaer maken, op dat hij het rijk in bestiering neme. Edipus die *Polybus* voor synen vader aensag, en beducht was van aldus te vervallen in bloedschande, volgens het dreijgement der godsspraek, antwoord hem, dat hy noijt sal gaen, waer syne moeder is. Den Corinthian segt daer tegen: dat 'et wel te sien is, dat hy sich selven niet kent,

en om niet beroert is. Waernaer denkende hem eenen aengenamen dienst te doen, voegt daer noch bij, dat hij den soon niet en is van *Polijbus* en *Merope*: en hier begint Edipus verkentenis, die hem in eenen afgrond van ellenden nederstort.

Verkentenis volgens haere naems beduidenis, is eene verandering overstappende van d'onwetentheid tot de kennis, om den haet of de vriendschap te verwekken, in, of tegen de voornaemste persoonsaeden, die den poëet voorgenomen heeft gelukkig, of ongelukkig te maken.

Daer is geene beter verkentenis dan die t'effens en geheel onverwachts de verwisseling van staet voor oogen stelt, ende den held van het treurspel doet vallen van een uijterste geluk, in eenen afgrond van ongeluk, ofte in tegendeel uijt den afgrond van ongeluk, doet opklimmen tot het opperste geluk; het eerste word bevestigd in den *Edipus* van *Sophocles*.

Hier uijt volgt dat de verkentenis om goet te sijn moet

1° spruijten uijt de grond van de fabel

2° kort, en

3° klaer sijn.

10^e Hoofstuk

Van de eenigheijd van het onderwerp

Het *onderwerp* moet *een* sijn: dat is, het moet alleenlijk begrijpen eene voornaemste werking, verselt nochtans met verscheyden *invallen*, die alle daerop uijtkomen, ende van de selve afhangen.

Soo is de voornaemste werking van *Edipus* syne ongeduldige, en onvoorsichtige wétgierigheid, om den doodslager

te kennen van *Laius* synen vader. Alles wat 'er vertoont word, komt uijt op dese verkentenis, en soo ras als *Edipus* gekent is, alle d'invallen staen stil, ende den knoop word ontdaen.

d'*Eenighejd* der werking besluijt d'*eenighejd* van den tijd: want daer is niet soo ongerijmt, dan te willen vertoonen op weijnig uren, t'gene niet kan geschied sijn, dan op eenen langen tijd: gelyk men bemerken kan in vele nederduijtsche tooneelspelen, waer dikwils geschiedenissen of versierselen worden voorgesteld, die vele jaren geduert hebben.

d'*Eenighejd* van *werking* en *tijdt*, versoekt d'*eenighejd* van *plaets*: want anders schijnt het noodig te sijn, dat d'aenschouwers ook van plaets souden veranderen, t'gene niet min verwerpelyk is.

Den poéet moet hier in navolgen eenen ervaren schilder die in eene en de selve schilderij geene andere werkingen voorstelt, dan degene op eene voornaemste uijtkomen; en ware het niet belacchelyk op een kleijn panneel te sien *Cesar* triumpheren over *Vercingetorix* in Vrankrijk, en vermoord in het raethuijs van *Roomen*, ofte het beleg van *Jerusalem* onder *Titus*, met sijnen segenprael in het *Capitolium*. Van d'*eenighejd* der plaets sullen wij hiernaer breeder handelen.

11^e Hoofstuk

Verscheijde soorten van treurspelen

Gelijk den grond van het treurwerk tweederley is, soo kan men ook het *treurspel* voornamelijk verdeijlen in twee soorten te weten in

1. Eenvoudigh, ende
2. t'samengevoegt.

Door *eenvoudig treurspel*, verstaet *Aristoteles* t'gene het *onderwerp* voorstelt met eenen enkelen *knoop*, en ontdoening: soodanig mag men de *Berenice* van *Racine* noemen.

Het t'*samenveoegt treurspel*, behelst de staetsverwisseling, en verkentenis, gelyk den *Edipus*, d'*Electra*, d'*Iphigenie*, en diergelijke.

Beijde dese syn de voornaemste soorten van *treurspelen*, die wederom in twee verdeijlt worden: Want sij konnen wesen

1. Bewégelyk, of
2. Sedeljk.

Aristoteles noemt die tonneelstukken bewegelyk, die met wonden, smerten, of ontlijving eijndigen. Den *Ajax* van *Sophocles* is t'samen *eenvoudig* en bewégelyk, en synen *Edipus* is t'effens t'samen-gevoegt, en bewegelyk.

Door sedelijke tragedie word verstaen de gene, die eenige persoonaedjen voorstelt, prijselijk door goede seden, en deugdelijke werken. Den oversetter van *Aristoteles* stelt den *Ion* van *Euripides* onder de sedige, en tsamenveoegde tooneelspelen. Wij hebben 'er onder ons, vele van dese soort.

12^e Hoofstuk

Van de geheelmakende deelen der tragedie

Daer latende de verdeeling van *Aristoteles* sullen wij seggen met de schrijvers, ende naer het gebruik van desen tijd, dat het *treurspel* gemeenelyk verdeelt word in vijf bedrijven en vier reijen.

Het eerste bedrijf komt over een, met de voorreden der *Grieken*, en is eigentlyk een uitlegging van alle dingen, die

niet alleenlijk het *onderwerp* aengaen; maer die aen t'selve eijgen en noodzakelijk syn, ende daervan maken een waerachtigh deel.

Het tweede, derde ende vierde bedrijf mogen vergeleken worden by d'*episodia* der Grieken, als behelsende geheel den *knoop*, en schakeling van het *versiersel*.

Het vijfde bedrijf is bij ons, t'gene by de Grieken was *exodia* en is d'ontdoening van den knoop, of volbrenging van het treurspel bij hen genoemt *catastrophe*.

Aengaende de *reijen* dese behelsen verhevene sedelessen bemerkingen, of medeklachten van maegden, burgerinnen, burgers, lands- of -speelgenoten, die aen het treurspel, en de bedrijven eijgen syn.

Het is grootelijx te beklagen, dat sy hedendaegs worden achtergelaten, mits sij den tooneele groot scieraed, en den aenschouwer groote voldoening souden bijbrengen door uijtdukkelyk singen, en ondermenginge van snarenspeel. Indien iemand ondernemen wilt den nederduijtschen schouwburg t'herstellen, het sal hem eerelijck, en voordeelijck sijn van hieraf te beginnen.

Voorders, uijt hoe vele verssen een behoorlyk *treurspel* bestaen moet, om niet te lank, en niet te kort te syn, is moeijelyk om te beandwoorden; en moet door dagelijksche ondervinding aengemerkt worden. Doch in t'gemeen gesproken, een *tooneel-spiel* en behoorde niet over twee en half, of ten uijttersten drij uren te duren, naerdien men dikwils bemerkt heeft, dat ook deftige werkstukken, die dese bepaelinge te buijten gingen, sijn verdrietig geweest. Om hier in niet te vallen sullen veerthien of vijfthien hondert verssen alexandrijsche maete genoegsaem syn, dat is omtrent drij hondert voor ieder bedrijf.

13^e Hoofdstuk

Tooneels oeffeninge

Tot hier toe hebben wij in het kort uijt de dichtkunde van *Aristoteles*, en d'*aenmerkingen* van sijnen *vertaelder* voorgehouden de regelen van het *treurspel*: volgen nu die van het *tooneel*, en dese raken het *tooneel* selve oft de persoonaedjen.

Aengaende het *tooneel*, wij hebben hiervooren uijt d'*eenigheijd* van het treurwerk, en den *tijd*, besloten d'*eenigheyd* vande plaets. Dese raekt eigentlijk ons voorstel.

De waerschijnlijkheijd begeert dat het tooneel vertoone eene gelykenis van plaets, overeenkomende met de gene, waer voorgevallen is de geschiedenis, die den grond is van het versiersel.

Sommige nemen de vrijheijd van daertoe te verkiesen eene stad: andere een keijserlyk hof: andere een slot, oft burgt: andere een open veld.

Sommige durven meer bestaen, en nemen soo veel lands in, als men met het oog bereiken kan, steunende op de regelen der schilderkonst die t'selve doet in d'afbeelding van landschappen.

Dit alles is tegen d'*eenigheyd* van *plaets*. Want in een hof syn verscheijde vertrekplaetsen: in een slot verscheijden hujsen: in eene stad verscheyde wyken: in een veld, en landschap verscheijden schuijplaetsen, heuvelen, dallen, hujsingen, en soo voorts.

Die in dese ongerijmtheden durven vervallen moeten echter ieder bedrijf sijne besondere plaets geven, doch dit is altijd tegen den regel.

Jae, daer syn'er die in verscheijden steden, ende landschappen spélen, selfs in verscheijde deelen der weirelt.

De *tooneelplaets* moet niet alleenlijk *eenig*, maer ook openbaer syn, nadien de werking soodanig is. Dese plaets dan openbaer sijnde, soo en mag daer niet eene *persoonaedje* verschijnen sonder noodsakelykheid, en dese noodsakelykheid word nergens soo seer vereijst dan in den eersten uijtgang. Dit hebben d'oude stiptelijk nagevolgt, gelyk in *Edipus* uijtdrukkelyk te sien is. Oock waren hunne *tooneelen* uijtnémende groot, soo dat de voorste persoonadjen, van verre d'achterste sagen uijtkomen, en lange konden in 't bijzonder spreken sonder te doen tegen de waerschijnlijkheid.

Aengaende de *persoonadjen*: dese en mogen noijt ten *tooneele* verschijnen, of moeten den aenschouwer dadelyk bekent sijn door t'gene andere, of sij seggen. Jae 'tware verdragelijker b.v. dat *Hecuba* soude van haer eijgen seggen, ik ben *Hecuba*, dan dat sy lange soude spreken sonder sich bekent te maken.

Niemand kome te voorschijn, noch vertrekke van het *tooneel* sonder dat de reden blyke waerom hy gekomen is, of waerom hij vertrekt, want alle de persoonadjen moeten t'samen doende sijn om eene voornaemste werking te volbrengen, en den aenschouwer moet kennis hebben van t'gene ieder int bijzonder daertoe te wege brengt. Soo volgt hier uijt noodsakelyk, dat hy de reden moet weten, waerom desen uijtkomt, en den anderen vertrekt, nadien sy uijtkomen, en weder ingaen, omvoorgemelde werking ten eijnde te brengen.

Om de selve reden volgt wederom, dat aen d'aenschouwers moet bekent sijn wat de persoonadjen doen in de tus-

schen tijden van de *bedryven*: anders gaet de waerschynelykheijd te niet.

Ondersoecken wij dese *tooneeloeffening* in den *Edipus* van *Seneca*. In het eerste bedrijf soo ras dien koning verschijnt op het *tooneel* hij maekt sich selven dadelijk bekent, soo dat ieder aenschouwer sonder moeijte bemerken kan, en seggen daer is *Edipus*. Dan beschrijft hij de landplage: gist na de oorsake, en verwacht d'andwoorde van de godspraek, waerna hij vertrekt, latende d'aenschouwers in het selve verlangen, waermé sijn hem bekommert sien.

In het tweede *bedrijf* komt hij met *Creon* te voorschijn, wien hij aenstonds noemt: *germane nostrae conjugis*, broeder van mijn bedgenoot, soo dat hij terstond daer voor gekent word. *Creon* vermeldt de twijfelachtige andwoorde van *Apollo*, en terwijl sy beijde daerover ver stelt syn, komt den waersegger *Tiresias* ter plaets met *Mantho* synen dienaer door der goden ingeven soo *Creon* te kennen geeft, beyde uijtdukkelyk noemende. *Tiresias*, door *Edipus* daer toe versocht, volbrengt den slagoffer: doch siende alles in verwerring segt, dat hij den helschen godt moet te rade gaen; maer dat daer geenen gesalfden koning mag bij syn, om welke reden *Edipus* aen *Creon* last geeft den wichelaer te versellen: hier krijgen d'aenschouwers wederom kennis van t'gon'er in den tusschen tijdt van het tweede bedrijf tot het derde gedaen word.

Dit begint met de wederkomst van *Creon*, die naer vele verontschuldigungen, eijndelyk *Edipus* doet bemerken dat hy den misdaedigen is, die door *Delphos* godsspraek verwesen word. *Edipus* niet béter wetende oft hij is den soon van *Polybus* koning van *Corinthe* heeft achterdenken van *Creon*, belast hem in den kerker te werpen, en keert na het koninklyk vertrek. Hier sien d'aenschouwers weer wat'er gaende is

tusschen het derde en vierde bedrijf. In dit bedrijf verschijnt *Edipus* noch angstiger dan te vooren: ondertusschen komt den bode van *Corinthen*, die sich uitkomende bekent maekt en boodtschapt aen *Edipus* de dood van *Polybus* synen vermeijnden vader, daerby voegende dat den troon van *Corinthen* hem verwacht: doch mits *Edipus* te kennen geeft, dat hy, om het dreijgement van t'*orakel*, niet gaen wil ter plaetse, waer sijne moeder is, den vremdeling ontdekt hem syne onwetentheid, segt hem, dat hij door de koninginne *Merope* is aengenomen voor soon. Hier op word *Phorbas* gevraegt, die *Edipus* doet kennen wie hij is.

Naer dit bedrijf bemerken d'aenschouwers wederom uijt het gonne geseyd is, wat'er door *Edipus*, en voornaemste persoonadjen gedaen word tot den 1^{en} uijtgang van t'vyfde bedrijf, in het welke het treurwerk volbragt word.

Het is tegen de behagelykheid dat de persoonadjen, die een bedrijf geeijndigt hebben, t'volgende beginnen: de verscheijdentheid is altijd aengenaem, en besonderlijk inde veranderinge der bedrijven.

Twee persoonadjen, oft drij, of ten uijtersten vier mogen tsamen spreken: meer getal is ongerijmt. De *soliloquia*, oft *eenspraken* en mogen niet lang sijn; die vijftig verssen te buijten gaen, sijn verdrietig bijzonderlijk, als die niet ondersteunt syn met krachtige gevoelens, en konstige uijtspraek. Int gemeen gesproken, al t'gene lang is, word onaengenaem.

Den poëet is altyd verplicht d'aenschouwers stiptelijk kennis te geven, waer sijne voornaemste persoonadjen bevaren sijn: en moet de selve soo veel het mogelyk is doen verschijnen in den lesten uijtgang, om dus t'eijndigen met te meerder bewégelykheid, en grootdadigheyd.

14e Hoofdstuk

Van de comedie ofte kluchtspel Diens bepalinge, en uijtlegginge

Comedie (: bij ons *klucht*, of *blyspel*;) is eene belacchelijke, en volkomen nabootsing van de gemeene werkingen der menschen, om in ons te verbeteren de gebreken der seden.

Daer word geseijd *nabootsing*, om dat de *comedie* de werkingen der menschen alleenelyk navolgt voor soo veele sy belacchelyk sijn. Soo heeft *Plautus* in sijnen *Amphitruon* selfs een treurig werk vertoont als belacchelyk.

Het belacchelyk bij *Aristoteles* is eigentlyk een gebrek of mismaktheid sonder pijn, en die niet streckt tot verderven van het onderwerp: waer in sy gevonden word.

Gemeene werkingen der menschen; in dese vind men gewoonelyk d'onderwerpen der belacchelykheyd.

Volkomen; dat is, in sich selven geheel begrijpende gelijk de *tragedie* een begin, midden, en eynde, om haer t'onderscheyden van alle ongeregelde schimperijen en snaeksche vertooningen, die als kluchten worden voorgesteld.

Dusdanige waren d'eerste *kluchtspelen*, die eyndelyk allengskens meer en meer geschaeft wierden. Eerst in *Sicilien* door *Epicharmus* en *Phormijs*. Naer hen door *Crates t'Athenen*, die gevolgt wierd van *Aristophanis* naer wie *Menander* onder de Grieken de comedie volmaekt heeft, gelijk onder de Latijnen naer *Plautus*, *Terentius*, die door eene geslepen spotswijse vertoont de belacchelykheyd der seden vande menschen.

Om in ons te verbeteren de gebreken der seden; gelijk het *treurspel*, de verbetering der hartstochten, soo vervoordert

het kluchtspel de verbetering der seden, want t'en heeft geen ander oeffening, dan op te halen, en na te maken op eene belacchelyke wijze bij voorb: de *gierige*, *hooveerdige*, *gulsige* en afgesonderde bedrijven der menschen, om d'aenschouwers te doen bemerken hoe versmadelyk sy sijn in hun eijgen, en voor soodanig moeten gerekent worden by alle menschen, die de reden volgen.

De wesentlyke deelen der *Comedie* sijn ses gelyk die van de *tragedie*, in welkers verhandeling sy genoegsaem syn uijtgeleyd, en konnen naergesien worden, met alle d'andere regelen, die de tooneelspelen aengaen.

Bijvoegsel

Van de herderije of herderspel

Onder de *tooneelspelen* word begrepen de *herderije*, of het *herderspel*, t'gene meerder overeenkomming heeft met de *tragedie*, dan met de *comedie*, om dat'et meer siet op de verbetering der hartstochten, dan vande seden.

Ende met'er daed de *herderije* en is niet anders, dan eene nabootseering van eenige verliefde werking, vol beroerten, en treurige invallen, die bequaem is om in ons te verbeteren de hartstochten der liefde.

Het is waer, dat sij gemeenelyk blijeyndig is, ende hare voornaemste persoonadjen uijt een verwerring van waarschijnelyke en dreijgende ongevallen, verheft tot de besitting van t'gene sy begeeren: hier in seer gelyk aen die ydele versiersels gemeenelyk, *romans genoemt*, die sedert twee eeuwen in Vrankrijk uijtgebroed, en van daer geheel het

Christendom door verspreijt syn, tot verargernis der jonkheijd in alle staten, en gelegentheden.

De *franschen* mogen met reden seggen tot hunder ontschuldige, dat sy d'uijtvinding der selve schuldig sijn aen andere volkeren, en voornamelijk *d'Italianen*, eene seer uijtnehmende minsieke landaert, die in dusdanige genuchten stellen de soetste voldoening van hun leven.

Om dese redenen sou de *herderije* verwerpelyk sijn, en verdienen uijt de sedige tooneelspelen verbannen te worden; maer verscheyden poéten van dese eeuw hebben haere gestichtigheijd en nutbaerheijd genoegsaem doen uijtschijnen als sy tooneelspelen hebben uijtgegeven, waer in vertoont wierd, hoe de verwerring ende mislukking der wereldlyke liefde, seer dickwils gedient hebben tot omhelsing en betrachtige der goddelyke.

Aengaende den stijl; hiervan sullen wij spreken inde verhandeling der herders sangen.

Tweede verhandeling

Van d'andere vijf rymwerken in 't besonder

1^e Hoofdstuk

Van de epopea, of helden sang

Haere bepaling en verdeijling

Epopea (bij ons heldensang) is eene nabootsering van een groot en uijtschijnend heldenwerk, volkomen, en geheel in sich selven, die door hulpe vande vertelling voor oogen stellende de schoonheijd van de deugt, en de mismaktheijd der

ongeregelde hartstochten, ons bereijd tot verbetering der selve.

Daer is geseyd: *een groot en uijtschijnende heldenwerk*, want het is het eenig oogwit der *epopea* van dusdanige nae te bootsen.

Dit word naektelijk aengemerkt uijt d'oorspronkelijke instelling van *d'epopea* of *heldensang*, die alleenlijk is uijtgevonden om *Godes wonderwerken* te beschrijven, gelijk wij sien in soo menige *lofsangen* door *Prophéten*, en *oudvaders* ons nagelaten in de h. *schrijfture* maer (voornamelyk) in den lofsang van *Moises*, waer hij beschrijft den wonderlijken doortogt van Israël door de roode see, en den ondergank van den hooveerdigen *Pharao* met geheel syn leger.

Soo hebben de heijdensche poëten de lofsangen van hunne goden opgesteld, en eijndelyk dat aen de godsdienst onttrekkende, t'selve gebruikt tot verheffing van hunne helden, daer in nochtans altijd betrachtende de verbetering der hartstochten.

De nabootseering moet in den *heldensang* soo wel, als in het *treurspel* volkomen, en *geheel* zyn; dat is: in sich selven begrijpende een *begin*, *midden*, en *eynde* tsamen geschakelt aen malkanderen, en d'eene uijt d'andere spruijtende.

Ende hier door is den heldensang verscheijden van het *gedenkschrift*, t'gene t'effens vele geschiedenissen voorstelt, die oft op eenen oft verschilligen tijd, of plaetsen sijn voorgevallen, en op verscheyden werkingen uijtkomen; maer *d'epopea* versamelt al haere invallen in een: want, gelijk wij geseijd hebben, sij is soo wel, als de *tragedie*, de nabootsering van eene werkinge alleen. Soo volgt *Homerus* in syne *Ilias* de gramschap naer van *Achilles*, die in haer selven is eene geheele en volkomen werking.

Door hulpe van vertelling, hier door verschilt *d'epopea* van de *tragedie*, die door de vertooning haere navolging uijtwerkt; maer in de *heldensang* is het den poet alleen, die spreekt, en door synen mond spreken alle de persoonadjen.

Voor oogen stellende de schoonheid van de deugt, en de mismaktheid der ongeregelde hartstochten, hier in is *d'epopea* uijtnemende, en dit hebben *Homerus* en *Virgilius* wonderlyk wel uijtgevrocht: want wat is'er mismakter, dan de gramschap van *Achilles* en schoonder, dan de sachtmoedigheid van *Eneas*?

Ons bereijd tot verbetering der selve: het is seker, dat d' overlesing van de *Ilias* door de bemerkinge van de leelykheyd der gramschap, ons bereyd om desen hartstogt in ons te verbeteren: waertoe wij van gelyken bewégt worden door de sachtmoedigheid van *Eneas* in d'overlesing van d'*Aeneidos*; het selve kan geseyd worden ten opsichte van andere deugden, en hartstogten:

De *heldensang* heeft de selve wesentlijke deelen gelijk het treurspel, uijtgenomen de maetsang en het Cieraed.

Sij word van gelyken ook verdeelt in

1° eenvoudig, en 2° tsamengevoegt

en dese wederom in

1° bewegelyk, en 2° sedelyk.

De eenvoudige heldensang is die, de gene het *onderwerp* voorstelt met eenen enkelen knoop, en ontdoeninge.

De tsamengevoegde behelst de staetsverwisseling, en verkentenis.

d'Ilias van *Homerus* is eenvoudig: want sy en heeft noch staetsverwisseling, noch verkentenis. Sy is t'samen *bewegelyk*, om dat men over al gewonde siet en doode: Soodanig moeste

sijn de stelling van een *rijmwerk*, waer de verbolgentheijd, en rasernij d'overhand hebben.

Aengaende *d'Odijsssea* hier in word voorgesteld een voorbeeld van wijsheid, matiging, en standvastigheijd: en om dese redenen is sy *t'samengevoegt*, en sedeljk; niet om dat'er in de selve geene bewégelijke invallen syn, maer *Aristoteles* geeft bejde dese rijmwerken hunne benoeming volgens t'gene daer in voornamelijk en wesentlijk uijtschijnt.

Virgilius heeft bejde dese rijmwerken nagevolgt in syne *Aeneidos*, want den held van *d'Aeneidos* is eenen held int sedelyk, gelyk dien van *d'Odijsssea*, die de vorsten voorstelt een volmaekt voorbeeld van alle deughden, en om dese redenen is sy *zedelyk*. Sy is daer en boven ook *eenvoudig*, om dat sy gelyk *d'Ilias* noch staetsverwisseling heeft, noch verkentenis.

De *fabel* van *d'Epopaea* moet wesen *dramatijk* dat is werksaem, gelyk die vande *tragedie*: want sy sijn beyde nabootseersels van eene werking. Het verschil is daer in gelegen, dat de *tragedie* naevolgt door de vertooning, en *d'epopea* door de vertelling, mits het den poéet is die spréekt: doch hy breekt seer dikwils de vertelling, om syne persoonadien te doen spreken, en aen syn rijmwerk te geven de werking die t'selve noodig heeft.

De *fabel* dan van *d'epopea* begrijpt eene werking gelyk de *tragedie*, en moet ook soo geschikt syn, dat sy met een enkel sicht kan gesien worden, soo dat men t'effens vatte geheel het opset van den poéet: van dese eenighejd van werking geven *Aristoteles* en sijnen *oversetter* ons schoone voorbeelden in *Homerus*, en *Virgilius*.

d'Eenighejd van werking in *d'Ilias* van *Homerus* bestaet in de verbolgenthejd, en de versoening van *Achilles*.

In *d'Odijssea* t'is de wederkomst van *Ulisses* in syn koninkrijk, naer den ondergank van Troijen. In de *Aeneidos* van *Virgilius*, t'is de verheffinge van eenen staet, die vernielt is te Troijen, en herstelt word in *Italien*.

Het meeste verschil tusschen *d'epopea* en de *tragedie* is gelegen in de duersaemheid, soo van het rymwerk, als van de werking selfs.

Aengaende het rymwerk, *Aristoteles* schijnt van gevoelen te syn, dat het ten uijtersten niet meer verssen mag behelsen, dan op eenen dag gevoegelijk kunnen gelesen worden: naer desen regel sijn de drij voorschreven *heldensangen* van *Homerus*, en *Virgilius*.

Wat belangt de werking, die den grond van de *fabel* maekt, dese mag tot verscheijden jaeren uijtgetrokken worden, en korter of langer syn volgens haren aert ende eigendom.

Indien de werking geweldig is haere duersaemheid moet minder syn. Om dese reden laet *Homerus* de gramschap van *Achilles* niet duren over de 47 dagen; maer is het eene sedige ende soete werking, sy mag soo veel tijds begrijpen als den poëet geradig vind; behoudens dat het rymwerk de voorgestelde maet niet te buijten gae, volgens desen regel trekt *Homerus* de werking uijt van *d'Odyssea* tot 8 jaeren en half, en *Virgilius* die van syne *Aeneidos* tot seven jaeren.

Het *wonderbaer* maekt noch een ander verschil tusschen *d'epopea* en de *tragedie*. Dit word in beyde versocht, om de lesers en aenschouwers aen te lokken: want het wonderbaer is altyd behagelijk, om dat de menschen uijt hunnen aert nieuwsgierig syn: doch de waerschijnelykheid moet daerby gevoegt syn, met dese verscheijdentheyd, dat in de *tragedie* het waerschijnlijk overtreft het wonderbaer, ende in tegendeel in de *epopea* het wonderbaer te boven gae het waerschij-

nelyk. De reden daer van is, om dat men in de *epopea* de persoonadjen niet en siet, die de werking uijtvoeren, gelyk in de *tragedie*, die hare navolging doet door de vertooning.

Dient aengemerkt, dat men in d'opstelling van het wonderbaer soo in het *versiersel*, als in *d'uijtspraek*, moet volgen het gebruik van plaets, en *tijden*, want tgene in d'eeuw van *Homerus* verdragelijk was, soude onverdragelijk geweest hebben ten tijde van *Virgilius*. Om welke reden hy syne gedachten en uijtdrukkingen minder vaert geeft, en matiger is in den drift vanden poëtischen geest in te volgen.

Hier vooren is aengewesen, waer in het wonderbaer gelegen is: ende men kan het nergens beter sien dan in de werken van beijde voorgemelde poëten, die sonder gelykenis in hunne sorte te boven gaen alle de verstanden van de weirelt.

Dit heeft den ridder *Temple* seer geestig aengemerkt, daer hij voorstelt dat sedert den tijd van *Homerus* op het werelds toonneel ontelbare oorlogshelden, en vorsten verschenen hebben, die door hunne groote daden ende wondere hoedanigheden alle volkeren verbaest hebben; terwijl twintig eeuwen, niet eenen poeet hebben voortsgebracht, die met *Homerus*, of *Virgilius* soude mogen vergeleken worden.

Homerus verdient met'er daed d'eerste plaets mits hij alle de poëten soo in fabel, als in verheventheyd van gedachten, en uijtspraek heeft verre te boven gegaen.

Aristoteles noemt hem godelijk, en segt tot synen meerderen lof, dat hy d'eijgdommen en scieraden der poësj tsamen heeft uijtgevonden ende volmaekt. Voorwaer eene lofreden, die in geene andere konsten, noch wetenschappen aen eenige anderen schrijver, of werkmeester kan gegeven worden. En het is grootelijx te verwonderen, dat sommige schrijvers en berispers van desen tyd soo stout durven syn

van *Homerus* naer te geven, dat hij uijt verscheyde syne voorgangers vergadert heeft alle de *rapsodien* of mengelmoesen die hy ons heeft nagelaten; syne werken achtende als een deel ongerijmde beuselingen, die niet weerdig syn gelesn te worden, dese getuijgenis van den *philosooph* alleen, om alle andere daer te laeten moeste aen dusdanige verwaenderijken voor al den mond stoppen.

Homerus is uijtnemende soo in de vertelling, als in de werksaemheyd: hij spreekt selve weijnig, en doet over al syne persoonadjen spreken: alle dingen hebben seden by hem: hij geeft leven en hartstochten aen onbesielde dingen: hy noemt eene steenrots, *onbeschaemt*: hij doet het peird *Xanthus* spreken, ende soo voorts, niemand als *Virgilius* alleen heeft hem oijt hier in nagevolgt, ende men moet bekennen dat beijde dese poéten onvergelykelyk syn.

Homerus heeft d'eere dat hij den eersten is, ende als den wegwijser van *Virgilius*. Synen geest heeft eenen onbereijkelijken vaert, en verheventheijd. Hy besit alle de wetenschappen: hij gaet tot in het herte van den mensch, en toont dat hem niet onkundig en is. *Virgilius* daertegen, heeft minder vier: maer meerdere geschiktheyd: hij is sich selven overal gelyk: syne gedachten, en uijtspraek syn geslepen, en geschaeft: ende syn werk heeft een meerder volkomentheijd: en gelyk hem *Homerus* alleen overtreft, soo mag hy ook alleen bij *Homerus* vergeleken worden.

2° Hoofstuk

Van de satira, of hekeldichten

Het gene *d'epopea* is ten opsichte van de *tragedie*, dat is de *satira* ten opsichte van de *comédie*.

Satira, bij ons *hekeldicht*, is eene belacchelijke nabootsèring van de gemeene werken der menschen, die door hulpe der vertellinge voorstellende de leelykheyd der gebrekelyke seden, ons aenwekt om de selve te verbeteren.

Het onderwerp der *satira* syn de gemeene werken der menschen, die op een belacchelyke wijze worden nagmaekt, niet door vertooning, gelyk de *comédie*, maer door vertellinge.

Dit uijtwerkende, bewijst sy welke seden bespottelyk, en versmadelyk syn: en bekomt aldus haer eijnde, t'gene bestaat in de verbetering der seden.

Tot voorbeeld diene ons d'eerste *satira* van dien grooten kunstmeester *Horatius*. Hier in houd hij voor hoe niemand te vreden is met synen staet: en tot dien eijnde haelt hij op d'ongeruste wenschen, en betrachtingen van alderhande menschen, die altyd in misnoegen leven: en dat besonderlyk door eersucht, en gierigheid; daer is syn onderwerp.

Dit stelt hij op door vertelling; op eene belacchelyke wijze hunne dwase begeerten navolgende: en aldus vervoordert hij het eynde van de *satira*, t'gene bestaet in de verbetering der seden, want eenen eersuchtigen of eenen gierigaert, die noch eenigen schijn van reden kan vatten, moet dese *satira* overlesende gewaer worden dat het sijne seden syn, die daer soo belacchelyk worden voorgesteld gelyk *Horatius* uytdukkelyk segt

... *mutato nomine de te
fabula narratur.*

Indien hij dit gewaer word, of hij moet geheel onbeschaemt syn, of hij moet eene begeerte gevoelen van sich te verbeteren.

De *satira* word uijtgevrocht door de vertellinge, ende dat in eenen gemeynsamen stijl, om de belachelykheyd, waer op sy gegrond is.

Men mag daertoe gebruiken alderhande maete van verssen.

Onder de *hekel-dichten* moeten gerekent worden de *sendbrieven*, met dit verschil, dat in dese het sedelyk meer waer genomen word, dan 't belacchelyk.

Waerschouwing

t'Gene *Grieken*, noch *Latijnen* oijt ondernomen hebben, is te sien bij *Italianen*, *Spanjaerden*, *Franschen*, en *Nederduijtschen*, en onder de leste in de schriften van *Scarron*, nagevolgt door *Fockenburg*, die door koddige gedachten, en woorden, de *Musen* vernedert hebben tot onder de voeten van het grauw; soo blijkt uijt beyder Reusenstryd, en schimpwijse oversetting van *Virgilius*; doch wat achtige dese hunne werken verdienen kan men bespeuren uijt het oordeel der geleerden.

3^e Hoofdstuk

Van de herdersangen

Herdersang is eene nabootsering van een eenvoudig herderwerk, die in eenen soetvloeyenden stijl voor oogen stelt de rechtsinnigheid van gelyk aertige herders, en landslieden, om ons af te trekken van dubbelheyd en geveynstheijd.

Nabootsering van een eenvoudig herderswerk: als syn: *sangenstryd*: *speelstryd*: *rechtsinnige liefkoserijen*: *landoffer*, en diergelyke, die alle door vertelling of t'samenspraek kunnen worden uijtgewerkt.

Soetvloeyenden stijl: dat is, teenemael ongepraemt, teer,

klaer, enkelsinnig, en gelijk getrokken uijt den eygendom van alles wat'er te lande soet, en aengenaem gevonden word: ondermengelt met natuerlyke gelykenissen, genomen uijt gewasch, wateren, bergen, dallen, tamme en wilde dieren, open locht, suiijveren hemelglans, sonnen op-en-ondergank, en diergelyke; voorgesteld in eene strélende en bekorige maete die de natuer gevoelen doet de voldoening, de welke te vinden was in d'eerste eenvoudigheid, ende het onnoosel wettelyk gebruik der schepselen.

De *herdersangen* van *Virgilius* met d'overblijfselen van *Theocritus* sullen altyd tot voorbeeld dienen aen ieder, die sich in dese rijmwerken sal willen oefenen.

4^e Hoofdstuk

Van de lierdichten en andere

De *lierdichten* hebben van ouds geweest sekere soort van rijmwerken, welkers maete geschikt was op de toonen van de lier ende andere speeltuijgen.

Soodanige waren by de heijdenen de lofsangen der goden, die gesongen wierden onder den medeklank van pijp, en snare-spélen, gelyk by Grieken, en Latynen te sien is.

Voorts wierd dese wijze van lofsangen ook gebruikt tot verheffing der daden van roemsuchtige helden; veldoversten, en vorsten. Alsmede tot uijtbreijding van behaelde segenen, bevestigde vreeverbonden, stichtfeesten, segepralen, en diergelyke.

De ware *Kerk* heeft van gelijken op alle tijden dusdanige gesangen in t'werk gestelt, om den *Heere*, en oorsprong van

alle gaven te loven, ende syne goedertierentheden te verkondigen.

Dit blykt uijt *Davids* psalmen, die door t'ingeven van den geest Godts daertoe geschikt waren in de oude wet, en noch hedendags in de nieuwe met het selve oogwit gesongen worden.

Hier by heeft de H. *Kerke* gevoegt bysondere lierdichten als lofsangen, eigentlijk gepast op bysondere feest-en-heijligdagen om Godt niet alleen in syne werken, maer ook in syne heijligen te verheffen, ende te segenen.

De verleijde liefhebbers van wereldsche schoonheden, en hofsche pluimstrijkers hebben dese rymwerken naer t'voorbeeld van de heijdenen ontheijligt, met de selve te doen dienen tot opsetting en vleijerij van ydele, hooveerdige, jae oneerbare vrouwen, en persoonadjen, welkers namen en werken anders niet verdienen, dan een eeuwige vergetenheyd.

Hier uijt syn gesproten soo menigerhande lofdichten, rondeelen, klinkdichten, gesangen en liedekens, waer door heden schier alle volkeren ontsticht ende verargert syn.

Nevens de *lierdichten* mag men stellen de *naemdichten* , *wisselnamen* en andere diergelyke, die, alhoewel niet gepast synde op speeltoonen, nochtans met de lierdichten om hun instelling groote over eenkominge hebben.

5e Hoofdstuk

Van het epigramma

Epigramma , bij ons *bondigschrift* , is een geestig, en benépen rijmwerk uijt korte slagen en aerdige grepen tsamen gestelt.

Geheel het wesen van het *epigramma* bestaat in dese spitsigheden, ende uijt de selve spruijt ook geheel syne behagelykheyd.

Sij sijn drij der hande

1. Spitsigheyd in 't gedacht
2. .... in de woorden
3. .... in beijde t'samen

De spitsigheyd in woorden, word eijgentlyk genoemd een *woordenspel*, en is weijnig gëacht als sy niet verselt is, door die van t'gedacht, dewelke altyd aengenaem is, of alleen, of met de andere versaemd.

In dit rijmwerk heeft *Martialis* onder de Latynen uijtgeschenen, en van onse tyden, ook in de selve taele *Ouënus*, eenen engelschen poëet, uijt wiens bondige schriften vele van de voornaemste in 't nederduijtsch vertaelt syn door den geestigen *Westerbaen*.

Het *Epigramma* dient tot stoffe aen raedsels, sinnebeelden, uijtlegginge van kenspreuken, opschriften, lyk-en-geboorte-dichten, en menigerhande kleyne werken, die alle in spitsigheden van geest, en woorden gelegen syn. De *comédie* en *satira* kunnen dese ook ondertusschen wel gedoogen; maer de *heldensang* en *tragedie* noijt; mits sy altyd door sedige, statige en verhevene gedachten ondersteunt syn, waer aen niet soo tegenstrydig is, als spitse grepen en quinkslagen.

Verhandeling vande kennis van het menschshert

1° Hoofdstuck

Van de passien ofte hartstochten in 't gemeen; hunne bepaling en verdeeling

Gelyck de son gemaekt is om licht en warmte uijt te deelen, soo is het menschsherte geschapen om liefde te geven, liefde t'ontfangen. Hier in bestaet sijnen ingebooren aert; en gelyk hy sonder herte niet leven kan, soo en kan geenens mensch syn sonder liefde; hij doe alles wat hem mogelijk sy, om te wederhouden desen drift: sijne betrachtung blijft vruchteloos; nadien hij sekerlijk iet ontrent, beneden, of boven hem sal bejégenen t'gene sijne liefde sal verwekken, en sijne begeerte aenwakkeren. *trahit sua quemque voluptas. Virg.*

Dese ingeschapen genegentheid word verscheijden volgens de verschillende behagelijckheid, die den mensch bevalt door bemerkinge van soo velerhande voorwerpen; welcke verscheijdentheyd naektelijk bespeurt word uijt syne *hartstochten*, en sijne *hartstochten* uijt syne zeden.

Om dan het menschen hert wel te kennen, ende wel af te teekenen, is'er niet noodiger, dan de kennis sijner *hartstochten*, en d'afspiegeling syner seden. Doch nadien den poéet niet soo seer betrachten moet, dan de kennis van dat herte; het blykt naekter als den middagh, dat hem niet soo noodig sy, dan een doorgronde kennis der zeden, en hartstochten.

Die beweeg-reden dwingt ons eene schets van de selve

aen *Parnassus* leerlingen voor te stellen, met betrouwen dat de geleerde onse bejivering niet qualijk sullen afnémen; maer daer door aengeport worden, om 'tgene ik in onse tael stoutelyk ondernomen en met misslagen uijtgegeven hebbe, t'oversien, en te verbeteren.

Passio bij ons *hartstocht* is eene geweldige beroering in 't gevoelig deel der ziele, waer door sy beweegt word om te volgen t'gene sy voor goet, en te vluchten, t'gene sy voor quaet aensiet.

Men segt *hartstocht*, oft lyding: niet om dat daer in geene werking is, maer om dat sy vergeselschap is met groote, ofte kleine beroerte.

De *hartstochten* worden verdeelt in

1. begeerige, en
2. wêrstrévige.

d'Eerste worden gedreven tot het voorworp, voor soo veel het volkomentlyk is een gevoelig goet ofte quaet: de tweede, voor soo veel het is een swaer en moeijelyk goet, ofte quaet.

De begeerige hartstochten syn ses, *liefde, verheuging, begeerte, haet, droefheyd, vlucht*.

De drij eerste syn driften tot het goet.

De drie leste driften tot het quaet; beyde sien sy naer het goedt, ofte quaet.

- 1° Voor soo veel het goet of quaet sulcx is in sich selven sonder bemerking van sijne tegenwoordigheid, ofte afwesen.
- 2° voor soo veel het tegenwoordigh, ende
- 3° voor soo veel het afwésig is.

De wêerstrevige hartstochten worden gedreven tot het voorworp, voor soo veele het is een moeijelyk goet, oft quaet, ende sijn vijf:

1. *hope*,
2. *wanhoop*,
3. *stoutheyjt*,
4. *vreesse*,
5. *gramschap*; het moeylijk goet, word aengemerkt als mogelijk of onmogelijk.

Op d' eerste wijze word de *hoôp*: op de tweede, de *wanhoop* voortsgebracht.

Het moeyjelyk quaed word aengemerkt

1. als licht om t'ontvluchten: hier uijt spruijt de *stoutheyjd*.
2. als swaer om vluchten, ende dit veroorsaekt de *vreesse*.
3. als tegenwoordig, en ontvluchtelyk, en dit verwekt de *gramschap*, of *wraeklust*, om het eene quaet te vergelden met een ander.

Siet hier hunne beroerten op eenen sedelyken sin uijtgedrukt.

Ieder hartstocht word aengewekt door den schijn ende het gevoelen van eenig goed, ofte quaet: is het van een goet ende dat de siel het alleenelyk voor sulcx aenmerkt, die beweging word genoemt *liefde*; is het goet tegenwoordig, soo dat de siel tselve geniet, die beweging word genoemt *verheuging*; is het toekomende, t'is *begeerte*; is't van een quaet, dat de siel alleenelyk voor sulcx aenmerkt, t'is *haet*, is t'quaet tegenwoordig, t'is *droefheyd*, is het toekomende, t'is *vlucht*. Dese bewegingen en syn soo spoedig niet opgestaen in't gevoelyk deel van de siel, of trekken voorts in't wederstrevig deel, waer de siel de middelen bedenkt om te bekomen, of t'ontvluchten t'gene haer goet schijnt, ofte quaet. Ende alsdan geraekt sij gaende, gelijk een groot rad, t'gene naer eenige kleijne bewegingen, door geweldigere met groote snelheyd word omgedraeyt. Van gelijken de siel door d'eerste verbeeltenis alreede aengeroert, en nu veel héviger aengetast sijnde, verheft veel swaerder en moeyjelycker hartstochten door onderlinge overeenkominge geschakelt aen

elckanderen: want degene die verwekt syn door t'voorworp van eenig schynbaer goet, bemerkende de middelen om t'selve te bekomen, brengen in ons voort de *hoop* of de *wanhoop*. De hartstochten, die voortskomen uijt voorhouding van een toekomende quaet, veroorsaeken de *vrees*, of de *stoutheyd*. Van een tegenwoordig quaet, de *gramschap*, door welke geweldige beroerten sy de reden die te vooren ontschud was, teenemaal verdrucken, en vertrappelen *curae leves loquuntur. ingentes stupent. Seneca*.

Soo stryden en woeden de hartstochten in ons als sy ongeregelt syn, de welke in tegendeel wel geregelt synde ondersteunen, en vervoorderen d'uijtwervingen der sedelycke deughden.

Sien wij dese hartstochten ieder in't bysonder met hunne uijtwervingen, en merkteekenen.

2° Hoofstuk

Van de liefde

Liefde, is een welbehagen van het gevoelig deel der siele, in iet dat goet is, of voor sulcx word aengesien, t'sij dat'et tegenwoordig is, of niet.

Sy is dryderleij

1. Liefde en begeerlykheyd.
2. Liefde van herkentenis.
3. Liefde van goedjonstigheijd.

Liefde van *begeerlykheijd*, is eene genegentheyd tot iet dat goet is, of voor sulcx word aengesien, spruijtende uijt insicht van eijgen voldoening; dit is zinnelyke liefde.

Liefde van *herkentenis*, is eene genegentheijd tot iemand,

van wie men goet verhoopt, ofte ontvangen heeft; *dit is vriendschap*.

Liefde van *goedjonstigheid*, is eene genegentheyd tot iemand sonder verwachting van wederjonst, *dit is onvoorbatige liefde*.

D'uijtwerkingen der liefde van begeerlykheijd syn: *eijgensoeking*, *onverscheijdentheyd* voor alle andere, *quaet-vermoeden*, *bekommernis*, vreese van te verliesen, minnenyd, tweedragt, geveijnstheijd, bedrog, vijandschap &a, die alle hunne merkteekenen bybrengen.

Zoodanige onregeltheden spruyten uyt alle vleeschelyke, en tydelijke genegentheden.

d'Uijtwerkingen der liefde van *herkentenis* syn: onderlinge overeenkoming, gevoegsaemheyd, getrouwigheyd &a; de merkteeckenen syn oogschijnelyk.

Dusdanige liefde is d'oprechte en welgegrende vriendschap.

De uijtwerkinge der liefde van *goedjonstigheid* syn: mildheyd, uytgestortheyd, weldaedigheijd, deirenis, goedhertigheyd, ontferming, minsaemheijd &a, welkers merkteekenen openbaer zijn.

Dusdanig is Godts liefde tot de menschen; en van de menschen tot verdrukte, en ellendige. Soodanig is de liefde van sommige heijlige menschen tot Godt, wien sy uijt enkele genegentheyd, en sonder insicht van belooning, allen lof, eer, glorig, segen, en grootheyd toewenschen, en voor soo veel in hun is toeijgenen door hunne eijgene vernietinge.

Uijt t'gene geseyd is blijktt naektelyk voor oogen het verschil van de geregelde en ongeregelde liefde.

De geregelde liefde is Godt beminnen boven al, en den naesten gelijk ons selven om Godt.

Het einde van die liefde is Godt als d'oneyndige en d'eenige schoonheyd, minsaemheijd, volmaektheyd, en liefdweerdigheijt.

Dese liefde is de bron van alle goet: eenen uijtvloed van d'Eeuwige blydschap de vrédzaamheyd van alle schepselen, d'ondersteuning van hemel, en aerde; den troost der bedruckte; de genésing der kranken, de hoop der stervende, de toeving des herten; de ruste des gemoets; de voldoeninge van den wille; de bésigheijd van den geest, ende der sielen eenige vernoeging, genot, versading en geluksaligheyd.

d'Ongeregelde liefde is sich selven beminnen boven al, en alles om sich selven.

Haer eynde is eijgen voldoening.

Dese liefde is den oorspronck van alle quaet; het merkteeken van d'eeuwige verwerping; het verderf van alle schepselen; de stoorring van de weirelt; den wortel aller vijandschap; eenen afgrond van ongelukken, de wanhoop der stervende; de scheuring des herten, den beul van t'gewisse; het misnoegen van den wille; de verwerring van den geest; d'ellende van de ziel, ende schennis van alle wetten, recht, ende getrouwigheyd.

Aengaende d'oeffening der geregelde liefde ten opsichte van de menschen, waer door sy elkanderen moeten beminnen gelyk hun selven; dese leijd ons tot drij bemerkingen.

1. ten opsichte van meerdere tot mindere
2. van mindere tot meerdere
3. van gelyke tot elkanderen.

De mindere syn verplicht de meerdere te beminnen met soodanige eerbiedigheijd, nédrigheyd, grootachtige, en onderdanigheijd, gelyk sij wenschen soudén bemint te zijn, indien sy meerder waeren.

Door meerdere worden verstaen:

1. wettelijke overheden, als geestelyke, en weireldlyke.
2. naturelijke, als vaders ende moeders; door minder bedied men hunne onderdanen, dienaers, en kinderen.

Tot dese syn de meerdere ook van hunnen kant verbonden liefde te dragen met soodanige grootheijd, minsaemheijd, voor koming, en behulpsaemheyd, gelyk sy wenschen souden dat hen gedaen wierd, indien sy mindere dat is, onderdanen dienstboden, en kijnderen waeren.

Aengaende de liefde tuschen gelyken, als tusschen man en vrouw; dese steunt voornamelyk op de grondhertige vriendschap, en dienstbare wederliefde, die de wederzijdsche plicht en verbintenis by brengen.

Om dan uijt desen regel van liefde eenige bysondere merkteekens tot voorbeeld aen te wijsen, bemerken wij de liefde van den koning *Codrus*, die syn leven ten beste gaf voor syn ondersaten: den poëet sal hem ten toon stellen in de verhevenste goethertigheijd, getrouwigheyd, weldadigheyd, deirenis, en edelmoedigheijd, die eenen waeren koning, als herder van syn gemeente, kan toegeschreven worden.

Voorders de liefde van *Porcia* tot *Brutus*, die haren man niet overleven wou. Men past haer toe geheel den glans van grootmoedigheyd, stantvastigheyd, en getrouwigheijd, waer tegen geen insicht, selfs van haer eijgen leven, iets vermogt.

Voorders de liefde van *Judith* voor Godt, en vaderlant waer door sy in t'uijterste gevaer van haer leven, *Holofernes* gebragt heeft ter dood. Men doet in haer uijtschijnen, eene kloekmoedigheyd, onvoorbatigheijd, betrouwen op Godt, behendige voorsichtigheyd, en volstandigheijd, waer door sy verdient heeft de grootachting van soo menige tongen, en volkeren.

Indien iemand begeerig is om de plicht van d'ouders tot de kinderen, ende vande kinderen tot d'ouders benevens die van minnaers tot elkanderen, te sien stryden, en worstelen met de plicht van eere, waer aen welgeboren edeldom verbonden is, hij doorsie en bemerke aendachtelyk de *Cid* van *Corneille*, daer sal hij ontdekken de waere beleijding vande geweldigste hartstochten, die in soodanig geval, een edel gemoed beroeren, wegrukken, en verslingeren.

3° Hoofstuk

Van de verheuging, en begeerten

Verheuging is een welbehagen in eenig goet, t'gene ons tegenwoordigh is, en wij denken in bezitting te hebben.

d'Uijtwerking van de verheuging syn: blyheijd des geests; vrede des gemoedts; streeling des herten: liefalligheijd in spraek, en wesen; uijt en innerlijk vernoegen &a.

Is de verheuging vrédzaam, en gestadig, sij word genoemd genoegelykhey: is sy uytgestort, *blydschap*; noch hooger klimmende, *opspringing*; uijtwendig uijtberstende, *beroeming*, eyndelijk de maet overtredende, *dertelheyd*.

Een voorbeeld- van uijtgestorte verheuging sien wij in *Rodrigue*, doen hij *don Sanche* gaet bestrijden met versekering van *Chiménes* genegentheyd.

Begeerte, is eene genegentheyd tot eenig afwésig goet, waer door wij wenschen t'selve tegenwoordig te hebben.

Sy is tweederley

1. begeerte tot waerachtig goet.
2. begeerte tot ydel goet.

d'Eerste heeft tot voorworp de deugt, ende het eeuwig geluk, als afwesig.

De tweede het tijdelijk en vergankelyk goet; dese word genoemt quade begeerelykheyd, en is drijderley

1. begeerelykheyd des vleijs
2. begeerelykheyd van rykdom
3. begeerelykheyd van eeren.

Waer uijt spruijten alle soorten van boosheden, rampen, swaerigheden, en ellenden, als uijt den wortel van alle quaet, *Radix omnium malorum cupiditas* want sy is den oorsprong van d'ongeregelde liefde.

Een voorbeeld van begeerelykheyd des vleijs sien wij inde *Phedra* van *Hypolitus*; van rykdom in *L'avare* van *Moliere*; van eeren in den *Lucifer*, van *Van Vondels*.

4^e Hoofstuk

Vanden haet, vlucht en droefheijdt

Haet in eene mishagelykheyd van het quaet bemerkt in sich selven, t'sij dat'et tegenwoordigh zij, ofte niet.

Vlucht, tegenheyd, of afgekeertheyd, is eene mishagelykheyd van het quaet dat men sich selven verbeeld als toekomende.

Beyde dese onder malkanderen aengemerkt en genomen voor een, soo verdeelt men den haet ten 1^{en} in *haet van tegenheyd*, die sich te vreden houdt met te schouwen, al wat 'er aen t'gemoed tegenstrijdig is; desen haet is doorgaens ingeboren en aengewent.

Ten 2^{en} in *haet van vijandschap*, die niet voldaan kan wor-

den, voor dat vernietigt is al wat hij besloten heeft te vervolgen.

Den eersten *haet* heeft eigentlyk mishagen in het quaet.

Den tweeden, is gekant tegen den oorsprong van het quaet, en word allenskens soo diep ingewortelt, dat hij niet uyt te roeijen en is.

Al wat er schroomelijk, wreed, bloedig, ontaert, woest en onmenschelijk is, spruyt uyt desen hartstocht, die geteelt schijnt tot verderf van 't menschelijk geslacht.

Den aldergevoeligsten, en onversoenelyksten haet spruijt uijt verstooten liefde.

Ziet een voorbeeld van dese in *Medéa* van *Seneca* en andere.

Droefheijd, is eene mishagelykheyd van het quaet t'gene wij oordeelen ons met'er daed t'overvallen.

d'Uijtwerkingen van *droefheyd* syn, misnoegen, klagten, vervremdheijd, kleijnmoedigheijd, verslappng van geest, afteiring van het lichaem, *tristitia exsiccat ossa*, ende: *Sicut tineae vestimento, et vermibus ligno, ita tristitia viri nocet corde prov. 25 de droefheyd droogt de beenderen uijt . . gelyk de mot aen het kleed, en den worm aen het hout schadelyk is, soo is de droefheijd aen het hert van den man.*

De *droefheyd*, word *benauwtheijd*, als sy praemt: *rouwe*, door afsterving; *weedom*, is sij jammerlijk: *ellende*, is sy met arbeyd, *quelling*, lyd het lichaem; *perssing* lijd de geest; *swaerigheijd*, is sy duersaem.

Voorbeelden van dese hebben wij in *d'Hecuba* van *Seneca*; in *Joseph*, *Jephte*, en de *Gebroeders* van *Van Vondels*, en schier in alle treurspelen.

5^e Hoofstuk

Van de weerstrevige hartstochten hoop, wanhoop stoutheid, vreeze, ende gramschap

Hoôp is eene begeerigheid voortskomende uijt verbeelding van toekomende goet, t'gene wij, schoon door moeiljykheyd, denken te bekomen.

Sij heeft twee armen, de begeerte en het betrouwen, waer door sy betracht en verbeyd t'gene sy voor heeft.

Haere uijtwerkingen syn *geduldigheijd kloekmoedigheijd, onvermoeijtheijd, en volherding*.

Siet dese uijtwerkingen in den persoon van den dwalenden *Ulijsses*, door *Homerus* natuerlyk uijtgebeeld in syn *Odijsée*.

Wanhoop, is eene lyding uijt verbeeldingen van eenig goet, welkers bekoming ons dunkt onmogelyk te zijn.

Desen rampsaligen *hartstocht* behelst twee werkingen, d'eerste een vast oordeel, waer door men voor seker houdt, dat de bekoming van t'gewenschte goet onmogelyk is.

De tweede eene droefheyd voortskomende uijt de vervremtheyd van t'gewenschte goet, sonder hoop van oijt daer toe te geraken.

d'Uijtwerkingen vande *wanhoop* syn *dulheyd, rasernij, verwensching, vervloeking, vernielinge van syn eigenen selven*, die alle naer het leven syn uijt gebeeld in den persoon van *Dido* door den grooten *Maro*, in 't 4e boek *Eneidos*.

Vreese, is eene lijdning voortskomende uijt verbeelding van eenig nakende quaet, wiens ontvluchting ons onmogelyk schijnt, ofte seer moeiljijk.

Haere uijtwerkingen sijn versterving van aenschijn, béving

der leden; benautheid des adems; perssing des herten; beroerte des gemoeds; stooringe der reden.

Vreese is *traegheyd* als men den arbeid ontsiet. *Verbaestheijd*, door inbeelding van een ongemeen voorwerp, *angst*, door duersaemheijd, *schroom* door ontchudding, *verslagentheyd* door beroerte van t'gemoed, *doodstryd*, door grooten nood.

Een voorbeeld van vreese hebben wij in *Van Vondels Joseph*, in Dothan door syne broeders verkocht aen d'Ismaëlitien.

Stoutheyd is eenen aenvang van eenige schroomelijke saek, die wij hopen t'overmeesteren schoon wij sulcx moeilijk oordeelen.

Haere uijtwerkingen sijn betrouwen op sich selven, wakkerheijd, tegenwoordighejd van oordeel, onberoerlijkheijd.

De merkteekenen van stoutheyd heeft den grooten *Corneille* wonderlijk wel uijtgebeeld in synen *Cid*.

Gramschap, is vervolging van eenig tegenwoordig quaed, waer tegen wij opstaen, om tselve t'onder te brengen, schoon wij daer in moeiljckheyd bemerken.

Haere uijtwerkingen syn, overlopendheyd, sporeloosheyd, afgekeertheyd, vijandschap, haet en wraekgierigheijd.

De merkteekenen van Gramschap syn in *d'Eneidos* van *Virgilius* te sien op vele plaetsen; maer boven al in d'Ilias van *Homerus* waer hij dien overvliedenden geest *Achilles* ten toon stelt in d'aldervolkomenste grammoedigheijd.

Onder de hartstochten behooren de *sachtmoedighejd*, *nyd*, *medelyden*, stuersinnighejd, vermeteltheyd, schaemte.

Sachtmoedighejd is eene gerustheyd van siel en lichaem in dusdanige beroerten die de gramschap aenwekken.

Sy spruyt uijt de liefde en is tegenstrydig aen de *gramschap*.

Nijd, of nydigheyd is verheuging over des evennaestens quaet en droefheyd over des evennaestens goet.

Sy is suster van den haet.

Medelijden is gevoelen van des evennaestens, lyden, met begeerte van behulpsaemheyd.

Sy spruijt uijt liefde, en droefheyd.

Stuersinnigheijd is grammoedige droefheyd verselt met eenige tegenheyd.

Sy spruyt uyt liefde en droefheyd.

Vermeteltheyd is spooreloose, en onbescheijden stoutheyd.

Schaemte is vreesse van qualyk te doen, of gedaen te hebben met spijt en begeerte van synen misslag te verhoeden, oft te verbeteren.

De beschaemde worden gemeenelyk eerst bleeck, en daer naer rood; eerst bleeck, jae dickwils bévende door vreesse; daer nae rood door spyt en begeerte.

De vreesse benauwt het herte en vertraegt de beweging des bloeds, waer door uijtwendige koude en versterving van gelaet voortskomt; de spijt en begeerte verwyd het herte, en maect den omloop des bloeds gaende, waer door d'ontsteking des aensichts veroorsaect.

6^e Hoofstuk

Van de zedelijke deugden

De kennis van het menschen hert word ten deele bekomen door de kennis der hartstochten, ten deele door die der zedelyke deugden welkers oeffening goede, en welkers versuijmenis, quaede seden veroorsaect.

Wij hebben de handeling der hartstochten in t'kort den konstminnenden leerling voorgesteld. Volgt hier die van de *sedelijke deugden*.

Dese syn vier: te weten: *voorsichtigheyd, rechtveerdigheyd, sterkheyd, matigheijd*.

Bemerkt alvooren, dat men hier verstaet door sedelyke deugd, eene hebbelykheijd van de redelijke ziel, waer door den mensch gedreven word tot werkingen met de rechte reden over een komende.

Dit aengeteekent sijnde wij seggen dat de voorsichtigheijd is eene deugt, waer door wij onderscheyden wat eerelyk is, wat schandelyk.

Haere bedieningen syn, *ondersoeken, overleggen, oordeelen* Een voorsichtig man eenig eerelyk voorworp betrachtende, ondersoekt eerst de middelen om daer toe te geraeken: dan overlegt hij welke de bequaemste sijn, en oordeelt eyndelyk wat hy doen moet.

Sy word verdeelt in *persoonelijke*, en *heerschende*: de persoonlijke voorsichtigheijd is die, door de welke den mensch syn eijgen werkingen bestiert.

De *heerschende* die, door de welke hy aen andere gebied met insicht van hun voordeel.

Dese is vierderhande

1. de *huijshoudinge*, of *oeconomica* dienende tot besturing van de huijssaken.
2. de *borgerlyke*, waer door eene stad of staet volgens de rechte wetten bestiert word.
3. de *wetgévende* waer door de vorsten wetten stichten, die noodig syn aen t'gemeen best.
4. *d'oorlògsche*, waer door de krygszaken wijselyk worden uijtgevoert.

Men faelt tegen de voorsichtigheijd

1. door onbequaemheijd, verhaesting, onbedachtheyd, ongestadigheijd, of versuijmenis.
2. door misbruijk, t'gene geschied door voorsichtigheijd des vlees, door-traptheijd, list, bedrog, te groote tijdelijke sorgvuldigheyd, eijndelyk door bekommernis voor het toekomende.

Dit wel gevat sijnde sal men seer licht de merkteeken uijtfinden, die eenen voorsichtigen mensch eijgen syn.

De *rechtveerdigheijd*, als sede deugt, is een geduerige en stantvastige hebbelykheyd van den wille, om een ieder syn recht te geven.

Onder de rechtveerdigheijd behooren acht deugden met haer teenemaal over een komende.

1. godtsdienst
2. godtvruchtigheijd
3. eerbiedigheyd
4. danckbaerheijd
5. wraekneming
6. waerheyd
7. mildheyd
8. vriendschap.

Godsdienst is eene sédedeugt waer door de mensch aen Godt bewijst soodanige eer' en dienstbaerheijd, als toekomt aen eenen almogenden opperheer.

Godtvruchtigheijd, is eene deugt waer door wij onse ouders vieren, als wesende naer Godt de voornaemste oorsprongen van ons wesen, en op voedinge.

Door de selve deugt, en om de selve reden syn wij verbonden te vieren ons maegschappije, en vaderland.

Eerbiedigheijd, is eene deugt, waer door wij onse overheden vieren, als d'oorsprongen van onse bestiering, want gelijk eenen vader deel heeft in d'oorspronkelykheijd van ons wesen, die voornamentlyk Godt toekomt: soo heeft eenen oversten deel in het vaderschap, voor soo veel onse onderwijsing en opvoeding aengaet.

Dankbaerheid, is eene deugd, waer door den mensch gedreven word, om synen weldoener voor t'ontfangen weldaet te bewijsen schuldige danksegging, en dienstbaerheid.

Gelijk wij door de *godtsdienst*, aen Godt door de *godvruchtigheid* aen onse ouders door d'eerbiedigheid aen ons *oversten* schuldige plicht en eere opdraegen, soo voldoen wij door de *dankbaerheid*, t'geene wij aen bijzondere weldoeners schuldigh zyn.

Wraekneming is eene deugt waer door wij genegen sijn om den misdoender voor syn misdaet weerde straffe op te leggen, gelijk de dankbaerheid den wille bewéegt om den weldoender voor t'ontfangen weldaet t'erkennen met danksegginge.

Waerheid word hier genomen voor eene deugt, waer door wij onderhouden de rechtsinnigheyd in onse woorden, en werken, ten opsicht van onsen evennaesten, soo dat sij met onse gedachten overeenkomen.

Mildheid is eene deugt waer door wij ons geld en middelen besteden volgens de rechte reden, ende dat voor soo veel de betamelykheid, en het borgerlijk leven van ons vereijst.

Vriendschap is eene deugd, waer door de menschen malkanderen te ontmoet komen met onderlinge goetjonstigheid.

Uijt dese bepalingen is licht om aen te merken hoe men moet d'afbeelding maken van eenen rechtveerdigen.

Sterckheyd is eene deugd die de *vrees* en *stoutheyd* in groote gevaeren weet te matigen.

Sy heeft twee bedieningen, te weten het gevaer onderstaen, en aenvangen, en dat volgens d'orden van de reden, ende uijt een eerlyk insicht.

Om t'gevaer aen te vangen syn noodig het betrouwen, ende grootdadigheid; om t'onderstaen, de lydsaemheid, en volherding. Het betrouwen geeft veerdigheyd om t'onder-

nemen de *grootdadigheid*, bequaemheid om uijt te voeren, de *lydsaemheid* leert verdueren de tegenwoordige moeiljykheyd, ende volharding geeft stantvastigheid om de selve t'overwinnen.

Matigheyd is eene deugt, waer door wij de genoechten van smaek en gevoelen bemiddelen.

De matigheijd, draegt sich ten opsicht van de begeerlijkheijd gelijk de sterkheijd ten opsichte van de vreesse, en stoutheijd, want gelijk het geene sterckheyd is, de vreesse en stoutheyd te bestieren in een kleijn gevaer; soo en is het geene, matigheijd de begeerlykheijd te breijden in kleijne genuchten; d'overwinning van geweldige wellusten doet uijtschijnen den matigen, gelijk die van groote gevaeren den sterken. Naerdien de matigheijd besonderlijk siet op de regeling van smaek, en gevoelen soo behooren haer voornamelijk dese volgende deughden, te weten *onthouding*, en *spaersaemheijd*; *suijverheijd* en *eerbaerheijd*: d'onthouding, en spaersaemheijd beschikken het betaemelyk gebruik van drank en spijs; de suiiverheyd, besnoeijt de wulpsheyd en d'eerbaerheyd alle andere ongeschiktheyd en onbehoorlykheyd.

Den aert der zededeughden wel gevat synde men treckt uijt ieder in't bysonder de merkteekenen tot het onderwerp dienende, by voorbeeld.

Om eenen matigen mensch naer den aert af te teecken men verbeeld hem, onthoudende in't gebruik van spijs en drank: gestichtig in tsamenspraek: suiiver van leven, rein onbesmet en vrij van allerhande ontuchtigheyd: onberispelijk in sijnen ommegank, stil, en welgeschikt in kleeding, en uijtwendige gelatenheyd: eerbaer in woorden, en niet onderworpen aen eenige onbehoorlykheyd, uijtgestortheijd, noch baldadigheyd, &a.